భారత ప్రభుత్వం, పరిపాలనా సంస్కరణలు మరియు ప్రజా ఫిర్యాదుల విభాగం (DARPG) - సిబ్బంది, ప్రజా ఫిర్యాదులు మరియు పెన్షన్ల మంత్రిత్వ శాఖ వారి సహకారంతో

‘సమాచార హక్కు మరియు గ్రామసభ కోసం సామర్థ్య నిర్మాణంపై సెంటర్ ఆఫ్ ఎక్సలెన్స్’

డా మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ .

గ్రామీణ స్వయం సహాయక బృందాల (SHG)/ గ్రామ సంఘాల (VOs)/ మండల మహిళా సమఖ్య (MMS) నేతలకు మూడు రోజుల శిక్షణ కార్యక్రమం

శిక్షణా కరదీపిక

తెలంగాణ పంచాయతీ రాజ్, గ్రామీణ అభివృద్ధి శాఖ

డా. మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ, తెలంగాణ

డా. మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ, తెలంగాణ ప్రభుత్వం

సమాచార హక్కు మరియు గ్రామసభ కోసం సామర్థ్య నిర్మాణంపై సెంటర్ ఆఫ్ ఎక్సలెన్స్

భారత ప్రభుత్వం, పరిపాలనా సంస్కరణలు మరియు ప్రజా ఫిర్యాదుల విభాగం (DARPG) - సిబ్బంది, ప్రజా ఫిర్యాదులు మరియు పెన్షన్ల మంత్రిత్వ శాఖ వారి సహకారంతో డా. మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ 'సమాచార హక్కు మరియు గ్రామసభ కోసం సామర్థ్య నిర్మాణంపై సెంటర్ ఆఫ్ ఎక్సలెన్స్' ను ఏర్పాటు చేస్తోంది (Centre of Excellence on Right to Information and Capacity Building for Gram Sabha).
ఈ కేంద్రం, తెలంగాణ పంచాయతీ రాజ్, గ్రామీణ అభివృద్ధి శాఖ సహకారంతో - పంచాయతీ రాజ్ సంస్థల అధికారులకు, ఎన్నికైన మహిళా ప్రతినిధులకు మరియు మండల మహిళా సమాఖ్య (MMSs) నాయకులకు శిక్షణా కార్యక్రమాలను నిర్వహించబోతున్నము.

ఈ శిక్షణా కార్యక్రమాలకు హాజరయ్యే శిక్షణార్థుల ఉపయోగార్థం ఈ కరదీపికను తెలంగాణ రాష్ట్ర గ్రామీణ అభివృద్ధి శిక్షణ కేంద్రం (TGIRD) వారి సహకారంతో రూపొందించడమైనది.

డాక్టర్ మర్రి చెన్నారెడ్డి తెలంగాణ మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ తెలంగాణ ప్రభుత్వం

రోడ్డు నెం. 25, జూబ్లీ హిల్స్, హైదరాబాద్ - 500 033

అంతర్జాతీయ సంబంధాలు & భద్రతా కేంద్రం (సీఐఎస్)

భారత ప్రభుత్వం, పరిపాలనా సంస్కరణలు మరియు ప్రజా ఫిర్యాదుల విభాగం (DARPG) - సిబ్బంది, ప్రజా ఫిర్యాదులు మరియు పెన్షన్ల మంత్రిత్వ శాఖ వారి సహకారంతో

'సమాచార హక్కు మరియు గ్రామసభ కోసం సామర్థ్య నిర్మాణంపై సెంటర్ ఆఫ్ ఎక్సలెన్స్'

డా మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ .

గ్రామీణ స్వయం సహాయక బృందాల (SHG)/ గ్రామ సంఘాల (VOs)/ మండల మహిళా సమాఖ్య (MMS) నేతలకు మూడు రోజుల శిక్షణ కార్యక్రమం

తేదీ : 01.09.2025 to 03.09.2025

కోర్సు సమన్వయకర్త: శ్రీమతి జి. ఝాన్సీ రాణి, ఫ్యాకల్టీ

ఉద్దేశ్యాలు

1. సమాచార హక్కు చట్టం ద్వారా పారదర్శకత మరియు జవాబుదారీతనం పెంపొందించడానికి స్వయం సహాయక బృందాల (SHG) సభ్యులకు అధికార సాధికారత కల్పించడం.
2. గ్రామసభలలో పాల్గొనడం మరియు సమ్మిళిత భాగస్వామ్య పాలన కోసం మహిళా గ్రామసభల నిర్వహణ .
3. గ్రామీణాభివృద్ధి కోసం డిజిటల్ వేదికలను ఉపయోగించి స్వయం సహాయక బృందాలు (SHGలు) మరియు గ్రామ పంచాయతీల మధ్య వ్యూహాత్మక భాగస్వామ్యాలను నెలకొల్పడం.
4. సుస్థిరమైన సంస్థ అభివృద్ధి కోసం స్వయం సహాయక బృందాల (SHG) సూత్రాలను అమలు చేయడం మరియు సామాజిక సంక్షేమం కోసం ఆరోగ్య, పోషణ మరియు సంక్షేమ కార్యక్రమాలను సద్వినియోగం చేసుకోవడం.
5. నాయకత్వ నైపుణ్యాలను అభివృద్ధి చేయడం మరియు మాదక ద్రవ్యాల దుర్వినియోగం, గృహ హింస వంటి సామాజిక సమస్యలను పరిష్కరించడానికి సంఘ-ఆధారిత పరిష్కారాలను అమలు చేయడం.
6. మహిళా మరియు బాలల రక్షణ చట్టాలను అర్థం చేసుకోవడం మరియు చట్టపరమైన అవగాహన మద్దతు కోసం బలమైన స్వయం సహాయక బృందాల సామాజిక కార్యాచరణ కమిటీలను (Social Action Committees) ఏర్పాటు చేయడం

శిక్షణ ప్రణాళిక

సమయం	అంశం	పద్ధతి / ప్రక్రియ	గెస్ట్ ఫ్యాకల్టీ
మొదటి రోజు (01.09.2025)			
10.30am 11.00am	నమోదు & పరిచయాలు		**కోర్సు టీమ్**
11.00 to 11.15	**టీ విరామము**		

సమయం	అంశం	పద్ధతి / ప్రక్రియ	గెస్ట్ ఫ్యాకల్టీ
11.15 to 12.15	తెలంగాణ పంచాయతీ రాజ్ చట్టం, 2018 – సామాజిక చైతన్య వేదికగా గ్రామసభ i. భారత రాజ్యాంగం & తెలంగాణ పంచాయతీ రాజ్ చట్టం, 2018 - గ్రామసభ ప్రాముఖ్యత ii. గ్రామసభ & ప్రజాపాలనలో భాగస్వామ్యం iii. మహిళా గ్రామసభ	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్ (సమావేశాత్మక ఉపన్యాసం / పరస్పర చర్యల ఉపన్యాసం)	శ్రీమతి కె. నాగమణి కార్యదర్శి, తెలంగాణ గ్రామపంచాయతీ ట్రైబ్యునల్
12.15 to 01.15	ఇందిరా మహిళా శక్తి విధానం 2024 & IMS మిషన్ 2025 – మహిళల సమగ్ర సాధికారత కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వ చేపట్టిన కార్యక్రమములు	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ నవీన్ కుమార్, డైరెక్టర్, ఐబి, SERP
01.15 to 1.30	**గ్రూప్ ఫోటో**		
01.30 to 02.30	**మధ్యాహ్న భోజన విరామం**		
02.30 to 03.30	గ్రామ పంచాయతీ స్థాయిలో పారదర్శకత i. హక్కు సమాచార హక్కుచట్టం, 2005: స్వచ్ఛందంగా సమాచార వెల్లడి ii. గ్రామ సభ సమాచార హక్కు iii. సమాచార హక్కు మరియు లింగ సమానత్వం iv. పారదర్శకత & బాధ్యతాయుతం – సామాజిక తనిఖీ	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ శ్రీనివాస్ మాధవ్ కన్సల్టెంట్, ఆర్సీయూ డా. ఎంసీఆర్ హెచ్ఆర్డీ ఐటీ
03.30 to 03.45	**టీ విరామము**		
3.45 to 4.45pm	గ్రామ పంచాయతీతో సమన్వయం: స్మార్ట్‌ఫోన్ యాప్‌ల పరిచయం -GPDP (గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక) డేటా / (గ్రామ పేదరిక నిర్మూలన ప్రణాళిక) – పారిశుద్ధ్యం, ఆరోగ్యం & పోషణ, గ్రామ పంచాయతీ స్థాయి కమిటీలు	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీమతి వసంత సేనా ప్రాజెక్ట్ మేనేజర్, ఐబి, సర్ప్
4.45 to 5.15	చిరు బృంద చర్చల కొరకు తయారి - చర్చలు 1. గ్రామ సభ బలోపేతం: వివిధ భాగస్వాముల పాత్ర 2. మహిళా గ్రామ సభ: కమ్యూనిటీ మొబిలైజేషన్ వ్యూహాలు 3. పంచాయితీలలో మహిళా నాయకత్వాన్ని ప్రోత్సహించడం & బలోపేతం చేయడం 4. కట్నం & గృహహింస 5. మత్తు పదార్థాల దుర్వినియోగం 6. ఆన్‌లైన్ బెట్టింగ్ మరియు ఆటలు	గ్రూప్ చర్చ	**కోర్సు టీమ్**
రెండవ రోజు (02.09.2025)			
10.00 to 10.30	పునఃశ్చరణ		

సమయం	అంశం	పద్ధతి / ప్రక్రియ	గెస్ట్ ఫ్యాకల్టీ
10.30 to 11.30	మహిళా సాధికారత – రాజ్యాంగ నిబంధనలు (73వ సవరణ & 106వ సవరణ) – నూతన అవకాశాలు	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ శ్రీనివాస్ మాధవ్ కన్సల్టెంట్, ఆర్సీయూ
11.30 to 11.45	**టీ విరామము**		
11.45 to 12.45	స్వయం సహాయక సంఘాల సంస్థాగత నమూనా, నిర్మాణం, పనితీరు, సమన్వయం -– కేస్ స్టడీస్	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ టి. రవీందర్ రావు, ప్రాజెక్ట్ మేనేజర్, SERP
12.45 to 01.30	చిరు బృంద ప్రదర్శనలు		**కోర్సు టీమ్**
01.30 to 02.30	**మధ్యాహ్న భోజన విరామం**		
02.30 to 03.30	బాల్యంలో లింగవివక్షా భావాలను చెరిపివేయడం – డిజిటల్ యాక్టివ్	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్/ ప్రయోగాత్మక పద్ధతి / సమూహకార్యకలాపా	శ్రీమతి తేజస్విని DHEW కోఆర్డినేటర్, హైదరాబాద్,
03.30 to 03.45	**టీ విరామము**		
3.45 to 4.45pm	స్త్రీ, శిశు సంరక్షణ మరియు అభివృద్ధికి సంబంధించిన చట్టాలు – స్వయం సహాయక బృందాల)SHGs) సామాజిక చైతన్య కమిటీలు	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ శ్రీనివాస్ మాధవ్ కన్సల్టెంట్, ఆర్సీయూ
04.45 to 05.30	చిరు బృంద ప్రదర్శనలు		**కోర్సు టీమ్**
మూడవ రోజు -3 (03.09.2025)			
10.00 to 10.30	పునఃశ్చరణ		
10.30 to 11.30	ఆరోగ్యం మరియు పోషణ - స్వయం సహాయక సంఘాల పాత్ర	బ్లెండెడ్ పద్ధతి	శ్రీమతి సునీత ,డైరెక్టర్ హ్యూమన్ డెవలప్మెంట్ యూనిట్, SERP
11.30 to 11.45	**టీ విరామము**		
11.45 to 12.45	నాయకత్వ నైపుణ్యాలు, నిర్ణయాలు తీసుకునే సామర్థ్యం, సామాజిక ఆత్మవిశ్వాసం.	ఇంటరాక్టివ్ లెక్చర్	శ్రీ శ్రీనివాస్ మాధవ్ కన్సల్టెంట్, ఆర్సీయూ
12.45 to 01.30	గ్రామ సభ : మహిళల భాగస్వామ్యం ఐపీసీ నైపుణ్యాలు మరియు సామాజిక సమీకరణ వ్యూహాలు		
01.30 to 02.30	**మధ్యాహ్న భోజన విరామం**		
02.30 to 03.30	మహిళల నాయకత్వానికి సవాళ్లు: వ్యూహాలు ఎన్నికైన మహిళా ప్రతినిధులకు మద్దతు	ప్రయోగాత్మక పద్ధతి/ సమూహకార్యకలాపా	**శ్రీమతి భారతి, సీనియర్ ఫ్యాకల్టీ (మాజీ)** డా. ఎంసీఆర్ హెచ్ఆర్డీ ఐటీ
03.30 to 03.45	**టీ విరామము**		
03.45 to 04.45	ఓపెన్ హౌస్ సెషన్(చర్చా సమావేశం)		**కోర్సు టీమ్**
04.45 to 05.15	మూల్యాంకన & వీడుకోలు కార్యక్రమం		**కోర్సు టీమ్**

విషయ సూచిక

క్రమ సంఖ్య	వివరాలు	పేజి.నెంబర్
1.	మహిళా స్నేహపూరిత గ్రామపంచాయితీ (Women Friendly Grama panchayat) బాలల స్నేహపూరిత గ్రామపంచాయితీ (Child Friendly Grama panchayat) మరియు బాల సభ	1-10
2	ఇందిరా మహిళా శక్తి	11-26
3.	పరిపాలనలో పారదర్శకత మరియు జవాబుదారీతనం కోసం సమాచార హక్కు చట్టం	27-32
4.	గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక (GPDP)& గ్రామ శ్రేయస్సు పునరుద్ధరణ ప్రణాళిక	33-48
5.	స్వయం సహాయక సంఘాల సంస్థాగత నమూనా , నిర్మాణం, పనితీరు మరియు సమన్వయం	49-61
6.	మహిళా చట్టాలు	62-76
7.	బాలల చట్టాలు	77-93
8.	నాయకత్వం	94-104

అధ్యాయము 21

శిశు, లింగ అనుకూల గ్రామ పంచాయితీ

21.1 "స్థిరాభివృద్ధి గమ్యాలు" అంటే 2015లో 193 దేశాలు తమకై తాము సంయుక్తంగా విధించుకొన్న విశ్వజనీన లక్ష్యాలు, సూచికలే, ఈ 17 లక్ష్యాలు 2030 నాటికి కీలకమైన వివిధ సామాజిక, ఆర్థిక రంగాలలో మనం చేరుకోవాల్సిన స్థాయిని సూచిస్తాయి. ఇవి లింగ సమానత స్త్రీలు, పిల్లల శక్తీకరణ పైన కూడా దృష్టి సారించినాయి (SDGs) మరో ముఖ్యమైన లక్ష్యమేదంటే పిల్లలు గురవుతున్న హింస, అత్యాచారం, అక్రమ రవాణాలను అంతమొందించి పిల్లలకు స్నేహపూర్వక వాతావరణాన్ని నెలకొల్పడమే.

తెలంగాణా ప్రభుత్వము పిల్లలు మరియు మహిళల స్నేహ పూర్వక గ్రామ పంచాయితీల ద్వారా రాష్ట్రంలోని అందరు స్త్రీలు, పిల్లల సమగ్రాభివృద్ధి సాధించటం లక్ష్యంగా పెట్టుకొనింది. అంటే గ్రామ పంచాయితీలలో

1. పిల్లల ఎదుగుదల మరియు వారి మనుగడకు ఎంతో కీలకమైన వారి మొదటి 1000 రోజుల జీవితాన్ని పూర్తి సంరక్షణలో ఉంచడం.

2. మానవకల్పిత ప్రమాదాల నుండి నిస్సహాయులైన పిల్లలను రక్షించి, సమాజములో వారికి ఏవిధమైన భయము / ప్రమాదాలు లేకుండా పెరిగే వాతావరణాన్ని కల్పించడం.

3. ఏలాంటి వివక్షతలు లేకుండా, మానవకల్పిత ప్రమాదాల బారి నుండి మరియు సాంప్రదాయక దురాచారాల ప్రభావము ఏవి మహిళలు మరియు పిల్లల అభివృద్ధికి అవరోధం కాకుండా నిరోధించాలి.

తెలంగాణా ప్రభుత్వ రాష్ట్ర పంచాయితీ రాజ్ చట్టం 2018 ద్వారా మరియు స్త్రీ, శిశు అభివృద్ధికై వివిధ రకాలైన సంక్షేమ కార్యక్రమాలు, పథకాలను ప్రవేశపెట్టింది. అంతేకాక " ఆదర్శ గ్రామము " అంటే ఒక కల్పన మాత్రమే కాక గ్రామములోని పౌరులందరు ముఖ్యంగా బడుగు, బలహీన వర్గాల వారు స్వశక్తీకరణ చెంది, సామాజికంగా సంఘటితం అయినప్పుడు మాత్రమే ఆదర్శ గ్రామము ఏర్పడుతుంది.

" ఊయల ఊపిన చేతులే ప్రపంచాన్ని శాసిస్థాయి " మరియు " నేటి బాలలే రేపటి పౌరులు " లాంటి సామెతలు చెప్పినట్టుగానే జాతీయాభివృద్ధిలో కీలకమైన పౌరుల యొక్క శారీరక, మానసిక ధృఢత్వ, మంచి నడవడిక, పద్ధతులు మరియు పౌరసత్వ లక్షణాలు వారి నిర్మాణాత్మక దశలోనే రూపుదిద్దుకుంటాయి అయితే వీటిపై వారి చిన్న తనములో ఎదుర్కొన్న శారీరక, మానసిక హింస, లైంగిక దాడులు లాంటి చెడు అనుభవాలు కూడా వీటిని ప్రభావితం చేస్తాయి. పిల్లలను గుణవంతులుగా తీర్చి దిద్దడంలో వారికి సరైన పోషణ కల్పిస్తూ, నైతిక విలువలను నేర్పడం మరియు మానసిక స్థైర్యాన్ని కల్పించడంలో మహిళలు ముఖ్యంగా తల్లులు కీలక పాత్ర పోషిస్తారు. అందుకే మహిళల భద్రత గౌరవ మర్యాదలకు భంగము కల్గించి, వారి వ్యక్తిత్వము మరియు అభివృద్ధిని ప్రభావితం చేసే సనాతన సాంప్రదాయల నుంచి మహిళలకు విముక్తి కలుగజేయాలి.

మనదేశంలో గ్రామ పంచాయతీలే స్థానిక ప్రభుత్వ వ్యవస్థలో అతి ముఖ్యమైన భాగం, ప్రజాస్వామ్యములో విజయవంతం అవ్వాలంటే సమాజములోని ప్రజలు మరియు వారి తరపున ప్రాతినిధ్యం వహించే ప్రజా ప్రతినిధులు మొదలైన వారు పరిపాలనలోని వివిధ స్థాయిలలో పాల్గొనాలి. ముఖ్యంగా గ్రామీణాభివృద్ధిలో స్థానిక పరిపాలన విభాగము / గ్రామ పంచాయతీల ఆలోచనలు ఎలా ఉండాలి అంటే :-

ఎ. స్థానిక అవసారలను / సమస్యలను గుర్తించాలి.

బి. గ్రామ స్థాయిల నుంచి ప్రణాళికలు తయారు చేయాలి.

సి. ప్రభుత్వ పథకాలు మరియు కార్యక్రమాలను సక్రమంగా అమలు చేయాలి.

21.2 పిల్లల స్నేహ పూర్వక గ్రామ పంచాయితీ అంటే ఏమిటి ? అది ఎలా ఉండాలి ?

- గ్రామ పంచాయతీలోని సభ్యులందరు శిశు అనుకూల కార్యక్రమాలను అర్థం చేసుకొని అభివృద్ధి చేసి వాటిని అమలు చేయాలి. పిల్లల అవసరాలను/ శ్రేయస్సును దృష్టిలో ఉంచుకొని వారికి ఎటువంటి సేవలను అందించాలి మరియు ఇంతవరకు అమలులో ఉన్నవాటిని ఎలా మెరుగుపరచాలి అనే అంశం పై ఒక కార్యాచరణ ప్రణాళికను రూపొందించాలి.

- ఈ కార్యక్రమాలను నిర్వహించేటప్పుడు గ్రామపంచాయతీ సభ్యులు మరియు గ్రామపరిధిలో పనిచేసే వివిధ శాఖల ఉద్యోగస్తులు అందరూ పాల్గొనేలా చూడాలి. దీనివల్ల వారంతా సరియైన అవగాహనతో మరియు పరస్పర సహకారంతో పిల్లల శ్రేయస్సుకు సంబంధించిన అన్ని కార్యక్రమాలను సక్రమంగా అమలు చేస్తారు. అంతేకాక వారందరు కలసి గ్రామంలోని పిల్లలను సంరక్షిస్తూ, వారి అభిప్రాయాలను గౌరవిస్తూ వారు సమాజంలో ఏ విధమైన వివక్షతలకు గురి కాకుండా చూస్తారు.

- తల్లిదండ్రులు మరియు వారి సంరక్షకులందరికి పిల్లల సమస్యలన్నింటి పైన పూర్తి అవగాహన కలిగి ఉండాలి. పిల్లల మాటలను శ్రద్ధగా ఆలకిస్తూ వారిని అన్ని రంగాలలో చురుకుగా పాల్గొనేలా ప్రోత్సహించాలి. వారికి పూర్తి రక్షణ కల్పిస్తూ సమాజంలో వారు ఏ విధమైన వివక్షతలకు గురి కాకుండా చూడాలి.

- ఎప్పుడైతే బాలలు తమకు సంబంధించిన అంశాలు/ సమస్యల విషయాలలో వారి అభిప్రాయాలను కూడా పరిగణలోనికి తీసుకొంటామో, అప్పుడు పిల్లలు కూడా ఎంతో నమ్మకంగా, సంతోషంగా ఉంటారు. వారి కోసం ఏర్పాటు చేయబడ్డ విద్యా, వైద్యం, వినోదం, క్రీడలు మొదలయిన అవకాశాలను వారు పూర్తిగా వినియోగించుకోగలుగుతారు.

21.3 పిల్లల స్నేహ పూర్వక గ్రామ పంచాయతీగా ఉండటానికి గ్రామ పంచాయితీ ఏమి చేయాలి?

1. బాలల హక్కులు, అవసరాలు, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు మరియు సమస్యలపై అవగాహన కల్పించడము:

పిల్లల హక్కులు, అవసరాలు, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు మరియు వారి సమస్యలపైన గ్రామంలోని పంచాయతీ సభ్యులకు,

వివిధ శాఖల ఉద్యోగులకు, గ్రామ ప్రజలకు, స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులకు, తల్లిదండ్రులకు క్రమంగా అవగాహన కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తూ ఉండాలి. వారు పిల్లల సమస్యలు సరియైన దృక్పథంలో అర్థం చేసుకోవడంతో పాటుగా పిల్లల సమస్యలపై సున్నితంగా స్పందిస్తారు. ఈ అవగాహన కార్యక్రమం నిర్వహించడానికి ఆ గ్రామపంచాయతీలు ఇటువంటి విషయాలపై అపార అనుభవం కలిగిన శిక్షకులను ఎస్.ఐ.ఆర్.డి (SIRD), రాష్ట్ర పంచాయతీ శిక్షణ సంస్థలు, ఎన్.జి.ఓల సహాయ సహకారాలను పొందవచ్చు. అంతేకాక పిల్లల అభివృద్ధిలో విశేష కృషి చేస్తున్న గ్రామ పంచాయతీల సహకారాన్ని కూడా తీసుకోవచ్చును.

2. నిర్థిష్టమైన లక్ష్యాలను ఏర్పాటు చేసుకోవడము:

అందరిని సంప్రదించి గ్రామపంచాయతీలు శిశు అనుకూల గ్రామపంచాయతీలను నెలకొల్పడానికి నిర్థిష్టమైన లక్ష్యాలను ఏర్పాటు చేసుకోవాలి. ఈ ప్రక్రియ కోసం ఒక ప్రత్యేక గ్రామసభను ఏర్పాటుచేసి ఆ సభలో పిల్లలకు స్నేహ పూర్వక పంచాయతీలను ఏర్పాటు చేయడానికి అవసరమైన అన్ని విషయాలను గుర్తించి వాటిపై చర్చించాలి. అంతేకాక ఆ గ్రామంలోని పిల్లలను కూడా సంప్రదించి వారి అభివృద్ధి మరియు సంరక్షణ కోసం నిర్థిష్ట లక్ష్యాలను ఏర్పాటు చేయాలి.

3. స్వీయ పరిశీలన (Self Assessment):

మనం అందుకోవలసిన లక్ష్యాలను నిర్దేశించుకున్న తరువాత, అధికారులు, లబ్ధిదారులు (Stakeholders) పంచాయతీ సభ్యులందరు కలిసి ఇప్పుడు గ్రామంలో ఉన్న స్థితి గతులను ఒకసారి బేరీజు వేసుకొని (ఉదా: అంగన్‌వాడీ కేంద్రంలో శిశువులకు అనుకూల పరిస్థితులు ఎలా ఉన్నాయి అని గమనిస్తూ) మనం నిర్దేశించుక్ను లక్ష్యాలకు మరియు వాస్తవ పరిస్థితులకు మధ్య ఉన్న అంతరాన్ని గుర్తించాలి.

4. కార్యచరణ ప్రణాళికలను తయారు చేయడం :

అనుకున్న లక్ష్యాలను సాధించాలంటే ప్రస్తుతమున్న వాస్తవ పరిస్థితులను బేరీజు వేసుకున్న తరువాత ఒక సంవత్సర కాలానికి సరిపడ కార్యాచరణ ప్రణాళికను తయారు చేసుకోవాలి. ఈ ప్రణాళిక తయారు చేసేటప్పుడు అందుబాటులో ఉన్న వనరులన్నింటిని దృష్టిలో ఉంచుకొని, దీనికి అవసరమైన నిధుల సమీకరణకు వివిధ ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలను/ పథకాలను సమన్వయం చేస్తూ ప్రతి ఒక లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి ఒక కార్యచరణ ప్రణాళికను తయారు చేసుకోవాలి.

తదుపరి ఈ కార్యచరణ ప్రణాళిక అనుమతి కోసం ఒక ప్రత్యేక గ్రామసభను ఏర్పాటు చేసి, గ్రామసభ యొక్క అనుమతిని తీసుకొని దాని అమలుకు గ్రామపంచాయతీ పరిధిలోని నిధులను కేటాయించడము లేదా ఇతర మార్గాల ద్వారా నిధుల సమీకరణను చేపట్టాలి.

5. కార్యచరణ ప్రణాళిక అమలు, పర్యవేక్షణ మరియు మూల్యాంకనం :

శిశు అనుకూల పంచాయతీల ఏర్పాటు లక్ష్యాలను చేరుకోవడానికి ఈ కార్యచరణ ప్రణాళిక ఒక సాధనంగా (రూపంగా) ఉపయోగపడుతుంది. ప్రణాళికను గ్రామంలోని పౌరులు, తల్లిదండ్రులు మరియు పిల్లల సహకారంతో అమలు చేయాలి. అంతేకాక వారందరిని ఈ కార్యక్రమం యొక్క పర్యవేక్షణలో భాగస్వాములుగా ఉండేలా ప్రోత్సహించాలి మరియు ఈ ప్రణాళికను సంవత్సరం లేదా రెండు సంవత్సరాలకు ఒకసారి మూల్యాంకనం చేసేలా గ్రామసభలో తీర్మానించాలి.

గ్రామ పంచాయతీలు పనితీరును పరిశీలించే కొన్ని ముఖ్య సూచికలు:

1. గ్రామపంచాయతీ పరిధిలోని జనన, మరణాలను నమోదు చేయడం

2. గ్రామపంచాయతీ పరిధిలో పిల్లలకు ఇచ్చే వ్యాధి నిరోధక టీకాల స్థితిగతులను పరిశీలించడము (coverage & percentage)

3. పాఠశాల మరియు అంగన్‌వాడి కేంద్రాలలో రక్షిత త్రాగునీటి సరఫరాను పరిశీలించడం

4. 3 నుండి 6 సం॥ల వయస్సు కలిగిన పిల్లలందరిని గ్రామపరిధిలోని అంగన్‌వాడీ కేంద్రాలు మరియు పూర్వ ప్రాథమిక విద్యా కేంద్రాలలో నమోదు చేయడం

5. ప్రత్యేక అవసరాలు గల పిల్లలందరు (children with special needs) గ్రామ పరిధిలోని పాఠశాలలో నమోదు చేయడం

6. పాఠశాల మరియు అంగన్‌వాడి కేంద్రాలలో నాణ్యమైన ఆహారము మరియు వివక్షతలు లేని వసతులను కల్పించడం

7. కౌమారదశలో ఉన్న పిల్లలందరు "సబల" మరియు "సాక్షము" పథకాల ద్వారా లభించే సేవలన్నింటిని వినియోగించుకునేలా చేయడము.

8. గ్రామంలోని ఏ పిల్లలు కూడ బాల కార్మికులుగా నియమించబడకుండా చేయడం

9. గ్రామ శిశు సంరక్షణ కమిటీలను ఏర్పాటు చేసి, దాని ద్వారా శిశు రక్షణ కార్యక్రమాలు చేపట్టేలా చేయడం

10. బాల్య వివాహాలను నియంత్రించడం.

11. పాఠశాలల యందు బాల బాలికలకు ప్రత్యేక మరుగుదొడ్ల సౌకర్యము కల్పించాలి.

21.4 పిల్లల భాగస్వామ్యం వలన ఉపయోగాలు:-

- పంచాయతీ, పాఠశాల, అంగన్‌వాడి కేంద్రాలలో పిల్లలకు లభించే సేవల వినియోగం మెరుగుపడుతుంది
- పిల్లల యొక్క సామాజిక, వ్యక్తిగత నైపుణ్యాలు మరియు జ్ఞానం అభివృద్ధి చెందుతాయి. పౌరసత్వం పై ఒక సానుకూల దృక్పథంతో పాటు నిర్ణయాధికారాలు కూడా మెరుగుపడతాయి
- పిల్లలలో ఆత్మ స్థైర్యము మరియు ఆత్మవిశ్వాసం పెంపొందుతుంది.
- నిస్సహాయక స్థితిలో ఉన్న పిల్లల పై జరుగుతున్న దాడులు మరియు వివక్షతలను తగ్గించి వారికి ఒక సురక్షితమైన వాతావరణాన్ని కల్పించగలుగుతుంది.
- పిల్లలు వారి సహచరుల యొక్క నిర్ణయాలను గౌరవిస్తూ, కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో పెద్దలు తీసుకున్న నిర్ణయాలను కూడ అర్థం చేసుకోగలుగుతారు.
- గ్రామసభ, బాలసభ లాంటి సమావేశాల ద్వారా వారికి, చురుకైన పౌరసత్వము, జాతీయత అంటే ఏమిటో తెలుస్తుంది.

21.5 పాఠశాలల్లో పిల్లల భాగస్వామ్యాన్ని పెంచే పద్ధతులు: -

పిల్లలు వారి పాఠశాలలోని వివిధ రకాల కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నట్లయితే వారు విద్యను ఆనందంగా ఆస్వాధిస్తారు. ఈ రెండు కార్యక్రమాల ద్వారా పిల్లల భాగాస్వామ్యాన్ని పెంపొందించవచ్చు.

1. స్కూల్ క్లబ్:

విద్యార్థులే స్కూల్ క్లబ్‌లను ఏర్పాటు చేసుకుంటారు. వీరికి ఉపాధ్యాయులు/తల్లిదండ్రులు సలహాదారులుగా ఉంటారు.

వారి ప్రోద్బలంతో పిల్లలు క్లబ్‌ల ద్వారా వివిధ రకాల కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తారు.

ఉదా:- ఆర్ట్స్, సైన్స్, కథలు, వృత్తిపరమైన శిక్షణలు మొదలగునవి, పిల్లలు వారికి నచ్చిన కార్యక్రమాలను ఏర్పాటు చేసుకోవచ్చు. ఎవరికి ఇష్టమైన కార్యక్రమంలో వారు చేరవచ్చు. ఇందులో ప్రవేశానికి ఏ విధమైన రుసుములు అవసరం లేదు.

ఒకే విధమైన ఆలోచనలు, ఇష్టాలు, అభిరుచులు ఉన్న విద్యార్థులందరు ఈ క్లబ్ ద్వారా చేరువౌతారు. ఇలాంటి కార్యక్రమములు నిర్వహించడం వలన విద్యార్థులలో భాగస్వామ్య ధోరణి మెరుగుపడడంలో ఉపకరిస్తుంది.

2. స్కూల్ పార్లమెంట్ :

స్కూల్ పార్లమెంట్ ద్వారా పిల్లలు వారి యొక్క పౌర మరియు సామాజిక నైపుణ్యాలను, నాయకత్వ లక్షణాలను, భాగస్వామ్య పద్ధతులు, నిర్ణయాధికారము మరియు సంభాషణ చాతుర్యాన్ని పెంచడంలో సహకరిస్తుంది. పిల్లలకు ఎన్నికల ప్రక్రియలు, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ పని తీరును అర్థం చేసుకోవడంలో ఈ స్కూల్ పార్లమెంట్ విధానం ఎంతగానో సహాయపడును.

3. పరిపాలనలో పిల్లల భాగస్వామ్యము :

గ్రామ జనాభాలో పిల్లల సంఖ్య ఎక్కువగానే ఉంటుంది. కాని వారు పిల్లలు అవడం చేత ఓటు వేసే హక్కు గాని, ఎన్నికలలో పోటీ చేసే అవకాశం కాని, పంచాయతీలలో సభ్యులుగా ఉండే అవకాశం కాని వారికి లేదు. అందుకనే పిల్లల యొక్క అవసరాలను మరియు సమస్యలను గుర్తించి అర్థం చేసుకోవడానికి ఒక ప్రత్యామ్నాయ సమావేశాలను ఏర్పాటు చేసి వారిని ఈ సమావేశంలో పాల్గొనేలా చేయాలి.

బాల గ్రామసభ మరియు గ్రామ స్థాయి శిశు సంరక్షణ కమిటీలో పిల్లలు పాల్గొనే అవకాశాలను కల్పిస్తూ వారిని కూడ పరిపాలనలో భాగస్వామ్యులను చేయాలి.

a. పిల్లల గ్రామసభ:

పిల్లల గ్రామసభ ద్వారా పిల్లలను గ్రామీణ అభివృద్ధి ప్రణాళిక రచనలో భాగస్వామ్యులను చేస్తూ, ప్రజాస్వామిక పద్ధతులను అర్థం చేసుకొనేలా చేయాలనే ముఖ్య ఉద్దేశంలో పిల్లల గ్రామసభలను ఏర్పాటు చేయాలి. ఈ సభలో గ్రామంలోని ప్రతి వార్డు నుంచి 10-18 సంౢల వయస్సు కలిగిన పిల్లలందరిని పాల్గొనేలా చేసి, వారి ద్వారా గ్రామంలోని పిల్లల సంక్షేమం మరియు అభివృద్ధి కోసం ఏర్పాటు చేసిన పథకాలు / కార్యక్రమాల అమలులోని లోపాలను గుర్తించి వాటిని పరిష్కరించి సక్రమంగా అమలు చేయడానికి పిల్లల సలహాలు, సూచనలు స్వీకరించాలి. అంతేకాక ఈ సభలో అన్ని వర్గాల వారి పిల్లలు పాల్గొనేలా ప్రోత్సహించాలి.

b. గ్రామస్థాయి పిల్లల రక్షణ కమిటీలో పిల్లల ప్రాతినిధ్యం :

గ్రామస్థాయి పిల్లల రక్షణ కమిటిలో తప్పని సరిగా ఆ గ్రామం నుండి 14 సంౢలకు పైబడిన ఇద్దరు (ఒక బాలిక మరియు 1 బాలురు) ప్రాతినిధ్యం వహించాలి. అంతేకాక వారిని కమిటీ సంబంధిత సమావేశాలు/చర్చలలో పాల్గొనే అవకాశం

కల్పించి వారి యొక్క అభిప్రాయాలను/ సూచనలను ధైర్యంగా వ్యక్తపరిచే అవకాశాలను కల్పించాలి.

C. **పిల్లలకు అనుకూలమైన ప్రదేశాలు :**

గ్రామంలోని సామాజిక ప్రదేశాలైన గ్రంథాలయం, పార్కు, ఆట స్థలాలను ఏ విధమైన లింగ, కుల, మత, ఆర్థిక స్థాయిలతో సంబంధం లేకుడా గ్రామంలోని అందరు పిల్లలకు అందుబాటులో ఉండాలి. ఇలాంటి స్థలాలలో వారు ఏవిధమైన జంకు, సంకోచం లేకుండా వారి వినోద మరియు క్రీడా కార్యకలాపాలను కొనసాగించుకోవాలి. పిల్లల వినోదం/క్రీడల కోసం ఉపయోగించు ప్రదేశాలను చదును చేసి వాటిలో ఏవిధమైన రాళ్ళు, పిచ్చి మొక్కలు లేకుండా గ్రామపంచాయతీ చర్యలు తీసుకోవాలి.

పిల్లల భాగస్వామ్యం పెంచడంలో గ్రామపంచాయతీ పాత్ర:

1. పైన సూచించిన వివిధ రకాల కార్యక్రమాలలో పిల్లలు పాల్గొనేలా చేయడం.
2. గ్రామంలో ఎన్నికకాబడిన ప్రతినిధులు బాలసభ, గ్రామసభలను ఏర్పాటు చేయడంలో ప్రత్యేక చొరవ చూపి ఈ సమావేశాలలో పిల్లలు లేవనెత్తిన అంశాలపై వారితో చర్చించి వాటి పరిష్కారానికి అందరికి ఆమోదయోగ్యమైన నిర్ణయాలను తీసుకోవాలి.
3. గ్రామపరిధిలోని పాఠశాలలో ముఖ్య జాతీయ పండుగలైన స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం, గణతంత్ర దినోత్సవం, బాలల దినోత్సవం లాంటి సంబరాలను ఆయా పాఠశాలలో జరుపుకునే అవకాశం కల్పించి, ఈ సందర్భంగా వారికి వివిధ రకాలైన ఆటల పోటీలను, వినోద కార్యక్రమాలను ఏర్పాటు చేయాలి.
4. అన్ని ప్రభుత్వ/సామాజిక ప్రదేశాలలో ఎలాంటి వివక్షతలకు తావు లేకుండా అన్ని సామాజిక వర్గాల వారి పిల్లలు, బాల బాలికలు, అంగవైకల్యం కలిగిన పిల్లలందరు ఈ స్థలమును వినియోగించుకునేలా గ్రామపంచాయతీలు చర్యలు తీసుకోవాలి.
5. క్రమం తప్పక పాఠశాల నిర్వహణ కమిటీ సమావేశాలను ఏర్పాటు చేసి, పాఠశాలలోని పిల్లలందరకి ఒకస్నేహ పూర్వక వాతావరణం కల్పించేలా సర్పంచ్ గారు చర్యలు తీసుకోవాలి.
6. గ్రామంలోని అంగన్‌వాడి కేంద్రాలు, ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలను మరియు ఎ.ఎన్.యం, ఆశా వర్కర్ల యొక్క పనితీరును సర్పంచ్ / గ్రామ పంచాయతీలు స్వయంగా పర్యవేక్షించాలి.
7. గ్రామంలో మహిళా శిశు సంక్షేమము మరియు ఆరోగ్యము కొరకు అమలు అవుతున్న పథకాలను, కార్యక్రమాలను గ్రామ సర్పంచులు / గ్రామ పంచాయతీలు స్వయంగా పర్యవేక్షించాలి.

21.6 మహిళా స్నేహపూర్వక గ్రామ పంచాయితీలు

లింగ అసమానతలు అనేవి అనేక విధాలుగా మనకు కనిపిస్తున్నాయి. ఉదాహరణకు అవకాశాల కల్పనలోను అసమానతలు, ఆరోగ్య సేవలు కల్పించడంలోను, వృత్తి పరమైన అసమానతలు, గృహాలలో అసమానతలు, పౌష్టికాహార కల్పనలోను అసమానతలు మనం గమనిస్తున్నాం.

గ్రామీణ ప్రాంతాలలో 10 మంది మహిళలలో ఒకరు మాత్రమే పాఠశాల విద్యను పూర్తి చేస్తున్నారు, ప్రతి ముగ్గురు మహిళలలో ఇద్దరు మహిళలు నీటి సదుపాయం/మరుగుదొడ్డి సౌకర్యం లేని గృహాలలో నివసిస్తున్నారు. 65% మంది మహిళలు వంటచెరుకు కోసం కలప మరియు పశువుల పేడ ఉపయోగిస్తున్నారు. 58% మహిళలు పోషకాహార లోపంతో బాధపడుతున్నారు. 9%

మహిళలకు మాత్రమే సొంత ఆస్తులున్నాయి. 66% మంది గ్రామీణ మహిళలను సొంతంగా ప్రయాణించడానికి వారి కుటుంబ సభ్యులు అంగీకరించరు. NSSO అంచనాల ప్రకారం 1993-94 మరియు 2009-2010 మధ్య కాలంలో కార్మిక వ్యవస్థలో మహిళల భాగస్వామ్యం 36.8% నుండి 27% కు తగ్గిపోయింది. జాతీయ నేర రికార్డుల ఆధారంగా చూస్తే మహిళలపై జరిగే నేరాలు 29.6% అధికం అయినట్లుగా తెలుస్తుంది. జాతీయ కుటుంబ, ఆరోగ్య సర్వే - III ప్రకారం 39% మంది గ్రామీణ మహిళలు వారి 15-49 సం॥ మధ్య వయస్సులో ఎన్నో రకాలైన శారీరక, మానసిక హింసలకు గురవుతున్నారు.

2011 జనాభా సమాచారం ప్రకారం 121.00 కోట్ల మహిళ జనాభా మన దేశంలో నివసిస్తున్నారు. ఇది దేశ జనాభాలో 48.5% ఉంది. క్రింది పట్టిక మన దేశ మహిళల యొక్క స్థాయిని సూచిస్తుంది.

క.సంఖ్య	వివరాలు	స్త్రీలు	పురుషులు
1.	లింగ నిష్పత్తి	943	1000
2.	ఆయుర్ధాయం	69.6%	66.4%
3.	అక్షరాస్యత	59.3%	78.8%
4.	ఆర్థిక భాగస్వామ్యం (శ్రామిక వ్యవస్థ)	25.51%	78.8%
5.	మహిళలపై హింస (NCRD-2022 రికార్డులు)	4,45,256 కేసులు రిజిష్టరు చేయబడ్డాయి	

భారత ప్రభుత్వం మహిళలకు స్థానిక ప్రభుత్వంలో 33 1/3% రిజర్వేషన్ కల్పించింది. మన తెలంగాణ ప్రభుత్వం స్థానిక సంస్థలో మహిళలకు 50% రిజర్వేషన్ సౌకర్యాన్ని కల్పించింది. తెలంగాణ రాష్ట్రంలో 12,769 గ్రామ పంచాయతీలు కలవు. ఇందులో 50% మహిళా సర్పంచులుగా ఎన్నిక కాబడుతారు. అలాగే **1,13,556 వార్డులకు గాను 50%** మహిళలు వార్డు సభ్యులుగా ఎన్నిక కాబడుతారు. కాని ఎన్నికైన మహిళా ప్రతినిధుల ప్రమేయం / భాగస్వామ్యం పాలనలో మెరుగుపడాల్సిన అవసరం ఇంకా ఉంది. అంతేకాకుండా వారి కుటుంబ సభ్యుల జోక్యం తగ్గి, స్థానిక పరిపాలనలో మహిళల భాగస్వామ్యం 100 శాతానికి చేరుకోవడంపై దృష్టి సారించాలి.

అందుకే లింగ సమానత్వం, మహిళల పురోగతి (అభివృద్ధి) చెంది, మహిళల సాధికారతను సులభతరం చేయాలంటే గ్రామపంచాయతీలు సుస్థిర ప్రాతిపదికన కొన్ని ప్రోత్సహకాలు తీసుకొని మహిళా అనుకూల గ్రామపంచాయతీలను నెలకొల్పాలి.

21.7 మహిళా స్నేహపూర్వక గ్రామ పంచాయితీ ఎలా ఉండాలి ?

1. లింగ సమానత్వం, చట్టబద్ధత, దాని విలువలు మొదలైన వాటిపై అవగాహన ప్రతి కుటుంబములోని వారికి తెలిసిఉండాలి. ఇందుకుగాను గ్రామపంచాయతీ మానవ సంపూర్ణ అభివృద్ధి అంటే ఏమిటి, కుటుంబము, సమాజములో ఉన్న వివక్షతల ప్రభావం వ్యక్తి అభివృద్ధిపై ఏ విధంగా ప్రభావితం చేస్తుంది అనే అంశాలపై గ్రామ ప్రజలలో అవగాహన కల్పించాలి.

2. ఎన్నిక కాబడిన పంచాయతీరాజ్ సంస్థల సభ్యులు మరియు స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులు కలిసికట్టుగా గ్రామంలోని పిల్లలందరు పాఠశాలకు వెళ్ళే దిశగా చర్యలు చేపట్టాలి.

3. బాల్యవివాహాలను నివారించేందుకు చర్యలు తీసుకోవాలి.

4 గ్రామంలోని వనరులు మరియు సేవలను అందిపుచ్చుకోవడంలో స్త్రీ, పురుషులిద్దరికి సమాన అవకాశాలను కల్పించాలి. ఉదా: గ్రామపంచాయతీ కార్యాలయంలో మహిళలకు ప్రత్యేక మరుగుదొడ్లు నిర్మించడము వలన, పంచాయతీ కార్యకలాపాలలో ఎక్కువ సంఖ్యలో మహిళలు పాల్గొనే అవకాశం ఉంది.

5 ఆడపిల్లలను కూడా మగ పిల్లలతో సమానంగా అవకాశాలను అందిపుచ్చుకోవడం కోసం అడ్డంకులుగా ఉన్న కొన్ని సాంప్రదాయక, పితృస్వామిక భావాలను తొలగించడానికి సున్నితమైన ప్రచార కార్యక్రమాలను చేపట్టాలి.

21.8 మహిళా స్నేహపూర్వక పంచాయితీలను ఏర్పాటు చేయడంలో గ్రామ పంచాయితీల పాత్ర:-

సర్పంచుగారు ఇతర సభ్యుల సహకారంతో చురుకుగా ప్రచార కార్యక్రమాలు నిర్వహించి దాని పురోగతిని పర్యవేక్షించాలి.

1 పాఠశాలలో బాలికలందరిని నమోదు చేయాలి.

2 ఋతుస్రావ సమయంలో వ్యక్తిగత పరిశుభ్రత పాటించేలా అవగాహన కల్పించాలి.

3 ఏ విధమైన వివక్షతలు లేకుండా పాఠశాలలోని బాలబాలికలందరికి ఆరోగ్య సేవలను అందించాలి.

4 గ్రామంలోని అందరికి త్రాగునీటి సౌకర్యం కల్పించాలి.

5 ప్రతి గృహంలోను మరుగుదొడ్డి సౌకర్యం కలిగి ఉండి, వాటిని ఉపయోగించుకొనేలా చేయాలి.

6 ప్రతి పాఠశాల మరియు ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలో స్త్రీలు/బాలికలకు ప్రత్యేక మరుగుదొడ్డి సౌకర్యం కల్పించాలి.

7 మహిళలు / బాలికలపై ఎవరు/ఎలాంటి లైంగిక వేదింపులకు పాల్పడకుండా చర్యలు తీసుకోవాలి.

8 మానవ అక్రమ రవాణాలాంటి నేరాలను ముందుగానే గుర్తించి సంబంధిత నేర నిరోధక సంస్థల సహకారంతో వాటిని అరికట్టాలి.

9 100% ప్రసవాలు ఆసుపత్రిలలోనే జరిగేలా చూడడము - సంబంధిత ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రంతోను మరియు గ్రామంలోని ఎ.ఎన్.యం, ఆశా వర్కర్ మరియు అంగన్‌వాడి వర్కర్‌ల యొక్క పనితీరును సర్పంచ్‌గారు తరచుగా పర్యవేక్షిస్తూ, గ్రామంలోని మహిళలందరు వారి కోసం ఉన్న సంక్షేమ పథకాలను పూర్తిగా వినియోగించుకునేలా చేయాలి.

21.9 మరారికులం (దక్షిణం) గ్రామ పంచాయితీ విజయగాథ

కేరళ రాష్ట్రంలోని అలప్పుజా జిల్లాలో మరారికులం అనే గ్రామము (దక్షిణం) పశ్చిమ తీరాన ఉంది. 15600 కుటుంబాలతో ఈ గ్రామ పంచాయితీ మహిళాస్నేహపూర్వక పంచాయితీగా ఖ్యాతికెక్కి ఎన్నో అవార్డులను గెల్చుకొంది. ఈ పంచాయితీ స్నేహపూర్వక గ్రామ పంచాయితీగా గుర్తింపు పొందటానికి చేపట్టిన కొన్ని ముఖ్యమైన అంశాలు ఇలా ఉన్నాయి.

- పంచాయితీలో 50 శాతానికి మించి స్త్రీలు గ్రామపంచాయతి ప్రతి నిదులుగా ఎన్నికైనారు.

- మానస, బాలకైరాలి అనే పథకాల ద్వారా ప్రభుత్వ పాఠశాలలో విద్యా ప్రమాణాలు పెంచడానికి ముఖ్యంగా వెనుకబడిన బలహీనవర్గాల బాలికలను గుర్తించి వారికి ప్రత్యేక తరగతులను పంచాయితీ నిర్వహిస్తోంది, ఈ కార్యక్రమములు మంచి ఫలితాలు వస్తున్నాయి.
- పోకిరీల దుశ్చర్యలు నిలువరించేందుకు పాఠశాలల్లోని బాలికలకు టేక్వండో ఇతర లాంటి ఆత్మ రక్షణా పద్ధతులపైన శిక్షణ కార్యక్రమాలను గ్రామ పంచాయతీలు నిర్వహిస్తున్నాయి.
- ఇక బాలుర విషయానికి వస్తే మద్యపానం, డ్రగ్స్, ఇంటర్నెట్, మొబైల్ ఫోన్లకు, దురలవాట్లకు బానిసలు కాకుండా కౌన్సెలింగ్ తరగతులు పంచాయితీ ఆధ్వర్యంలో నిర్వహిస్తున్నారు.
- మరారికులం గ్రామ పంచాయితీ జెండర్ బడ్జెటింగును నిర్వహిస్తోంది మంజూరైన ప్రాజెక్టులలో 60 శాతానికి పైగా మహిళా సంక్షేమానికి దానికి సంబంధించినవి.
- BRICS ప్రతినిధులు ఈ గ్రామ పంచాయితీని సందర్శించి ఇక్కడ అమలైన స్త్రీ స్నేహపూర్వక చర్యలను కొనియాడారు.

కనుక గ్రామ పంచాయితీలు స్థానిక ప్రభుత్వ వ్యవస్థలో వాటి కున్న ప్రత్యేక స్థానం దృష్ట్యా అవి ప్రజలకు దగ్గరగా ఉండటం వలన శిశు మరియు మహిళా స్నేహ పూర్వక గ్రామ పంచాయితీలుగా తీర్చిదిద్ది సుస్థిరమైన ప్రగతిని అందించటంలో తమ వంతు కృషి చేయాలి.

21.10 వయోవృద్ధుల (సీనియర్ సిటిజన్) స్నేహపూర్వక గ్రామ పంచాయితీలు

ప్రజల సగటు ఆయుర్ధాము పెరగటము వలన దేశంలో వయోవృద్ధుల సంఖ్య కూడా పెరిగింది (60 సం॥ పై బడిన వారు) 2011 జనాభా గణాంకాల ప్రకారము రాష్ట్ర జనాభాలో దాదాపు 9.29 శాతము (32.69 లక్షల) వయోవృద్ధులు నివసిస్తున్నారు. మానవ అభివృద్ధిలో వయోవృద్ధుల సంక్షేమము కూడ ఒక ముఖ్యమైన అంశము. మన రాజ్యాంగములోని 41వ అధికరణలో కూడ దీనిని నిర్దేశించింది. వృద్ధాప్య సంరక్షణతో పాటుగా ఒంటరితనము, సామాజిక భద్రత కూడ వయోవృద్ధులకు ప్రధాన ఆందోళనలు. వృద్ధులు వారి యొక్క ప్రతి అవసరం గురించి వారికి రక్షణ మరియు కావలసిన మద్ధతును అందించేందుకు ప్రభుత్వం వివిధ రకాలైన కార్యక్రమాలను ప్రవేశపెట్టింది.

1. చేయూత
2. వయోవృద్ధుల సమగ్ర సేవా కార్యక్రమాలు
3. రాష్ట్రీయ వయోశ్రీ యోజన

1. చేయూత పథకం:

తెలంగాణా ప్రభుత్వము పేదరికంలో ఉన్న వృద్ధుల కోసం చేయూత పెన్షన్లు అనే సాంఘిక భద్రతా పథకాన్ని అమలు పరుస్తుంది. ఈ పథకం క్రింద అర్హులైన వారికి నెలకు రూ.2016/- పెన్షను లభిస్తుంది.

ఈ పథకం అమలులో పంచాయితీ కార్యదర్శి కీలక పాత్ర వహిస్తారు. ఈ పెన్షన్ కోసము అందిన దరఖాస్తులు స్వీకరించి ప్రభుత్వ నిబంధనల ప్రకారం అర్హతను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించి అర్హులను నిర్ణయిస్తారు. అన్ని వివరాలు ఆన్‌లైన్‌లో అప్‌లోడ్ చేస్తారు. వీటిని పరిశీలించిన పిదప అర్హులైన దరఖాస్తు దారులకు జిల్లా కలెక్టరు గారు పింఛను మంజూరు చేస్తారు.

2. వయోవృద్ధుల సమగ్ర సేవా కార్యక్రమాలు:

ఈ పథకాన్ని మినిస్ట్రీ ఆఫ్ సోషల్ జస్టిస్ మరియు ఎంపవర్‌మెంట్, న్యూఢిల్లీ వారు ప్రవేశపెట్టారు. నిరుపేదలైన వయోవృద్ధుల కోసం వృద్ధాశ్రమాలను నెలకొల్పడానికి పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు మరియు ప్రభుత్వేతర సంస్థలు నిధుల కొరకు ప్రభుత్వానికి దరఖాస్తులు సమర్పించాలి.

గ్రాంట్లు క్రింది విధంగా ఇవ్వటం జరుగుతుంది.

- వృద్ధాశ్రమాలు – సంవత్సరానికి రూ.21.60 లక్షల వరకు (25 మంది వృద్ధుల కోసం)
- స్త్రీల కొరకు వృద్ధాశ్రమాలు – సంవత్సరానికి రూ.35.00 లక్షల వరకు (50 మంది కోసం)
- వృద్ధుల కోసం ఫిజియోథెరపి క్లినిక్కులు – సంవత్సరానికి రూ.6.48 లక్షల వరకు
- వృద్ధుల కోసం మొబైల్ క్లినిక్కులు – సంవత్సరానికి రూ.11.20 లక్షల వరకు
- అల్జీమర్స్ (మతిమరుపు) వ్యాధితో బాధపడుతున్న వృద్ధుల కోసం నిరంతర సేవా సదనాలు – సంవత్సరానికి రూ.24 లక్షల వరకు (20 మంది వృద్ధుల కోసం)

ఎన్.జి.ఓలు / పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు ఒకవేళ దరఖాస్తు సమర్పించినట్లయితే ప్రతి 5 సంవత్సరముల కొకసారి ఆవర్తన లేని గ్రాంట్లు (నాన్ రికరింగ్) దరఖాస్తుల పరిశీలన పిదప మంజూరు చేసే అవకాశం ఉంది.

3. రాష్ట్రీయ వయోశ్రీ యోజన :

1, ఏప్రిల్, 2017 ఈ వయోశ్రీ యోజన పథకము దేశంలోని 325 జిల్లాల్లో ప్రారంభించారు. తెలంగాణలోని హైద్రాబాద్, కరీంనగర్, రంగారెడ్డి జిల్లాల్లో ఈ కార్యక్రమము అమలుపరుస్తున్నారు. ఈ పథకము ద్వారా అర్హులైన వృద్ధులందరికి ఊతకర్రలు, ట్రైపాడ్లు, క్వాడ్ పాడ్స్, మోచేతి క్రచ్‌లు, వీల్ ఛైర్స్, వినికిడి సాధనాలు, కళ్ళద్దాలు మొదలయినవి ఉచితంగా ఇస్తారు. సాంఘీక సంక్షేమ శాఖ వెబ్‌సైట్ నుండి వివరాలను సేకరించి గ్రామపంచాయతీలు కూడా ఈ పథకం ద్వారా నిధులను పొందవచ్చు.

నిస్సాహాయక స్థితిలో ఉన్న వారి పిల్లలు, మహిళలు, వృద్ధుల యొక్క సంక్షేమము లేకుండా మానవ జాతి సంపూర్ణంగా అభివృద్ధి జరుగదు. అందుకనే ఆయా గ్రామపంచాయతీలు ఈ వర్గాల ప్రజలపై చొరవ తీసుకొని వారి కోసం లభ్యమయ్యే అన్ని సేవలను పర్యవేక్షించడంతో పాటుగా అందుబాటులో ఉన్న అన్ని ఆరోగ్య సేవలు, సదుపాయాలు మొదలగు వాటిపై అవగాహన సదస్సులు ఏర్పాటు చేయాలి.

21.11 ముగింపు

పిల్లలు మరియు మహిళల స్నేహ పూర్వక పంచాయితీలను ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా గ్రామంలోని పిల్లలకు రక్షణ కల్పించి, మహిళలను సంఘటితం చేయడము ద్వారా మహిళలు, పిల్లల, వృద్ధుల సంక్షేమము మరియు వారి సంపూర్ణ అభివృద్ధికి గ్రామ పంచాయితీలు పూర్తి భరోసాను కల్పించగలుగుతాయి.

ఇందిరా మహిళా శక్తి మిషన్- 2025

మహిళా ఉన్నతి - తెలంగాణ ప్రగతి

ఇందిరా మహిళా శక్తి

మహిళా ఉన్నతి - తెలంగాణ ప్రగతి

ఇందిరా మహిళా శక్తి మిషన్- 2025

తెలంగాణ ప్రభుత్వము

పట్టణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ
Mission for Elimination of Poverty in Municipal Areas (MEPMA)
Department of Municipal Administration & Urban Development, Govt of Telangana
పట్టణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ, మేడ్చల్ మల్కాజిగిరి జిల్లా

L POVERTY (SERP
ABAD
LADDU
k Loan / CIF

ఇందిరా మహిళా శక్తి

జీవితాన గెలుపుందని నమ్మకాన్ని పెంచుదాం!
స్వర్గమనేది ఎక్కడున్న నేల పైకి దించుదాం!
ఆత్మ బలం కూడగట్టి ఆకశాన్ని వంచుదాం!
స్వర్గమనేది ఎక్కడున్న నేల పైకి దించుదాం!
ఆశయాల నీరు పోసి ఆశలన్ని పెంచుదాం!
స్వర్గమనేది ఎక్కడున్న నేల పైకి దించుదాం!

స్వర్గమనేది ఎక్కడున్న నేల పైకి దించుదాం!

స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలు తమ సమావేశాలను ఈ శక్తివంతమైన ప్రార్థన గీతంతో ప్రారంభిస్తారు, దీనిలో వారు సామాజిక-ఆర్థిక సాధికారతను సాధించడానికి అన్ని అడ్డంకులను ఛేదించడానికి మరియు బద్దలు కొట్టడానికి సంకల్పిస్తారు. గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారు తెలంగాణ ప్రభుత్వం ఈ ప్రార్థనను నిజం చేయడానికి 12 మార్చి 2024న ప్రతిష్టాత్మకమైన "ఇందిరా మహిళా శక్తి" కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించారు. స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళల శ్రేయస్సు శిఖరాలను చేరుకునేలా మరియు కోటీశ్వరులుగా మారేలా చేయాలని ఆయన సంకల్పించారు.

ఆయన మాటలకు కట్టుబడి, గత సంవత్సరం గణనీయమైన పురోగతితో సాధారణమైన ఆ యొక్క ప్రార్థన నిజమవుతోంది. ఒక గొప్ప నిర్ణయంతో, గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారు అన్ని ప్రభుత్వ పాఠశాలల యూనిఫామ్‌లను ఇకపై శిక్షణ పొందిన స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలే కుట్టాలని ఆదేశించారు. దాదాపు 30,000 మంది స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళా టైలర్ లు (దర్జీలు) ప్రభుత్వ పాఠశాలల్లో చదివే విద్యార్థినీ విద్యార్థులకు 35 లక్షల యూనిఫామ్‌లను కుట్టి, రికార్డు స్థాయిలో పాఠశాలలు పునప్రారంభించే రోజు నాటికి వాటిని ప్రభుత్వ పాఠశాలలకు అందజేసి రూ.30 కోట్ల అదనపు ఆదాయం సంపాదించారు. దీంతో ఆగకుండా, స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలను 'అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల' కమిటీలుగా నియమించి, వారు రూ.634 కోట్ల విలువైన పనులు చేయడం ద్వారా ప్రభుత్వ పాఠశాలల రూపురేఖలను మార్చారు.

ఈ సంవత్సరం స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలకు బ్యాంకు అనుసంధానంలో రూ.20,000 కోట్ల లక్ష్యాన్ని నిర్దేశిస్తే, **SERP**, **MEPMA** మరియు స్త్రీనిధి బ్యాంక్ ఈ పిలుపునకు స్పందించి, ఆర్థిక సంవత్సరం ముగిసేందుకు ఇంకా ఒక నెల సమయం ఉండగానే ఇప్పటికే రూ.21,623 కోట్లు సాధించాయి. ఇందిరా మహిళా శక్తి పథకంలో భాగంగా గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారి దార్శనికతకు ధన్యవాదాలు తెలుపుతూ, సాధారణ నేపథ్యం నుండి వచ్చిన స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలు ఇప్పుడు సోలార్ పవర్ ప్లాంట్లు, **TGSRTC** బస్సులు, పెట్రోల్ బంక్‌లు మొదలైన వాటిని ఏర్పాటు చేసి గర్వించదగిన యజమానులుగా ఎదుగుతున్నారు. ఇది కేవలం ప్రారంభం మాత్రమే మరియు ఇలాంటి సాధికారిక కార్యక్రమాలు మరెన్నో భవిష్యత్తులో రాబోతున్నాయి.

ఇందిరా మహిళా శక్తి పథకం కింద తెలంగాణ ప్రభుత్వం స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలను మరియు వారి కుటుంబ సభ్యులను రూ.2 లక్షల రుణ బీమా మరియు రూ.10 లక్షల ప్రమాద మరణ బీమాతో రక్షించడం ద్వారా ఊహించని పరిణామాల నుండి కాపాడింది. దీనికి గాను పేద స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలను ఆదుకోవడం కొరకు ఇప్పటికే అనేక వేల స్వయం సహాయక సంఘాలకు రూ.78 కోట్లు మంజూరు చేయబడ్డాయి.

మహిళా సాధికారత కోసం ఇందిరా మహిళా శక్తి 2024 పాలసీ ద్వారా చారిత్రాత్మక నిర్ణయాలు తీసుకునే వేదికను సిద్ధం చేసినప్పటికీ, దాని ద్వారా లబ్ధి పొందే వారిని మరింత లోతుగా, విస్తృతంగా ఎదిగించుట ఎంతైనా అత్యవసరం.

అందుకే, ఇందిరా మహిళా శక్తి 2025 అనేది మునుపటి విధానానికి కొనసాగింపుగా మరియు గ్రామీణ, పట్టణ, యువతులను మరియు వృద్ధులను సాధికారత అనే ఒకే గొడుగు క్రిందకు తీసుకురావాలనే లక్ష్యంతో కొనసాగుతుంది.

ఇందిరా మహిళా శక్తి మిషన్ - 2025

అందుకున్న విజయాలను అందరికి పంచుదాం !
స్వర్గమనేది ఎక్కడున్నా నేల పైకి దించుదాం !

ప్రార్థన గీతంలో సమాజంలోని అన్ని వర్గాలతో విజయాన్ని పంచుకోవాలనే స్పష్టమైన సందేశం కూడా ఉంది. ప్రస్తుతం స్వయం సహాయక సంఘాల ఉప-నియమాలలో (Bye laws) 18 నుండి 60 సంవత్సరాల వయస్సు గలవారు మాత్రమే సంఘాలలో చేరడానికి వయోపరిమితి ఉంది, ఇది యుక్తవయసు వారిని మరియు వృద్ధులను ఈ విధంగా లబ్ధి పొందడం నుండి మినహాయిస్తుంది. ఒక చారిత్రాత్మక చర్యలో భాగంగా తెలంగాణ ప్రభుత్వం కౌమారదశలోని (15 - 18 సంవత్సరాల) బాలికలను మరియు వృద్ధ మహిళలను స్వయం సహాయక సంఘాల పరిధిలోకి తీసుకురావాలని నిర్ణయించింది.

1. యువతను అభివృద్ధిలోకి తేవడం మరియు వారిని స్వయం సహాయక సంఘం కుటుంబంలో భాగం చేయడం:

భారతదేశం ప్రపంచంలోనే అత్యధిక కౌమార జనాభాను కలిగి ఉంది. తెలంగాణలో 15 నుండి 18 సంవత్సరాల వయస్సు గల లక్షలాది మంది కిశోర బాలికలు ఉన్నారు. ఈ దశ బాల్యం మరియు యుక్తవయస్సు మధ్య మధ్యవర్తిత్వం వహిస్తుంది మరియు మానసిక, భావోద్వేగ మరియు మానసిక శ్రేయస్సు కోసం ఇది అత్యంత ముఖ్యమైన దశ. కిశోర దశలోని వారు వృద్ధి చెందడానికి, సమాచారంతో కూడిన నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి మరియు సమాజానికి సహకరించడానికి ఒక వాతావరణాన్ని సృష్టించడం చాలా ముఖ్యం. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో కిశోరదశలోని వారిని క్రియాశీల భాగస్వాములుగా చేయడం అవసరం. ఆరోగ్యం, పోషకాహారం, విద్య మరియు ఉపాధి అభివృద్ధి కోసం కొత్త మరియు వినూత్న కార్యక్రమాలను రూపొందించడం మరియు అమలు చేయడం అవసరం. ఈ కిశోరదశలోని వారిని సమగ్రంగా, సమన్వయ పద్ధతిలో చేరుకోవడం వల్ల వారు సాధికారత సాధిస్తారు మరియు వారి జీవితాలను స్వయం సమృద్ధిగా మరియు సాధికారికంగా గడపడానికి వీలు కల్పిస్తుంది. ఈ కిశోరదశలోని వారిలో చాలామంది మహిళా స్వయం సహాయక సంఘాల కుటుంబాలకు చెందినవారు ఉంటారు. ఈ బాలికలలో చాలామంది యుక్తవయస్సు వచ్చిన తర్వాత మహిళా స్వయం సహాయక సంఘాలలో చేరుతారు. UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) భాగస్వామ్యంతో, తెలంగాణ ప్రభుత్వం అన్ని జిల్లాల్లో 15-18 సంవత్సరాల వయస్సు గల కిశోర బాలికల సంఘాలను ఏర్పాటు చేస్తుంది. ఇది మంచి ఆరోగ్యం, పోషకాహారం, ఆర్థిక పరిజ్ఞానం, నాణ్యమైన విద్య మొదలైన వాటికి ప్రాధాన్యతతో లక్షలాది మంది బాలికలకు సాధికారత కల్పిస్తుంది మరియు వారు యుక్తవయస్సులోకి అడుగు పెట్టేటప్పుడు సాధికారిక యువతులుగా వికసించడానికి సహాయపడుతుంది.

2. వృద్ధులను సంరక్షించడం మరియు వారి అనుభవం నుండి లాభం పొందడం:

పెరిగిన ఆయుర్దాయం మరియు మారుతున్న కుటుంబ పరిస్థితుల దృష్ట్యా , చాలా మంది వృద్ధులు ఆర్థిక అభద్రత, సామాజిక ఒంటరితనం మరియు పరిమిత ఆరోగ్య సంరక్షణ సమస్యను ఎదుర్కొంటున్నారు. వృద్ధుల స్వయం సహాయక సంఘాలు (SHGs) ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం, సామాజిక మద్దతు మరియు క్రియాశీల సంఘ భాగస్వామ్యాన్ని పెంపొందించడం ద్వారా ఈ సవాళ్లను పరిష్కరిస్తాయి. వృద్ధుల స్వయం సహాయక సంఘాలు పొదుపు చేయడానికి, రుణాలను పొందడానికి, నైపుణ్యాలను పంచుకోవడానికి మరియు పరస్పర మద్దతును అందించడానికి సీనియర్లను ఒకచోట చేర్చుతాయి, వారి గౌరవాన్ని, స్వావలంబనను మరియు సంఘ అభివృద్ధిని మెరుగుపరుస్తాయి.

ఈ సంఘాలకు ఆర్థిక సహాయం కూడా అందిస్తాయి, సామాజిక నిబద్ధతను ప్రోత్సహిస్తాయి మరియు సభ్యులు సంతృప్తికరమైన జీవితాలను గడపడానికి అధికారం ఇస్తాయి. తెలంగాణలో, 15 లక్షల మంది వృద్ధులు వృద్ధాప్య పింఛన్లు పొందుతున్నారు, 7-8 లక్షల మంది సీనియర్ మహిళలు వృద్ధుల స్వయం సహాయక సంఘాలలో చేరడానికి అవకాశం ఉంది. వృద్ధుల స్వయం సహాయక సంఘాలు సహవాసం అందించడంలో, ఒంటరితనాన్ని తగ్గించడంలో మరియు సంఘంలో చెందిన భావాన్ని పెంపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి. ఇది ఆరోగ్య అవగాహనను ప్రోత్సహించడానికి, క్రమం తప్పకుండా శారీరక శ్రమను ప్రోత్సహించడానికి మరియు భీమా మరియు చట్టపరమైన హక్కులకు పొందుటను సులభతరం చేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది.

వృద్ధుల మహిళా సంఘాలు వారి యొక్క ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యాన్ని పెంచడానికి హస్తకళలు, వ్యవసాయం మరియు చిన్న వ్యాపారాలు వంటి ఆదాయాన్ని ఆర్జించే కార్యకలాపాలలో నిమగ్నమవ్వడం కొనసాగించవచ్చు.

3. ఐకమత్యమే మహా బలం !

ఇందిరా మహిళా శక్తి విధానం 2024 అర్హులైన మహిళలందరినీ స్వయం సహాయక సంఘాల పరిధిలోకి తీసుకురావాలని భావిస్తోంది. ఒక కోటి మంది మహిళలను స్వయం సహాయక సంఘాల పరిధిలోకి తీసుకువచ్చే కల, పట్టణ స్వయం సహాయక సంఘాలను మరియు గ్రామీణ స్వయం సహాయక సంఘాలలో విలీనం చేస్తేనే సాకారమవుతుంది. గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాల మహిళలను ఒకచోట చేర్చి, వారి బలాలను ఏకీకృత లక్ష్యంతో కలిపి, శ్రేయస్సును సృష్టించడం నిజంగా సాధికారిక చారిత్రాత్మక చర్య.

తెలంగాణ రాష్ట్రం దేశంలో వేగంగా పట్టణీకరణ చెందుతున్న రాష్ట్రాలలో ఒకటి. తెలంగాణలో పట్టణ జనాభా శాతం 2016-17లో 42% ఉండగా, 2025-26 నాటికి 50%కి చేరుకుంటుందని అంచనా. వేగవంతమైన పట్టణీకరణ కారణంగా అనేక గ్రామ పంచాయతీలు మునిసిపాలిటీలుగా మారాయి. ఇప్పటివరకు, 33,914 స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు 1,303 గ్రామ సంఘాలు, పట్టణ స్వయం సహాయక సంఘాలలో విలీనమయ్యాయి. పట్టణ మరియు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో స్వయం సహాయక సంఘాలు ఒకే గొడుగు సంస్థ క్రింద ఉంటే విలీనాలు సజావుగా చేయవచ్చు.

మారిన జీవన పరిస్థితులలో, పట్టణాలు మరియు మెట్రో ప్రాంతాలలో, నిరుపేద/పేద కుటుంబాల ఉనికి మురికివాడలకు మించి విస్తృతంగా ఉంది. వారు సంపన్న కాలనీలలో కూడా గణనీయమైన ఉనికిని కలిగి ఉన్నారు, డ్రైవర్లు, తోటమాలి, వాచ్‌మెన్‌లు, సెక్యూరిటీ గార్డులు, వంటవారు, గృహ సహాయకులు మొదలైన రూపాల్లో సంపన్నుల గృహాలకు సేవలను అందిస్తున్నారు. వీరంతా ఒకే ప్రాంతం/కాంప్లెక్స్‌లో నివసిస్తున్నారు. ఈ కుటుంబాలు ఎక్కువగా స్వయం సహాయక సంఘాల పరిధికి వెలుపల ఉంటాయి మరియు వారి నివాసం మురికివాడ ప్రాంతంలో లేనందున వ్యవస్థీకృతం కావు. వారిలో కొందరు వారి స్వంత స్వస్థల గ్రామాలలో స్వయం సహాయక సంఘాలలో సభ్యులు కావచ్చు, కానీ సాధారణంగా గ్రామంలో లేనందున అనేక కార్యకలాపాలను కోల్పోతారు. పొదుపు, రుణాలు పొందడం, సమూహ సమైక్యత, ప్రభుత్వం మరియు ఇతర రంగాల నుండి పెద్ద సంఖ్యలో సేవల గురించి మెరుగైన జ్ఞానం స్వయం సహాయక సంఘాల సభ్యులుగా ఉండటం వల్ల కలిగే ప్రయోజనాలను ఈ కుటుంబాలు పొందలేకపోతున్నాయి.

స్వయం సహాయక సంఘాల ప్రోత్సాహం మరియు జీవనోపాధిలో గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ (**SERP**) తన రెండు దశాబ్దాల అనుభవం పట్టణ స్వయం సహాయక సంఘాలకు ప్రయోజనం చేకూరుస్తుంది. పట్టణ స్వయం సహాయక సంఘాలను బలోపేతం చేయడానికి **SERP** యొక్క జాతీయ వనరుల సంస్థ (**NRO**) స్థితిని ఉపయోగించవచ్చు. **SERP** వద్ద పెద్ద సంఖ్యలో ఉన్న కమ్యూనిటీ కేడర్‌లను పట్టణ ప్రాంతాలకు విస్తరిస్తారు. ఈ విలీనం క్రాస్-లెర్నింగ్ అవకాశాలను కూడా అందిస్తుంది మరియు పట్టణ మరియు గ్రామీణ స్వయం సహాయక సంఘాల మధ్య జ్ఞాన మార్పిడిని సులభతరం చేయడానికి సహాయపడుతుంది.

పట్టణ స్వయం సహాయక సంఘాలు గ్రామీణ స్వయం సహాయక సంఘాల ఉత్పత్తులకు మార్కెట్ వనరుగా ఉపయోగపడతాయి. పట్టణ ప్రాంతాలలో భారీ మార్కెటింగ్ సామర్థ్యం ఉంది, అయితే గ్రామీణ ప్రాంతాలు ముడి పదార్థాల సరఫరాదారులుగా మరియు ప్రాసెసింగ్ కేంద్రాలుగా పనిచేస్తాయి. ఈ మిశ్రమ బలాన్ని ఈ అనుసంధానం ద్వారా ఉపయోగించుకోవచ్చు.

4. ముగింపు :

ఇందిరా మహిళా శక్తి విధానం ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం, నైపుణ్యాభివృద్ధి మరియు వ్యవస్థాపక మద్దతు ద్వారా మహిళలను శక్తివంతం చేయడానికి ఒక సమగ్ర విధానం. ఐకమత్యమే మహా బలం. గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాల మహిళలను ఒకచోట చేర్చి, వారి బలాలను ఏకీకృత లక్ష్యంతో కలిపి, శ్రేయస్సును సృష్టించడం నిజంగా సాధికారిక చారిత్రాత్మక చర్య. **SERP** మరియు **MEPMA** ల అనుసంధానం ద్వారా **SHG** మహిళలకు అందించే ఒకేవిధానమైన సేవల వలన తెలంగాణ అంతటా మహిళల సాధికారత కోసం ఒక నిర్మాణాత్మక మరియు స్థిరమైన నమూనాను అందిస్తుంది. ఆర్థిక సహకారం పొందడం, శిక్షణ మరియు సంస్థాగత మద్దతును సమలేఖనం చేయడం మహిళా పారిశ్రామికవేత్తల నేతృత్వంలో సమ్మిళిత ఆర్థిక వృద్ధిని నడిపిస్తుంది.

కౌమారదశలోని బాలికలను ఈ ఏకీకృత మిషన్ పరిధిలోకి తీసుకురావడం మరొక చారిత్రాత్మక చర్య, ఇది ఈ బాలికలను ఆత్మవిశ్వాసంతో కూడిన మరియు సాధికారిక యువతులుగా వికసింపజేస్తుంది. వృద్ధ మహిళలకు గొప్ప అనుభవం ఉంది మరియు వారి జ్ఞానము, శ్రేయస్సు మరియు సాధికారతకు మిషన్‌ను మరింత సుసంపన్నం చేస్తుంది. ఇంకా, ఏకీకృత మిషన్ వృద్ధ మహిళల అవసరాలు తీర్చబడతాయని, వారి స్వరాలు వినబడతాయని మరియు సామాజిక సమానత్వం మరియు ఆర్థిక శ్రేయస్సుకు సహకరించడానికి వారికి కూడా సమాన అవకాశం ఇవ్వబడుతుందని నిర్ధారిస్తుంది.

ఒక కోటి మంది మహిళలు రూ. 1 లక్ష కోట్ల రుణాన్ని పొందినప్పుడు, తెలంగాణ నిజంగా మహిళా సాధికారత మరియు నాయకత్వపు కొత్త శకాన్ని నడిపిస్తూ ఆర్థిక శక్తి కేంద్రంగా మారుతుంది.

స్వర్గమనేది ఎక్కడున్న నేల పైకి దించుదాం !

అనుబంధం

1.	బ్యాంకు లింకేజ్
2.	ఇందిరా మహిళా శక్తి భవనాల నిర్మాణం
3.	ఇందిరా మహిళా శక్తి క్యాంటీన్ల ఏర్పాటు
4.	ఇందిరా మహిళా శక్తి బజార్ ప్రారంభించడం
5.	ప్రభుత్వ పాఠశాలల విద్యార్థి, విద్యార్థినిలకు యూనిఫాం కుట్టడం
6.	అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల
7.	ప్రమాద భీమా మరియు రుణ భీమా కల్పించడం
8.	మొబైల్ ఫిష్ రిటైల్ అవుట్‌లెట్‌లు ఏర్పాటు చేయడం
9	సోలార్ పవర్ ప్లాంట్లు
10.	RTC బస్సులు SHG మహిళల కోసం
11.	ZMS ద్వారా నిర్వహించబడే పెట్రోల్ బంకులు ఏర్పాటు చేయడం

ఇందిరా మహిళా శక్తి పథకం ద్వారా 2024-25 లో సాధించిన కీలక విజయాలు:

1. బ్యాంక్ లింకేజ్ & స్త్రీ నిధి ద్వారా క్రెడిట్ మద్దతు:

వచ్చే ఐదు సంవత్సరాలలో బ్యాంకు బ్యాంక్ లింకేజ్ మరియు స్త్రీ నిధి ద్వారా స్వయం సహాయక సంఘాలు రూ. 1 లక్ష కోట్లకు ఋణం పొందుతాయి. రూ. 20,000 కోట్ల లక్ష్యానికి గాను, ఈ ఆర్థిక సంవత్సరంలో స్వయం సహాయక సంఘాలు మొత్తం రూ. 21,632 కోట్ల బ్యాంకు లింకేజ్ లక్ష్యాన్ని సాధించాయి. మరియు, సూక్ష్మ సంస్థల ఆర్థిక సహాయంలో భాగంగా ఈ ఆర్థిక సంవత్సరంలో 2,25,110 సంస్థలు మొత్తం రూ.4825.54 కోట్ల విలువతో ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి.

2. ఇందిరా మహిళా శక్తి భవనాలు :

మహిళా శక్తి కార్యక్రమంలో భాగంగా, తెలంగాణ ప్రభుత్వం 22 జిల్లా సమాఖ్యల కోసం రూ. 110 కోట్ల వ్యయంతో 22 ఇందిరా మహిళా శక్తి భవనాలను యుద్ధ ప్రాతిపదికన మంజూరు చేసి శంకుస్థాపన చేసింది. 15,000 చదరపు అడుగుల విస్తీర్ణంలో ఈ భవనం 2 అంతస్తులను కలిగి ఉంటుంది. ఈ భవనాన్ని జిల్లా సమాఖ్య సమావేశాలు, స్వయం సహాయక సంఘాల ఉత్పత్తుల మార్కెటింగ్, శిక్షణా కేంద్రంగా, ఉమ్మడి పని ప్రదేశంగా, ప్రదర్శనల నిర్వహణ, సరస్ మేళాలు మరియు ఇతర జీవనోపాధి/ఆర్థిక కార్యకలాపాల నిర్వహణకు ఉపయోగిస్తారు.

3. ఇందిరా మహిళా శక్తి క్యాంటీన్లు :

గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లోని స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలను శక్తివంతం చేయడానికి కమ్యూనిటీ ఆధారిత క్యాంటీన్లను ఏర్పాటు చేయడం తెలంగాణ ప్రభుత్వం ఈ కార్యక్రమం ప్రారంభించింది. ఈ క్యాంటీన్లు పూర్తిగా మహిళల యాజమాన్యంలో మరియు నిర్వహణలో ఉంటాయి, ఇవి సచివాలయం, కలెక్టరేట్లు (IDOC), రిజిస్ట్రేషన్ కార్యాలయాలు, మునిసిపల్ కార్యాలయాలు, కోర్టులు, కళాశాలలు, ఆసుపత్రులు, దేవాలయాలు & పర్యాటక ప్రదేశాలు, పారిశ్రామిక పార్కులు మొదలైన వివిధ సంస్థలను సందర్శించే పౌరులకు నాణ్యమైన, పరిశుభ్రమైన మరియు రుచికరమైన ఇంటి శైలి భోజనం అందించబడుతుంది. స్వయం సహాయక సంఘాల సభ్యులు సాధారణంగా వారు సేవ చేసే సంఘం నుండి వస్తారు, ఇది వారికి స్థానిక అభిరుచులు, ఆహార అవసరాలు మరియు ప్రాధాన్యతలపై లోతైన అవగాహనను అందిస్తుంది. ఇప్పటివరకు రాష్ట్రవ్యాప్తంగా స్వయం సహాయక సంఘాల ద్వారా 214 క్యాంటీన్లు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి.

4. ఇందిరా మహిళా శక్తి బజార్ :

గ్రామీణ కళాకారులను పట్టణ మరియు ప్రపంచ మార్కెట్లతో అనుసంధానించడం ద్వారా స్వయం సహాయక సంఘాల వ్యవస్థాపకులకు సాధికారత కల్పించడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం మాదాపూర్ ఐటీ హబ్ అయిన శిల్పారామంలోని 106 దుకాణాల సముదాయాన్ని కేటాయించింది. దుకాణ కేటాయింపు వ్యవస్థ న్యాయమైన అవకాశాలను నిర్ధారిస్తుంది. ఈ సముదాయంలో ఫుడ్ కోర్ట్, ప్రభుత్వం స్పాన్సర్ చేసిన స్టాళ్లు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాల కోసం ఒక వేదిక, ఒక యాంఫిథియేటర్ మరియు సాధారణ ఉత్సవాలు మరియు ఆహార ఉత్సవాలు ఉంటాయి, ఇది వారసత్వాన్ని పరిరక్షించే, జీవనోపాధిని పెంచే మరియు గ్రామీణ-పట్టణ ఆర్థిక సంబంధాన్ని బలోపేతం చేసే శక్తివంతమైన కేంద్రంగా మారుతుంది.

5. పాఠశాల విద్యార్థినీ విద్యార్థులకు యూనిఫాంలు కుట్టడం:

పట్టణ మరియు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో పాఠశాల యూనిఫాం కుట్టడం ప్రత్యేకంగా వారికి కేటాయించాలని ఆదేశిస్తూ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 12 మార్చి 2024న **GO MS** నం.14 జారీ చేసింది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో **SERP** ఏర్పాట్లకు నాయకత్వం వహించింది, అయితే ప్రభుత్వం కుట్టు ఛార్జీలను 50 నుండి 75కి పెంచింది, ఇది మహిళా దర్జీల ఆదాయాన్ని పెంచింది. 2024-25 విద్యా సంవత్సరంలో, 2,259 మహిళా శక్తి కుట్టు కేంద్రాలు 29,680 స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళా దర్జీలను నియమించాయి, 37,58,988 యూనిఫాంలను కుట్టి పంపిణీ చేశాయి, మొత్తం రూ. 28.09 కోట్ల ఆదాయాన్ని ఆర్జించాయి, ఇది వారి ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం మరియు నైపుణ్యాభివృద్ధిని ప్రోత్సహిస్తుంది.

6. అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల:

తెలంగాణలోని అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల కార్యక్రమం లో భాగంగా ప్రభుత్వ పాఠశాలల నిర్వహణ మరియు నిర్వహణలో మహిళా స్వయం సహాయక సంఘాలు (**SHGs**) కీలక పాత్ర పోషించేలా చేస్తుంది. ప్రతి పాఠశాలలో ఏర్పడిన 'అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల కమిటీల' (**AAPC**లు) ద్వారా, స్థానిక **SHG** సభ్యులు మౌలిక సదుపాయాలను మెరుగుపరచడం మరియు మెరుగైన అభ్యాస వాతావరణాలను నిర్ధారించడం వంటి బాధ్యతలు తీసుకుంటారు. ఈ కార్యక్రమం కింద, రూ634 కోట్ల విలువైన 23,701 పనులు అమలు చేయబడ్డాయి, ఈ కార్యక్రమం ద్వారా మహిళా సంఘాలు మరుగుదొడ్లు, ప్రహరీ గోడలు మరియు తరగతి గదులను పునరుద్ధరించడానికి వీలు కల్పిస్తుంది, విద్యార్థులకు పరిశుభ్రమైన, సురక్షితమైన మరియు మరింత శక్తివంతమైన స్థలాన్ని పెంపొందిస్తుంది.

7. ప్రమాద బీమా మరియు రుణ బీమా :

మహిళా సంఘాల సభ్యులకు
ప్రమాద బీమా & రుణ బీమా

స్వయం సహాయక సంఘాల (**SHGs**)లోని మహిళలకు ఆర్థిక భద్రతను నిర్ధారించడానికి, సమ్మిళిత బీమా పథకం అమలు చేయబడింది. ఇందులో రూ. 2 లక్షల రుణ బీమా ఉంది, ఇది **SHG** మహిళలు తీసుకున్న రుణాలకు కవరేజీని అందిస్తుంది, ఇప్పటివరకు 3,066 క్లెయిమ్‌లు నమోదయ్యాయి. అదనంగా, మెరుగైన రక్షణను నిర్ధారిస్తూ, ఇప్పటికే 265 క్లెయిమ్‌లు ప్రాసెస్ చేయబడిన, రూ.10 లక్షల ప్రమాద బీమా పథకం **SHG** సభ్యులందరికీ అందుబాటులో ఉంచబడింది.

---

8. మొబైల్ ఫిష్ రిటైల్ అవుట్‌లెట్‌లు :

SHG మహిళల జీవనోపాధిని మెరుగుపరచడానికి, ప్రధాన మంత్రి మత్స్య సంపద యోజన (**PMMSY**) కింద మత్స్య శాఖ, **SERP** యొక్క ఆర్థిక సహాయంతో మొబైల్ ఫిష్ రిటైల్ అవుట్‌లెట్‌లను (**MFRO**లు) మంజూరు చేసింది. మొదటి దశలో, 60% సబ్సిడీతో ఒక్కొక్కటి రూ. 10 లక్షలతో 32 యూనిట్లు ఒక్కో జిల్లాకు ఒకటి చొప్పున ఆమోదించబడ్డాయి, అయితే రెండవ దశలో అదనంగా 64 యూనిట్లు ప్రారంభించబడతాయి. చేపల నిల్వ మరియు ప్రాసెస్ చేసిన ఆహార విక్రయాల కోసం అమర్చబడిన ఈ వాహనాలు **SHG** మహిళలు తమ వ్యాపారాన్ని నిర్మాణాత్మకమైన మరియు స్థిరమైన సంస్థగా మార్చడానికి వీలు కల్పిస్తాయి.

9. సోలార్ పవర్ ప్లాంట్లు :

ఇందిరా మహిళా శక్తి పథకం కింద, SHG మహిళలు అన్ని జిల్లాల్లో ఏర్పాటు చేయబడే సోలార్ పవర్ ప్లాంట్ల ఏర్పాటుకు ముందడుగు వేస్తున్నారు. SHGలు లేదా వాటి సమాఖ్యల ద్వారా రాష్ట్రవ్యాప్తంగా సోలార్ పవర్ ప్లాంట్లను ఏర్పాటు చేయడానికి 19 నవంబర్ 2024న SERP, TGREDCO, TGSPDCL మరియు TGNPDCL మధ్య MOU కుదిరింది. సోలార్ ప్లాంట్లను ఏర్పాటు చేయడంలో SHGలు మరియు గ్రామ సంఘాల మహిళలకు ఆర్థిక సాధికారతను పెంపొందిస్తుంది, రాష్ట్ర శక్తి మరియు పర్యావరణ లక్ష్యాలకు మద్దతునిస్తూ దీర్ఘకాలిక ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని సృష్టిస్తుంది. ఈ ప్రాజెక్ట్ ద్వారా, తెలంగాణ 1000 MW సోలార్ పవర్‌ను ఉత్పత్తి చేయాలని, జీవనోపాధిని మెరుగుపరచాలని మరియు 2030 నాటికి భారతదేశం యొక్క ఖనిజ, ఇంధనేతర లక్ష్యాలకు సహకరించాలని భావిస్తోంది.

10. RTC బస్సుల యాజమానులుగ SHG మహిళలు :

ఇందిరా మహిళా శక్తి పథకం కింద మా SHG మహిళలు త్వరలో RTC బస్సులను కలిగి ఉంటారు. TGSRTCకి అద్దెకు బస్సులు కొనుగోలు చేయడానికి మండల మహిళా సమాఖ్యలను అనుమతించడానికి SERP ఒక కొత్త పథకాన్ని ప్రవేశపెడుతోంది. ఈ పథకం యొక్క ఉద్దేశ్యం గ్రామీణ రవాణాను మెరుగుపరచడం మరియు SHG సభ్యులకు ఆదాయ అవకాశాలను సృష్టించడం. ఈ కార్యక్రమంలో భాగంగా 19 నవంబర్ 2024న SERP మరియు TGSRTC మధ్య ఒప్పందం కుదిరింది.

11. జిల్లా సమాఖ్యల ద్వారా నిర్వహించబడే పెట్రోల్ బంకులు:

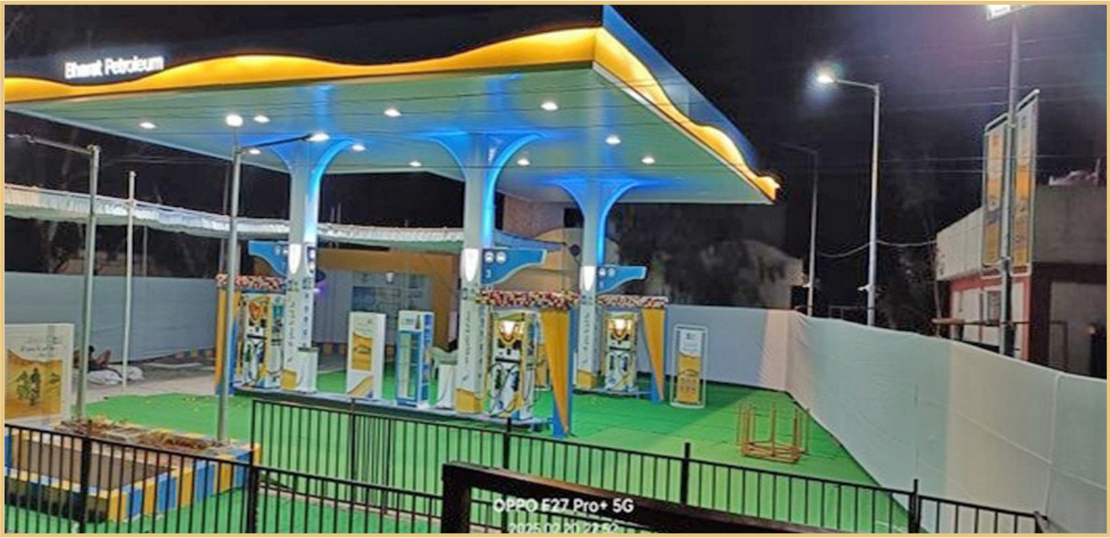

మహిళా శక్తి విధానం కింద, ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రోత్సహించడానికి మహిళా **SHG** సమాఖ్యలు పెట్రోల్ బంకులను నిర్వహించడానికి ప్రోత్సహించబడతాయి. గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారు రాష్ట్రంలోని నారాయణపేట జిల్లా మహిళా సమాఖ్యల ద్వారా నిర్వహిస్తున్న మొట్ట మొదటి పెట్రోల్ పంపును రూ. 1.23 కోట్ల వ్యయంతో **Baharat Petroleum Corporation Ltd. (BPCL)** సౌజన్యంతో ప్రారంభించారు. ఇట్టి పెట్రోల్ బంకులను అన్ని అసెంబ్లీ నియోజకవర్గాలలో విస్తరించడానికి ప్రణాళికలు రూపొందించబడుతున్నాయి. సంగారెడ్డి జిల్లాలో,**Indian Oil Corporation Ltd. (IOCL)** సహకారంతో ఇలాంటి కార్యక్రమం ఏర్పాటు చేయబడుతోంది,

మహిళా శక్తి స్త్రీ టీ కేంద్రాన్ని ప్రారంభించిన
డిప్యూటీ సీఎం భట్టివిక్రమార్క గారు

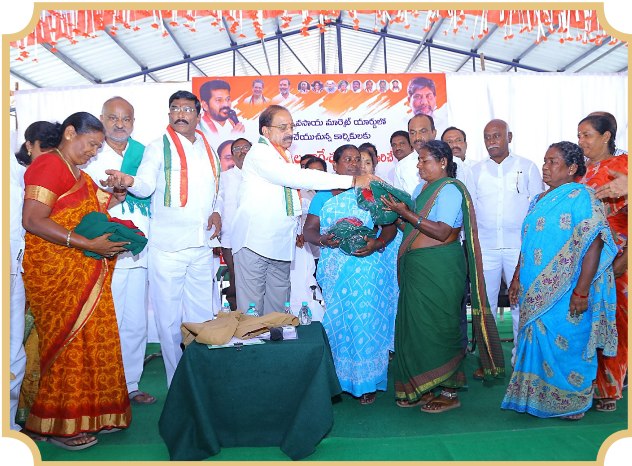

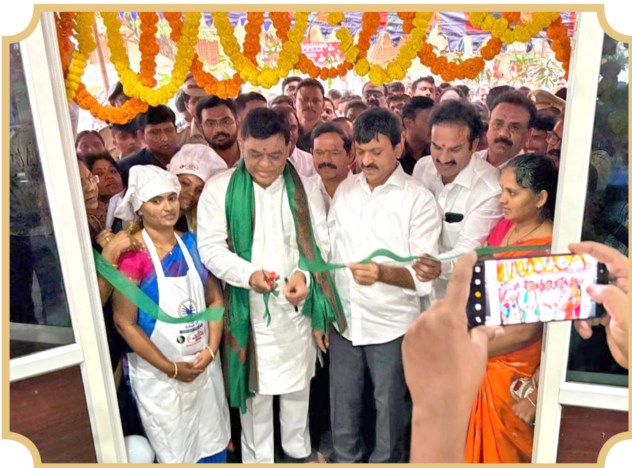

ఇందిరా మహిళా శక్తి మిషన్- 2025

మహిళా ఉన్నతి - తెలంగాణ ప్రగతి

సమాచార హక్కు

డా. మర్రి చెన్నారెడ్డి మానవ వనరుల అభివృద్ధి సంస్థ, తెలంగాణ ప్రభుత్వం

పరిపాలనలో పారదర్శకత మరియు జవాబుదారీతనం కోసం సమాచార హక్కు చట్టం

మీకు తెలుసా?

» ప్రభుత్వం నుండి సమాచారం పొందడం మీ హక్కు.

» తమ వద్ద నున్న నిర్దేశిత సమాచారాన్ని పౌరులకు స్వచ్ఛందంగా వెల్లడించడం ప్రభుత్వ యంత్రాంగం విధి.

» పౌరుల సమాచార హక్కు అమలుకై సమాచార హక్కు చట్టం 2005 చేయబడింది.

» సమాచార హక్కు చట్టం అక్టోబర్ 12, 2005 నుండి పూర్తి స్థాయిలోఅమల్లోకి వచ్చింది.

సమాచార హక్కు చట్టం ఎందుకోసం?

» పౌరులకున్న సమాచార హక్కుని చట్టబద్ధం చేయడం కొరకు.

» ప్రతి అధికార యంత్రాంగంలో జవాబుదారీతనం మరియు పారదర్శకత తీసుకురావడం కొరకు,

» ప్రభుత్వం వద్దనున్న సమాచారాన్ని ప్రభుత్వమే ప్రజలకు స్వచ్ఛందంగా అందించడం కొరకు.

» సమాచార హక్కు చట్టం అమలుపై ఫిర్యాదుల పరిష్కారానికి స్వతంత్ర సమాచార కమిషన్లు ఏర్పాటుచేయడం కొరకు.

సమాచార హక్కు అనగా నేమి?

- సమాచార హక్కు అంటే అధికార యంత్రాంగం వద్ద నున్నసమాచారం పౌరులు పొందడానికి గల హక్కు. ఇందులో సమాచారాన్ని, పనులను స్వయంగా తనిఖీ చేసే అధికారం కూడా ఉంది. [సెక్షన్ 2 (j)]

సమాచారం అనగా నేమి?

- రికార్డులు, పత్రాలు, మెమోలు, ఇ-మెయిల్స్, అభిప్రాయాలు, సలహాలు, పత్రికా ప్రకటనలు, సర్క్యులర్లు, ఉత్తర్వులు, లాగ్ బుక్స్, కాంట్రాక్టులు, నివేదికలు, శాంపిల్స్, డేటా మరియు ఎలక్ట్రానిక్ రూపంలో ఉన్న సమాచారమేదైనా [సెక్షన్ 2 (f)]

కావాల్సిన సమాచారం పొందాడానికి పౌరులు ఏమి చేయాలి? (సెక్షన్ 6)

» సంబంధిత ప్రభుత్వ కార్యాలయ పౌర సమాచార అధికారికి దరఖాస్తు చేయాలి.

» దరఖాస్తు తెల్ల కాగితంపై చేస్తే చాలు.

» దరఖాస్తు తెలుగు భాషలో చేస్తే చాలు. ఆంగ్ల భాషలో కూడా చేయవచ్చు.

» దరఖాస్తు ఎందుకొరకు చేస్తున్నామో వివరాలు/కారణాలు చెప్పాల్సిన అవసరం లేదు.

» మనం కోరిన సమాచారం పంపించడానికి వీలుగా చిరునామా దరఖాస్తులో రాస్తే సరిపోతుంది.

» దరఖాస్తు రుసుము గ్రామస్థాయి ప్రభుత్వ కార్యాలయాలకు లేదు. మండల స్థాయిలో ఐదు (5) రూపాయలు, జిల్లా మరియు రాష్ట్ర స్థాయిలో పది (10) రూపాయలు.

» నగదు/కోర్ట్ ఫీ స్టాంప్/డిమాండ్ డ్రాఫ్ట్/బ్యాంకర్స్ చెక్కు/భారతీయ పోస్టల్ ఆర్డర్ రూపంలో దరఖాస్తు రుసుముని సంబంధిత ప్రభుత్వ కార్యాలయంలో అకౌంట్స్ అధికారి పేరిట చెల్లించాలి.

» తెల్ల రేషన్ కార్డు ఉంటే దరఖాస్తు రుసుము కూడా చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు. మినహాయింపుకై తెల్ల రేషన్ కార్డ్ ఫోటో కాపీ (నకలు) దరఖాస్తుతో జత చేయాలి.

పౌరులు కోరిన సమాచారం అందించడానికి పౌర సమాచార అధికారి ఏమి చేయాలి? (సెక్షన్ 4 మరియు 7)

» సమాచారం అందించడానికి వీలుగా తమ కార్యాలయ రికార్డులను జాగ్రత్తగా భద్రపరచుకోవాలి. [సెక్షన్ 4 (1) (a)]

» సమాచారం కొరకు దరఖాస్తు అందుకున్న వెంబడే **వీలైనంత త్వరగా** గరిష్టంగా 30 రోజులలోపు దరఖాస్తుదారుడు కోరిన సమాచారం ఇవ్వాలి. ***పౌరుల ప్రాణానికి మరియు వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛకి సంబంధించిన సమాచారం 48 గంటల్లో అందించాలి.***

» సమాచారం కొరకు దరఖాస్తు అందుకున్న వెంటనే ఆ సమాచారం ఇవ్వడానికి అయ్యే ఖర్చుని సమాచార హక్కు (ఫీజు మరియు ధర క్రమబద్ధీకరణ) నియమాలు 2005 ప్రకారం లెక్కవేసి ఆ మొత్తాన్ని చెల్లించమని దరఖాస్తుదారునికి వీలైనంత త్వరగా లేఖ రాయాలి.

» దరఖాస్తుదారు నగదు రూపంలో ఫీజు చెల్లిస్తే లేదా సమాచారానికి అయ్యే మొత్తం చెల్లిస్తే దానిని స్వీకరించి దరఖాస్తుదారుడికి రసీదు ఇవ్వాలి. ఆ మొత్తాన్ని ప్రభుత్వ ఖాతాకి జమ చేయాలి.

» సమాచారం ఇవ్వడానికి తిరస్కరిస్తే అందుకు గల కారణాలను చెప్తూ, దరఖాస్తుదారులు ఎంత కాలంలోగా, ఎక్కడ అప్పీలు చేసుకోవాలో, ఆ అప్పీలేట్ అధికారి యొక్క వివరాలు సమగ్రంగా అందించాలి.

స్వచ్ఛంద సమాచార వెల్లడి అంటే..... [సెక్షన్ 4 (1) (b)]

- ప్రతి పౌర సమాచార అధికారి తన కార్యాలయం యొక్క విధి నిర్వహణకు సంబంధించి స.హ.చట్టం నిర్దేశించిన ఈ దిగువ చెప్పబడిన 17 రకాల సమాచారాన్ని ప్రతి సంవత్సరం స్వచ్ఛందంగా పౌరులకు వెల్లడించాలి.

» ప్రభుత్వ కార్యాలయానికి సంబంధించిన వివరాలు, పనులు, విధులు.

» అందులో పనిచేసే అధికారులు, ఉద్యోగులు – వారి అధికారాలు, విధులు.

» నిర్ణయ ప్రక్రియలో అనుసరించాల్సిన విధానాలు. పర్యవేక్షణ మరియు జవాబుదారీతనానికి సంబంధించిన మార్గాలు.

» కార్యనిర్వహణ/పనితీరులో పాటించే సూత్రాలు.

» కార్యనిర్వహణలో పాటించే నియమ నిబంధనలు, ఆదేశాలు, మాన్యువళ్ళు, రికార్డులు.

» ఆ కార్యాలయంలో లేదా నియంత్రణలో ఉన్న పత్రాలు, రికార్డుల వివరాలు.

» విధానాల రూపకల్పన, అమలులో పౌరుల భాగస్వామ్యానికి సంబంధించిన పద్ధతులు, ఏవైనా ఉన్నట్లయితే.

» అందులో భాగంగా లేదా సలహా ఇచ్చేందుకు గల బోర్డులు, కౌన్సిళ్ళు, కమిటీలు, వాటి పనితీరు వివరాలు.

» అందులో పనిచేసే అధికారులు మరియు ఉద్యోగుల సమాచార వివరాలు.

» అందులో పనిచేసే అధికారులు మరియు ఉద్యోగులు నెలవారీ జీతభత్యాల వివరాలు.

» కేటాయించిన బడ్జెట్ మరియు చేసిన ఖర్చుల యొక్క సమగ్ర వివరాలు.

» సబ్సిడీ పథకాల అమలు తీరు, వాటికి కేటాయించిన నిధులు, వాటి లబ్దిదారుల వివరాలు.

» మంజూరు చేసే పర్మిట్లు, రాయితీలు, అనుమతులను పొందుతున్న వారి వివరాలు.
» అందుబాటులో లేదా నియంత్రణలో ఉన్న సమాచారాన్ని ఎలక్ట్రానిక్ రూపంలో కుదించిన వివరాలు.
» పౌరుల కోసం గ్రంథాలయం మరియు వారికి కల్పించే సదుపాయాల వివరాలు.
» పౌర సమాచార అధికారుల వివరాలు.
» నిర్ణయించిన తీరుగా ఇతర సమాచారం ఏదైనా.

అప్పీలు చేసుకోవడం ఏయే సందర్భాలలో? (సెక్షన్ 19)

» పౌర సమాచార అధికారి దరఖాస్తు తీసుకున్న 30 రోజుల్లో సమాచారం ఇవ్వలేకపోతే.
» పౌర సమాచార అధికారి వ్యక్తిగత ప్రాణహాని మరియు స్వేచ్ఛ విషయంలో 48 గంటల్లో సమాచారం ఇవ్వలేకపోతే.
» పౌర సమాచార అధికారి ఇచ్చిన సమాచారం అసంపూర్తిగా ఉంటే.
» పౌర సమాచార అధికారి ఇచ్చిన సమాచారంతో దరఖాస్తుదారు సంతృప్తి చెందకపోతే.
» పౌరుడు ఇచ్చిన దరఖాస్తుని పౌర సమాచార అధికారి తిరస్కరించిన సందర్భంలో.

అప్పీలు ఎవరికి చేసుకోవాలి? ఎంత సమయంలోగా పరిష్కరించబడాలి? (సెక్షన్ 19)

» మొదటి అప్పీలు సంబంధిత శాఖాపరమైన అప్పీలేట్ అధికారికి చేసుకోవాలి.
» మొదటి అప్పీలేట్ అధికారి అప్పీలుని స్వీకరించిన 30 రోజుల్లోగా పరిష్కరించాలి.
» మొదటి అప్పీలేట్ అధికారి తీర్పుతో సంతృప్తి చెందని పక్షంలో దరఖాస్తుదారుడు రెండో అప్పీలు సమాచార కమిషన్ కి 90 రోజుల్లో చేసుకోవచ్చు.
» సమాచార కమిషన్ తీర్పుని పౌర సమాచార అధికారి అమలు చేయాలి.
» మొదటి అప్పీలేట్ అధికారి మరియు సమాచార కమిషన్ చిరునామా వివరాలు పౌర సమాచార అధికారి తన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలలో పొందుపరచాలి.

సమాచార హక్కు చట్టం అమలులో పౌర సమాచార అధికారి బాధ్యతలు

» దరఖాస్తు రాయడంలో పౌరులకు వీలైనంతగా సహకరించాలి.
» సమాచార హక్కు చట్టం కింద దరఖాస్తు ఇవ్వడానికి వచ్చిన వారితో మర్యాదగా వ్యవహరించాలి.
» దరఖాస్తులో కోరిన సమాచారం తన శాఖకు సంబంధించినది కానట్లయితే దానిని సంబంధిత శాఖకు చెందిన పౌర సమాచార అధికారికి వీలైనంత త్వరగా, గరిష్టంగా ఐదు (5) రోజుల్లో బదిలీ చేయాలి.
» స్వచ్ఛందంగా వెల్లడించే సమాచారాన్ని పౌరులకు అందుబాటులో ఉంచాలి.

సమాచార హక్కు చట్టం కింద దరఖాస్తు చేసేటపుడు తీసుకోవాల్సిన జాగ్రత్తలు

- కోరుతున్న సమాచారం గూర్చి దరఖాస్తులో స్పష్టంగా, నిర్దిష్టంగా రాయాలి.
- వీలైనంత వరకు ఒక దరఖాస్తులో అడిగే సమాచారం మరీ ఎక్కువగా ఉండకుండా చూసుకోవాలి.
- ఒకే సమాచారం గూర్చి పదే పదే దరఖాస్తులు ఇవ్వరాదు.

సమాచార హక్కు చట్టం కింద దరఖాస్తు చేసేటపుడు జతచేయాల్సినవి (ప్రభుత్వ ఉత్తర్వులు 454 మరియు 740)

- సమాచారం కోరుతున్న దరఖాస్తుదారు దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న వారైతే ఆ దరఖాస్తుదారు దరఖాస్తు రుసుము చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు. అయితే దరఖాస్తుదారు తాను దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న కుటుంబానికి చెందినవారని నిరూపించుకోవాలి. దీనికి రుజువుగా దరఖాస్తుదారు ప్రభుత్వం జారీచేసిన తెలుపు రంగు రేషన్ కార్డు యొక్క ప్రతి దరఖాస్తుతో జత చేయాలి.
- సమాచారం కోరుతున్న దరఖాస్తుదారు దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్నవారు కాకపోతే ఆ దరఖాస్తుదారు నిర్ణీత దరఖాస్తురుసుము చెల్లించాలి. ఈ నిర్ణీత దరఖాస్తురుసుము దరఖాస్తుతో నగదు రూపంలో చెల్లించవచ్చు. లేదా డిమాండ్ డ్రాఫ్ట్ రూపంలో గానీ లేదా కోర్ట్ ఫీ స్టాంప్ రూపంలో గానీ లేదా బ్యాంకర్స్ చెక్ రూపంలో గానీ లేదా పోస్టల్ ఆర్డర్ రూపంలో గానీ చెల్లించవచ్చు.
- గ్రామ స్థాయిలో గల పబ్లిక్ అథారిటీల విషయంలో ఎలాంటి నిర్ణీత దరఖాస్తు రుసుము లేదు.
- మండల స్థాయిలో గల పబ్లిక్ అథారిటీల విషయంలో 5/- రూపాయల దరఖాస్తు రుసుము చెల్లించాలి.
- మిగతా పబ్లిక్ అథారిటీల (గ్రామ మరియు మండల స్థాయి కాకుండా) విషయంలో 10/- రూపాయల దరఖాస్తు రుసుము చెల్లించాలి.
- దరఖాస్తుదారుడు సంబంధిత పబ్లిక్ అథారిటీ యొక్క అకౌంట్స్ అధికారి లేదా ఆ అథారిటీలో నిర్ధారించిన అధికారి/ఉద్యోగికి దరఖాస్తురుసుము చెల్లించి (నగదు రూపంలో గానీ డిమాండ్ డ్రాఫ్ట్ రూపంలో గానీ లేదా కోర్ట్ ఫీ స్టాంప్ రూపంలో గానీ లేదా బ్యాంకర్స్ చెక్ రూపంలో గానీ లేదా పోస్టల్ ఆర్డర్ రూపంలో గానీ) రశీదు పొందాలి.
- కోర్ట్ ఫీ స్టాంపులు రూపేణా రుసుము చెల్లించే అవకాశం రాష్ట్ర ప్రభుత్వ శాఖల విషయంలో మాత్రమే కలదు.

సమాచార తనిఖీ కొరకు దరఖాస్తు చేసుకునే సందర్భంలో అనుసరించాల్సిన విధానం

- సమాచారం కొరకు పబ్లిక్ అథారిటీ ల కార్యాలయాల్లో ఫైల్స్ కూడా తనిఖీ చేసే హక్కు కూడా పౌరులకు ఉంది
- సమాచారం గూర్చి ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలో ఉండే ఫైల్స్ (దస్త్రాలు) తనిఖీ చేసుకోవాలనుకునే పౌరులు ఆ మేరకు దరఖాస్తు చేసి ఏ ఫైల్స్ (దస్త్రాలు) తనిఖీ చేయాలనుకున్నారో స్పష్టంగా, నిర్దిష్టంగా రాయాలి.
- పౌరుడు దరఖాస్తుని సంబంధిత పబ్లిక్ అథారిటీ (ప్రభుత్వ కార్యాలయం) లో ఇచ్చి రశీదు పొందాలి.
- సంబంధిత పౌర సమాచార అధికారి తనిఖీకి సమయాన్ని నిర్ధారించి ఆ విషయాన్ని దరఖాస్తుదారుడికి తెలియజేస్తారు.
- తనిఖీ సమయం ఒక గంట వరకు ఎలాంటి రుసుము చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు. తనిఖీ సమయం గంట దాటితే ప్రతి గంట సమయానికి 5/- రూపాయలు రుసుము చెల్లించాలి.

సమాచారం కొరకు అప్పీలు చేసుకునే సందర్భంలో అనుసరించాల్సిన విధానం

- అప్పీలుచేసుకునే పౌరుని (అప్పీలుదారు) యొక్క సమాచారం ఇవ్వాలి.
- ఏ పౌర సమాచార అధికారికి వ్యతిరేకంగా అప్పీలు చేసుకోదలచుకున్నారో వారి యొక్క వివరాలు ఇవ్వాలి.
- ఆ పౌర సమాచార అధికారి యొక్క ఏ ఉత్తర్వుకి వ్యతిరేకంగా అప్పీలు చేస్తున్నారో దాని యొక్క వివరాలు ఇవ్వాలి. (అలాంటి ఉత్తర్వు ఉంటేనే దాని వివరాలు రాయాలి, లేకుంటే లేదు)
- అప్పీలుకి దారితీసిన విషయాలు సంక్షిప్తంగా వివరించాలి.
- అప్పీలు చేయడానికి గల కారణాలు చెప్పాలి.
- అప్పీలు ద్వారా పొందగోరుతున్న న్యాయం/సమాచారం/ఆదేశాలు.
- అప్పీలుతో జతచేయాల్సిన పత్రాలు – స్వయం ధృవీకరణ చేసిన పత్రాల కాపీలు, అప్పీలుకి దారితీసిన పత్రాల కాపీలు మరియు వాటి సూచిక.
- అప్పీలు దాఖలు చేసే సమయంలో ఎలాంటి రుసుము చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు.

అప్పీలుని పరిష్కరించే విధానం

- మొదటి అప్పీలుని మొదటి అప్పీలేట్ అధికారి (సంబంధిత శాఖకు చెందిన అధికారి) అప్పీలు దాఖలు చేసిన 30 రోజుల్లోగా పరిష్కరించాలి.
- రెండవ అప్పీలు సమాచార కమీషన్ ముందు 90 రోజుల్లో దాఖలు చేయాలి.
- అప్పీలుని స్వీకరించిన తర్వాత ఆ అప్పీలుకి సంబంధించిన పక్షాలకు నోటీసు జారీ చేయాలి.
- ఈ నోటీసు వ్యక్తిగతంగా అందించవచ్చు లేదా అప్పీలుకి గల ఒక పక్షం ద్వారా అందించవచ్చు లేదా సంబంధిత శాఖాధిపతి ద్వారా అందించవచ్చు లేదా రిజిస్టర్ పోస్టు ద్వారా అందించవచ్చు.
- అప్పీలుకి సంబంధించి విచారణ జరిగే తేదీని నిర్ణయించిన తర్వాత దానిని కనీసం వారం రోజుల ముందుగా సంబంధిత పక్షాలకు తెలియజేయాలి.
- అప్పీలు దాఖలు చేసిన అప్పీలుదారు విచారణకు స్వయంగా హాజరు కావచ్చు లేదా హాజరు కాకపోవచ్చు లేదా తన బదులు మరొకరిని విచారణకు హాజరుకమ్మని రాతపూర్వక అనుమతితో పంపించవచ్చు.
- అప్పీలు దాఖలు చేసిన అప్పీలుదారుడు విచారణ సందర్భంగా ఎవరి సహాయమైనా కోరవచ్చు/తీసుకోవచ్చు. వారు న్యాయవాది కావచ్చు లేదా మరొకరు కావచ్చు.
- అప్పీలు దాఖలు చేసిన అప్పీలుదారు విచారణకు హాజరు కాకుండా అడ్డంకులు సృష్టించబడ్డాయి అని సమాచార కమీషన్ భావించిన పక్షంలో మరోసారి దానిపై విచారణ నిర్వహించవచ్చు.

సమాచారం కొరకు దరఖాస్తు నమూనా

తేదీ :
పౌరసమాచార అధికారి/సహాయ పౌర సమాచార అధికారి
కార్యాలయం పేరు ....
చిరునామా ....

పౌర సమాచార అధికారికి :

సమాచారం కొరకు విన్నపం

సమాచార హక్కు చట్టం, 2005 సెక్షను 6 ప్రకారం ఈ క్రింది సమాచారం లిఖితపూర్వకంగా ఇవ్వగలరని కోరుచున్నాను ....

(లేదా) క్రింది పనులు, రికార్డులు నేను స్వయంగా తనిఖీ చేయగోరుతున్నాను. తగిన సమయం, తేదీ, స్థలం తెలుపగలరు. ఆ సమయంలో అవసరమైన సామగ్రి ధృవీకృత నమూనాలు ఇవ్వగలరు.........

దరఖాస్తు రుసుము రూ............................... నగదు, కోర్టు ఫీ స్టాంపు, ఇండియన్ పోస్టలు ఆర్డరు, డిమాండు డ్రాఫ్టు, బ్యాంకర్ చెక్కు (వివరాలు) .... చెల్లించడమైనది.

ధన్యవాదములు

భవదీయ

దరఖాస్తుదారు సంతకం
(పేరు : ....)

దరఖాస్తుదారు చిరునామా
....

---

1. గ్రామస్థాయి ప్రజా సంస్థలకు రుసుము లేదు.
2. మండల స్థాయి ప్రజా సంస్థలకు దరఖాస్తు రుసుము రూ.5-00
3. ఇతర ప్రజా సంస్థలకు దరఖాస్తు రుసుము రూ.10-00
4. దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న (తెల్ల రేషన్ కార్డు నకలు జతపరచండి) వారు ఎట్టి రుసుము చెల్లించాల్సిన అవసరంలేదు.
5. కోరిన సమాచారంలోని ప్రతి ఏ4 సైజు కాగితానికి రుసుము : రూ.2-00

గ్రామ శ్రేయస్సు పునరుద్ధరణ ప్రణాళిక (VPRP) మరియు గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక (GPDP)

1. నేపథ్యం:

దీన్ దయాళ్ అంత్యోదయ యోజన కింద - జాతీయ గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్ (DAY-NRLM) PRI-CBO అనుసంధాన కార్యక్రమాలు, SHGలు మరియు వాటి సమాఖ్యలు గ్రామ పంచాయతీల నేతృత్వంలోని స్థానిక ఆర్థిక అభివృద్ధి కార్యక్రమాల ప్రయోజనాలను పొందవచ్చు. మంత్రిత్వ శాఖ జారీ చేసిన ఉమ్మడి సలహా ప్రకారం. గ్రామీణాభివృద్ధి (MoRD) మరియు పంచాయితీ రాజ్ మంత్రిత్వ శాఖ (MoPR) 2018, 2019, 2020 మరియు 2021, 2022లో అన్ని DAY NRLM SHGలు మరియు వాటి సమాఖ్యలు గ్రామ శ్రేయస్సు పునరుద్ధరణ ప్రణాళిక (Village prosperity Resilience Plan (VPRP)ని సిద్ధం చేయాలని ఆదేశించడమైనది మరియు గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక (GPDP)లో ఏకీకరణ కోసం ప్లాన్ చేసి, దానిని గ్రామసభలో సమర్పించాలి.

ఇట్టి ప్రణాళికలలో సభ్యుల అర్హతలు, జీవనోపాధి, ప్రజా వస్తువులు, సేవలు మరియు వనరుల అభివృద్ధి మరియు సామాజిక అభివృద్ధి ప్రణాళికలతో కూడిన మరింత సమగ్రమైన, భాగస్వామ్య మరియు సమగ్ర గ్రామ శ్రేయస్సు పునరుద్ధరణ ప్రణాళిక. ఈ నాలుగు భాగాలు XIవ షెడ్యూల్‌లోని 29 సబ్జెక్టుల క్రింద ఉన్న అంశాలను కలిగి ఉంటాయి మరియు అందువల్ల ఇది గ్రామం యొక్క సమగ్ర అభివృద్ధికి దోహదపడుతుంది. సామాజిక అభివృద్ధి, సామాజిక భద్రత మరియు జీవనోపాధి కోసం కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకాలు మరియు రాష్ట్ర ప్రాయోజిత పథకాలు కూడా VPRPలో చేర్చబడ్డాయి.

ఈ విధంగా, FY 23-24లో MoPR జారీ చేసిన GPDP మార్గదర్శకాలలో (గ్రామ పంచాయితీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక 2024-25 కోసం ప్రజల ప్రణాళిక ప్రచారం) ఊహించిన మరియు పేర్కొన్న విధంగా GPDP తయారీలో సమాజ భాగస్వామ్యాన్ని నిర్ధారించడానికి VPRP ఒక వేదికగా పనిచేస్తుంది. VPRP దేశవ్యాప్తంగా క్రియాశీల ప్రజా ప్రణాళిక ప్రచారాలను రూపొందించడంలో స్థానిక ప్రభుత్వాలకు కూడా సహాయపడుతుంది.

FY 2023-24లో, DAY-NRLM మాస్టర్ ట్రైనర్‌ల కోసం ట్రైనర్స్ (ToT)ని నిర్వహించింది మరియు మాస్టర్ ట్రైనర్‌లు జిల్లా & బ్లాక్ నోడల్ వ్యక్తికి మరింత శిక్షణ ఇచ్చారు, వీరు VPRP CRPలు, CLFలు మరియు VOలకు శిక్షణలు నిర్వహించారు. ఫలితంగా, VOలు మరియు SHGలు మొబైల్ అప్లికేషన్‌ని ఉపయోగించడం ద్వారా VPRPలను సిద్ధం చేశారు మరియు వాటిని విలీనం కోసం GPDP గ్రామసభలలో సమర్పించారు.

అలాగే, ఇ-గ్రామస్వరాజ్ పోర్టల్‌తో డిజిటల్ ఇంటిగ్రేషన్ యొక్క మొదటి దశగా, VPRP కార్యకలాపాలు SDG(sustainable Development Goals) థీమ్‌లతో మ్యాప్ చేయబడ్డాయి మరియు ఆమోదించబడిన GPDPలో ప్రవేశించేటప్పుడు GPలు ఎంచుకోవడానికి కనిపించేలా చేయబడ్డాయి. అదనంగా, GP స్థాయిలో ఏకీకృతం చేయబడిన అర్హత డిమాండ్లు ఏ GP అయినా GPDP ప్లాన్‌లో ఎంచుకోవడానికి మరియు ఏకీకృతం చేయడానికి e-GS పోర్టల్‌లో అందుబాటులో ఉంటాయి. లబ్ధిదారుల డిమాండ్లు మరియు కమ్యూనిటీ స్థాయి డిమాండ్లను ప్రతిబింబించేలా ఈ సంవత్సరం ఇది మరింత బలోపేతం చేయబడుతుంది. గత సంవత్సరం గమనించిన ఖాళీలను పరిష్కరించడానికి, VPRP మొబైల్ అప్లికేషన్ యొక్క పునర్విమర్శ జరుగుతోంది.

2. VPRP 2024-25 రోల్ అవుట్:

DAY-NRLM కింద అన్ని మండలాలలో మరియు గ్రామ పంచాయితీలలో ఈ సంవత్సరం VPRP - GPDP అనుసంధానం కోసం లక్ష్యంగా ఉండాలి. గత సంవత్సరం అన్ని ఇంటెన్సివ్ బ్లాక్‌లలో VPRP తయారీని ప్రారంభించని రాష్ట్రాలు, ప్రస్తుత సంవత్సరంలో రాబోయే GPDP exercise లో అన్ని బ్లాక్‌లు మరియు GPలను కవర్ చేయాలి. రాష్ట్రంలోని SHGలు /VO LoKOS App లో నమోదు అయి ఉండాలి. అట్టి సంఘాలు VPRP మొబైల్ అప్లికేషన్లో కనిపిస్తాయి.

SRLM లు SRLM మిషన్ సిబ్బందికి రాష్ట్ర, జిల్లా మరియు బ్లాక్‌లెవల్ రిసోర్స్ పర్సన్‌లు, VPRP CRPలు, CLFs and VO ల కు నూతన మాడ్యూల్ లో VPRP తయారీకి సంబంధించిన శిక్షణా కార్యక్రమాలను నిర్వహించాలని సూచించారు. మొబైల్ యాప్ వినియోగంతో సహా. అర్హత ప్రణాలిక, పబ్లిక్ గూడ్స్ సర్వీసెస్ మరియు రిసోర్స్ డెవలప్‌మెంట్ ప్లాన్ (PGSRD), సోషల్ డెవలప్‌మెంట్ ప్లాన్ (SDP) మరియు లైవ్లీహుడ్ ప్లాన్‌లోని మొత్తం 4 VPRP కాంపోనెంట్‌ల కోసం శిక్షణ వ్యూహం మరియు యాక్షన్ పాయింట్‌లు క్రింద వివరించబడ్డాయి.

శిక్షణ వ్యూహం మరియు చర్య పాయింట్లు:

హక్కు, PGSRD, SDP మరియు జీవనోపాధి భాగం:

1. రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తులు మరియు రాష్ట్ర స్థాయి మాస్టర్ ట్రైనర్‌లకు ఆన్‌లైన్ రిఫ్రెషర్ శిక్షణ: 05-11 జూన్ 24: కుటుంబశ్రీ NRO మద్దతుతో NMMU రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తులు మరియు రాష్ట్ర స్థాయి మాస్టర్ ట్రైనర్‌లకు ఆన్‌లైన్ రిఫ్రెషర్ శిక్షణను నిర్వహిస్తుంది. రాష్ట్ర రిసోర్స్ పర్సన్లు మరియు మిషన్ సిబ్బంది గత సంవత్సరం NRO బృందం ద్వారా శిక్షణ పొందారు. శిక్షణ మాడ్యూల్‌ను మళ్లీ ఒకసారి దృష్టి పెట్టి మరియు రోల్ అవుట్‌లో పాల్గొన్న శిక్షణ కంటెంట్ మరియు ప్రక్రియపై సందేహాల స్పష్టీకరణలు. అనుబంధం 6.1లో షెడ్యూల్ జోడించబడింది. రాష్ట్రాలు మాస్టర్ ట్రైనర్ల జాబితాను 12 జూన్ 2024 లోగా ఈమెయిల్ ద్వారా NRLM కి పంపాలి: jayashree.mohanta@govcontractor.in మరియు vprpnmmu@gmail.com.
2. రాష్ట్ర స్థాయి మాస్టర్ ట్రైనర్లు జిల్లా మరియు మండల రిసోర్స్ పర్సన్‌లకు శిక్షణ ఇస్తారు.
3. VOల కాన్సెప్ట్ సీడింగ్ శిక్షణలో మరియు SHG ప్లాన్ తయారీని సులభతరం చేసే సమయంలో VPRP CRPకి మద్దతు ఇవ్వడానికి అందుబాటులో ఉన్న చోట జెండర్ పాయింట్ పర్సన్స్ చేర్చబడాలి. అదేవిధంగా, VO మరియు GP స్థాయిలో VPRP ప్లాన్‌ల ఏకీకరణ సమయంలో VO మరియు CLF సామాజిక అభివృద్ధి కమిటీలు చేర్చబడతాయి.
4. జిల్లా మరియు మండల రిసోర్స్ పర్సన్లు & VPRP CRPల శిక్షణ, CLFలు మరియు VOలకు కాన్సెప్ట్ సీడింగ్ ఆగస్టు మాసం చివరి నాటికి పూర్తవుతుంది.
5. ప్రతి VPRP CRP లకు అర్హత (అర్హత, PGSRD మరియు SDP) మరియు జీవనోపాధి కోసం VPRP CRPలకు రెండు రోజుల శిక్షణ నిర్వహించబడుతుంది, అనగా VPRP మొబైల్ అప్లికేషన్ వినియోగంపై ప్రణాళిక ప్రక్రియ మరియు రెండవ రోజు ప్రణాళిక పై శిక్షణ .
6. VPRP యాప్ రోల్ అవుట్‌కు ముందు SHG స్థాయి చర్చలు మరియు VO స్థాయి PGSRD రిసోర్స్ మ్యాపింగ్ మరియు SDP తయారీని ప్రాజెక్ట్ సిబ్బంది సక్రమంగా జరిగేల నిర్ధారించాలి..
7. VPRP CRPలు SHG సభ్యులు మరియు VO EC ల భాగస్వామ్యంతో ప్రణాళికలు చేసిన తర్వాత మరియు VPRP ప్లాన్‌లపై వివరంగా చర్చించిన తర్వాత మాత్రమే VPRP ప్లాన్ డేటాను మొబైల్ యాప్‌లో నమోదు చేయాలని జాగ్రత్త తీసుకోవాలి.
8. SHG మరియు VO సమావేశ మినిట్స్‌లో కూడా అదే నమోదు చేయాలి. GPPFT బృంద సభ్యులు VPRP ప్రక్రియలో పాల్గొనవలసి ఉంటుంది.

VPRP మొబైల్ యాప్ యొక్క తాజా వెర్షన్‌పై శిక్షణ:

మొబైల్ అప్లికేషన్ మరియు యూజర్ మేనేజ్‌మెంట్‌పై ఆన్‌లైన్ శిక్షణ రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తులు మరియు రాష్ట్ర స్థాయి మాస్టర్ ట్రైనర్‌లకు **తేదీ 06 నుండి 12 జూన్ 2024** మధ్య నిర్వహించబడుతుంది, ఆపై అనుబంధం 6.2లో పేర్కొన్న షెడ్యూల్ ప్రకారం మెరుగుదలలను అర్థం చేసుకోవచ్చు. ఈ కార్యక్రమంలో పైన పేర్కొన్న పార్టిసిపెంట్ల భాగస్వామ్యాన్ని రాష్ట్రాలు నిర్ధారించుకోవాలి. ఈ శిక్షణ పొందిన రిసోర్స్ పర్సన్‌లు జిల్లా మరియు బ్లాక్ స్థాయి రిసోర్స్ పర్సన్‌లు మరియు VPRP CRP లకు తిరిగి శిక్షణనిస్తారు. అన్ని మండలాలలో యాప్ ద్వారా SHG స్థాయి ప్రణాళికను ప్రారంభించిన తర్వాత వారి సందేహాలను స్పష్టం చేయడం కోసం క్యాడర్‌లకు రిఫ్రెష్ శిక్షణను నిర్వహించాలి.

కార్యకలాపాలు మరియు సమయపాలన

సన్నాహక కార్యకలాపాల వివరాలు మరియు మొత్తం రోల్ అవుట్ కోసం నిర్వహించాల్సిన ప్రణాళిక తయారీ సమయంలో కార్యకలాపాల చెక్‌లిస్ట్ మరియు పోస్ట్ ప్లాన్ క్రింద ఇవ్వబడ్డాయి:

ఎ. SMMU, SRLM ద్వారా చేపట్టాల్సిన సన్నాహక కార్యకలాపాలు

1. రాష్ట్రాలు VPRPపై రాష్ట్ర నిర్దిష్ట సలహాను మరియు జాతీయ సలహాకు సంబంధించి SLCC, DLCC, BLCC మరియు స్టేట్ హెల్ప్‌డెస్క్‌లకు సలహాలను జారీ చేయాలి.
2. జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల (Annexure3) యొక్క సాధారణ సమావేశాలను నిర్వహించడానికి మరియు జిల్లా మరియు బ్లాక్ స్థాయిలలో CLF మరియు SRLM ప్రాతినిధ్యాన్ని చేర్చడానికి రాష్ట్రాలు DoPR, SIRD మరియు లైన్ విభాగాలకు లేఖలు జారీ చేయాలి.
3. DoPR w.r.tతో సమన్వయం. గ్రామ సభ సమయపాలనకు మరియు గ్రామ పంచాయితీ ప్లానింగ్ ఫెసిలిటేషన్ టీమ్ (GPPFT) కమిటీలో SHG/VO సభ్యులను చేర్చాలి.
4. SHG ప్రణాళిక తయారీని సులభతరం చేసే సమయంలో VOల కాన్సెప్ట్ సీడింగ్ శిక్షణ మరియు మద్దతు CRP కోసం జెండర్ పాయింట్ వ్యక్తులను చేర్చడానికి సూచనలను జారీ చేయండి.
5. అన్ని మండలాలలో అర్హతలు, PGSRD, SDP మరియు జీవనోపాధి భాగాల కోసం శిక్షణను ఏర్పాటు చేయడం.
6. నవీకరించబడిన శిక్షణ మెటీరియల్‌లను పునఃభాగస్వామ్యం చేయడం మరియు వీడియోలను అందరికి చేరవేయటం
7. జూన్ 24వ తేదీ వరకు LoKOS MISలో ఉన్న SHGలు మరియు VOలు మొబైల్ అప్లికేషన్‌లో చూపబడతాయి. అందువల్ల లోకోస్‌లోని SHGలు మరియు VO ప్రొఫైల్‌ల మ్యాపింగ్100% వేగవంతం చేయాలి.
8. రాష్ట్రాలు రాష్ట్ర స్థాయి సర్క్యులర్/మార్గదర్శకాలను జిల్లాలు మరియు బ్లాక్‌లకు జారీ చేయాలి లేదా అప్‌డేట్ చేయాలి CRPలు/ఫెసిలిటేటర్ @ 2 ప్రతి VO, వారి చెల్లింపు నిబంధనలు మరియు సిఫార్సు చేసిన స్పెసిఫికేషన్‌ల ప్రకారం మొబైల్‌ల కొనుగోలు కోసం SHGలు వడ్డీ రహిత రుణాలను అందించాలి.

బి. జిల్లాలు/బ్లాకుల వారీగా చేయవలసిన సన్నాహక చర్యలు :

1. 4 VPRP భాగాలను రోల్ అవుట్ చేయడానికి తగిన CRPలు / ఫెసిలిటేటర్ @ 2 చొప్పున VOని గుర్తించండి. గత సంవత్సరం శిక్షణ పొందిన మరియు నియమించబడిన CRP లకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడుతుంది.
2. VPRP ప్రణాళిక తయారీ కోసం CRPలకు SHGలు మరియు VOల కేటాయింపు- నిర్దిష్ట VOలోని SHGలను విభజించి 2 CRPల మధ్య కేటాయించాలి. 1 CRPకి ౩౦ కంటే ఎక్కువ SHG కేటాయించబడకుండా జాగ్రత్త తీసుకోవాలి.
3. CRPలు క్రింది స్పెసిఫికేషన్‌లతో Android మొబైల్‌లు / టాబ్లెట్‌లను కలిగి ఉండాలని రాష్ట్రాలు నిర్ధారించుకోవాలి:
4. ఆపరేటింగ్ సిస్టమ్-Android వెర్షన్8 (oreo) మరియు అంతకంటే ఎక్కువ
5. ర్యామ్: 4GB మరియు అంతకంటే ఎక్కువ
6. భౌతిక మెమరీ (ఖాళీ స్థలం): కనీసం 4GB మరియు అంతకంటే ఎక్కువ
7. మొబైల్ స్క్రీన్ పరిమాణం ఓరియో సొల్యూషన్: 5GB మరియు అంతకంటే ఎక్కువ
8. టాబ్లెట్ స్క్రీన్ సైజు ఓరియో సొల్యూషన్:7GB మరియు అంతకంటే ఎక్కువ
9. మంచి నెట్ కనెక్టివిటీని కలిగి ఉండటానికి CRP (ప్రాధాన్యంగా కనీసం 1 GB/రోజు నెట్ ప్యాక్)

10. CRPలు మొబైల్‌లను కలిగి ఉండకపోతే, వారు తమ స్వంతంగా లేదా పైన పేర్కొన్న కాన్ఫిగరేషన్‌తో వారి SHGల నుండి రుణం తీసుకోవడం ద్వారా వెంటనే మొబైల్‌ని కొనుగోలు చేయమని ప్రోత్సహించబడవచ్చు. స్వయం సహాయక సంఘాలు ఈ రుణాలను వడ్డీతోకాని/ వడ్డీ లేని రుణాలుగా పరిగణించవచ్చు.
11. ప్రతి CRP వేర్వేరు లాగిన్-idని కలిగి ఉంటుంది మరియు ప్రతి CRP వేరే పరికరాన్ని ఉపయోగించాలి. ఒక CRP మరొక CRP యొక్క లాగిన్ IDకి లాగిన్ చేయలేరు, ఎందుకంటే సాంకేతిక లోపాల కారణంగా డేటా సేవ్ చేయబడదు.
12. VO ఏర్పాటు చేయని పక్షంలో, అటువంటి SHGలకు పొరుగున ఉన్న VO నుండి నామినేట్ చేయబడిన CRP కేటాయించబడుతుంది.
13. వినియోగదారు IDలు మునుపటి సంవత్సరం వున్నవే ఉంటాయి . MISలో జోడించబడిన కొత్త SHGల కోసం అవసరమైతే కొత్త IDలను సృష్టించే ఎంపిక ఉంటుంది.
14. ఈ సంవత్సరం కొత్త వినియోగదారులు మరియు CRPల విషయంలో, రాష్ట్రాలు జిల్లా నోడల్ వ్యక్తుల కోసం వినియోగదారు లాగిన్ ఐడిలను సృష్టించాలి మరియు జిల్లా నోడల్ వ్యక్తులు బ్లాక్ నోడల్ వ్యక్తుల కోసం లాగిన్‌ని సృష్టించాలి, వారు VO స్థాయి క్యాడర్‌ల కోసం లాగిన్ ఐడిలను ఇవ్వాలి.
15. జిల్లాలు మరియు మండలాలలో ప్లాన్ తయారీ సమయంలో VPRP డిమాండ్‌లపై చర్చ జరిగేలా చూడాలి.
16. VPRP ప్రణాళికను గ్రామ సభలో సమర్పించుట కొరకు గ్రామసభ తేదీల కొరకు, జిల్లా మరియు బ్లాక్ స్థాయిలో DoPRతో సమన్వయం చేసుకోవాలి.
17. DMMU మరియు BMMU జిల్లా మరియు మండలస్థాయి కమిటీ సమావేశాలలో విభాగాల వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP)లో VPRP యొక్క ఏకీకరణ కోసం చర్చించవలసి ఉంటుంది.

సి. ప్రణాళిక తయారీ దశ

1. జిల్లా/మండల/CRPల శిక్షణ, CLFలు మరియు VOలకు కాన్సెప్ట్ సీడింగ్ శిక్షణ పూర్తి చేయాలి.
2. CLF, VO మరియు SHG ప్రణాళిక తయారీ సమావేశాల క్యాలెండర్ రూపకల్పన మరియు అమలు
3. అన్ని VO స్థాయి PGSRD రిసోర్స్ మ్యాపింగ్ మరియు SDP (సామాజిక అభివృద్ధి ప్రణాళిక) తయారీ VPRP యాప్ రోల్‌అవుట్‌కు ముందు పూర్తి చేయాలి
4. Voలో ఉన్న జెండర్ పాయింట్ వ్యక్తులను శిక్షణలు మరియు SHG ప్రణాళిక తయారీలో ఉపయోగించుకోవాలి
5. Entitlement అర్హత ప్రణాళిక కోసం SHG స్థాయి చర్చ.లను సులభతరం చేయడానికి CRPలను ఉపయోగించాలి
6. గత సంవత్సరం డిమాండ్లు VPRP యాప్‌లో చూపించబడతాయి.
7. VPRP ప్రణాళిక ప్రక్రియ 30 సెప్టెంబర్ 24 నాటికి పూర్తి చెయ్యాలి.
8. GPPFT/WPFT కమిటీల ఉపయోగం: MoPR PPC మార్గదర్శకాలు 2024-25 ప్రకారం, SHG/VO సభ్యులను గ్రామ పంచాయితీ ప్లానింగ్ ఫెసిలిటేషన్ టీమ్ (GPPFT) / వార్డు ప్లానింగ్ ఫెసిలిటేషన్ టీమ్ (WPFT) కమిటీలో చేర్చవచ్చు, తద్వారా SHG/VO ప్రతిపాదిత కార్యకలాపాలు నేరుగా చర్చించబడతాయి. GPPFT / WPFT కమిటీ సమావేశాలలో తగిన ఏకీకరణ మరియు GPDP తయారీలో SHG సభ్యుల భాగస్వామ్యాన్ని మెరుగుపరచడం.
9. యాప్ ద్వారా ఎస్‌హెచ్‌జి స్థాయి ప్రణాళికను ప్రారంభించిన తర్వాత ఏమైనా సందేహాలను వొస్తే నివృత్తి చేయడానికి క్యాడర్‌లకు బ్లాక్ స్థాయి రిఫ్రెషర్ శిక్షణను నిర్వహించాలి.
10. నిర్దిష్ట ప్రాంతాలలో మాన్యువల్ ఫార్మాట్ ద్వారా ప్రణాళిక తయారుచేసినచో, అట్టి ప్లాన్‌ని తదుపరి మొబైల్ అప్లికేషన్‌లో అప్‌డేట్ చేసే పనిని CRPలకు అప్పగించవచ్చు.

11. యాప్‌లోని డేటాను అప్‌డేట్ చేయడానికి మరియు తుది నివేదికలను డౌన్‌లోడ్ చేయడానికి GP స్థాయి ప్లాన్ తయారీ పూర్తయిన తర్వాత BMMUలు నెట్‌వర్క్ జోన్‌లోని క్యాడర్‌ల సమావేశాన్ని నిర్వహించాలి మరియు ప్రణాళిక కాపి తీసుకోవాలి.
12. రాష్ట్రం/జిల్లాలలో CRP ల పనిని క్రమం తప్పకుండా సమీక్షించాలి మరియు అవసరమైన సహాయాన్ని అందించాలి.
13. మానిటరింగ్ ప్లాన్ - బ్లాక్‌ల వారీగా నివేదిక సమర్పణ, బ్లాక్/జిల్లా/రాష్ట్ర స్థాయిలో నోడల్ వ్యక్తులచే రివ్యూ మీటింగ్, ప్లాన్‌ల నాణ్యతను పర్యవేక్షించడానికి మిషన్ సిబ్బంది/CLF EC తరచుగా క్షేత్ర సందర్శనలు తప్పనిసరిగా చేపట్టాలి.

ప్రణాళికను సమర్పించుట:

1. గ్రామసభల తేదీలను CBO సభ్యులకు తెలియచేయాలి. మీ మీ జిల్లాలలో గ్రామ పంచాయితీల గ్రామ సభ తేదీలను అనుసరించి
2. గ్రామ సభ సమావేశానికి సభ్యుల హాజరు
3. VPRP ప్రణాళిక కాపే లేదా VPRP బుక్‌లెట్ యొక్క 2 కాపీలను సిద్ధం చేయడం.
4. VPRP ప్రణాళిక గ్రామ సభలో సమర్పించడానికి vo సభ్యుల హాజరు ఉండేలా చూసుకోవటం
5. గ్రామసభలో VPRP సమర్పణ- రాష్ట్ర నిర్దిష్ట GPDP కాలపట్టికల ప్రకారం, SHG ఫెడరేషన్లచే తయారు చేయబడిన VPRP ప్రణాళిక 1వ/2వ GPDPగ్రామసభకు సమర్పించాలి. 1వ గ్రామ సభలో పంచాయతీలోని వనరుల లభ్యత, డిమాండ్లు మరియు బడ్జెట్ లభ్యతపై చర్చ చేయాలి.
6. ఏకాభిప్రాయం ఆధారంగా, GPDP గ్రామసభ ద్వారా తీర్మానం ద్వారా అంగీకరించిన డిమాండ్లను GPDPలో విలీనం చేయవచ్చు.
7. జిల్లా/మండలాల సిబ్బంది గ్రామ సభలకు హాజరు అయ్యేలా చూడాలి.
8. గ్రామ సభ లో చేసుకున్న తీర్మానాలను , డిమాండ్స్ను vo రిజిస్టర్లో రాసుకోవాలి.

vprpను గ్రామ సభలో సమర్పించిన తదుపరి :

1. జిల్లా మరియు మండల స్థాయి జాయింట్‌కోఆర్డినేషన్ కమిటీల సమావేశాలు నిర్వహించుకొని లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌ల ద్వారా ప్లాన్ ఇంటిగ్రేషన్‌ను చర్చ మరియు పర్యవేక్షించడానికి రెగ్యులర్ సమావేశాలు జరుపుకోవాలి . CLF ప్రతినిధులు ఆమోదించబడిన డిమాండ్లు, దాని మంజూరు మరియు ఫీల్డ్‌లో అమలును ఎప్పటికప్పుడు వెరిఫై చేసుకోవచ్చు.
2. రాష్ట్రం నిర్దిష్ట లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లతో ప్లాన్ ఆమోదాలను అనుసరించాలి మరియు VO/CLF మద్దతుతో ఎన్‌రోల్‌మెంట్ క్యాంపులను నిర్వహించాలి మరియు గ్రామసభ ఆమోదించిన డిమాండ్‌ల ఇ-గ్రామ్ స్వరాజ్ పోర్టల్ ఎంట్రీలకు మద్దతు ఇవ్వాలి.
3. eGram స్వరాజ్ పోర్టల్‌లో ఆమోదించబడిన VPRP డిమాండ్‌లను అప్‌లోడ్ చేయడంలో GPకి మద్దతు ఇవ్వడం, భాగస్వామ్య GPDPని విజయవంతంగా అమలు చేయడానికి CRPల ద్వారా VO/SHG స్థాయిలో డిమాండ్లను క్షేత్ర స్థాయిలో నెరవేరునట్లుభాద్యత తీసుకోవాలి.

అనుబంధం2

జీవనోపాధి యొక్క సార్వత్రికీకరణ మరియు లఖపతి దీదీకి ప్రణాళికపై సలహా

I. సందర్భం:

గత దశాబ్దంలో DAY- NRLM కింద జీవనోపాధి జోక్య వ్యూహంలో పరిమాణం మరియు గుణాత్మక పరంగా పెద్ద మార్పు మరియు పరివర్తన జరిగింది. రాష్ట్ర పరిస్థితులలో వైవిధ్యం పేద కుటుంబాల జీవనోపాధి బుట్టలో గణనీయమైన నష్టాన్ని కలిగించే ఉద్దేశ్యం యొక్క తార్కిక పొడిగింపుగా అనేక జీవనోపాధి కార్యకలాపాలను జోడించడం తప్పనిసరి చేసింది. 15 ఆగ్రో క్లైమాటిక్ జోన్‌లు, 20 ఆగ్రో ఎకోలాజికల్ రీజియన్‌లు మరియు 60 ఆగ్రో ఎకోలాజికల్ సబ్‌రీజియన్‌లతో కూడిన భారతదేశం, "అందరికీ సరిపోయే ఒక సైజు" విధానం నుండి మారడం పరంగా ఇటువంటి విస్తృత వైవిధ్యం మరియు సవాలుకు అనువైన జోక్య ప్రోటోకాల్‌లను రూపొందించడంలో భారీ సవాలుగా ఉంది.

DAY-NRLM అనేది జీవనోపాధి కార్యక్రమం కావడంతో పేద మహిళల ఆదాయం మరియు జీవనోపాధి భద్రతపై ఎక్కువ దృష్టి సారించింది. రూ.1 లక్ష యొక్క స్థిరమైన వార్షిక ఆదాయాన్ని నిర్ధారించడానికి మరియు దుర్బలత్వాలను అధిగమించడానికి తద్వారా వాతావరణ మార్పుల స్థితిస్థాపకతను పెంపొందించడానికి బహుళ జీవనోపాధికి మద్దతు ఇవ్వడంపై ఉద్ఘాటన ఉంది. NRLM అనేది గృహ-కేంద్రీకృత విధానం మరియు సహజ వ్యవసాయం, పశువులు, NTFP ఆధారిత కార్యకలాపాలను ప్రోత్సహించడం, ప్రతి కుటుంబం ఒకటి కంటే ఎక్కువ ఆదాయ వనరులను కలిగి ఉన్న గృహ స్థాయిలో ఏకీకృత వ్యవసాయేతర జీవనోపాధిని ప్రోత్సహించడం ద్వారా గృహాలకు మద్దతునిస్తుంది.

DAY – NRLM మహిళా కిసాన్ సశక్తికరణ్ పరియోజన (MKSP), నేషనల్ రూరల్ ఎకనామిక్ ట్రాన్స్ఫర్మేషన్ ప్రాజెక్ట్ (NRETP), వాల్యూ చైన్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రాజెక్ట్స్, లైవ్‌స్టాక్ క్లస్టర్ ప్రమోషన్, సబ్ సెక్టార్ ఇంటర్వెన్షన్స్, సస్టైనబుల్ NTFP వంటి వ్యవసాయ మరియు వ్యవసాయేతర రంగాలలో అనేక జోక్యాలను ప్రారంభించింది. , ఇంటిగ్రేటెడ్ ఫార్మింగ్ క్లస్టర్ (IFC), ఆర్గానిక్ ఫార్మింగ్, స్టార్ట్-అప్ విలేజెస్ ఎంటర్‌ప్రెన్యూర్‌షిప్ ప్రోగ్రామ్ (SVEP), ఆజీవిక గ్రామీణ ఎక్స్‌ప్రెస్ యోజన (AGEY), ఎంటర్‌ప్రైజ్ ప్రమోషన్, వన్ స్టాప్ ఫెసిలిటీ (OSF) తదితరాలు చేపట్టబడ్డాయి.

II. జీవనోపాధిని విశ్వవ్యాప్తం చేయడం మరియు లక్షపతిమహిళలను సృష్టించడం కోసం కీలక డ్రైవర్లు:

ప్రభుత్వ సంయుక్త కృషి. పైన పేర్కొన్న జోక్యాల అమలులో భారతదేశం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు గృహ స్థాయిలో మెరుగైన ఆర్థిక ఫలితాలను సాధించాయి. వివిధ జీవనోపాధి జోక్యాల క్రింద HHs కవరేజీ పరంగా పురోగతి ఆశాజనకంగా కనిపిస్తున్నప్పటికీ, సార్వత్రిక కవరేజ్ మరియు HH స్థాయిలో స్థిరమైన ఆదాయాన్ని అందించడం కోసం చాలా దూరం వెళ్ళవలసి ఉంది. వ్యవసాయం, తోటల పెంపకం, పశువుల పెంపకం, NTFP, చిన్న పరిశ్రమలు మొదలైన వాటితో సహా 2-3 విభిన్న కార్యకలాపాలను చేపట్టడానికి SHG కుటుంబాలు ప్రోత్సహించబడ్డాయి. ఉత్పాదకత, మెరుగైన నిర్వహణ, అధిక ధరల వాస్తవికతను పెంచడానికి విలువ గొలుసు (ప్రీ-ప్రొడక్షన్-పోస్ట్ ప్రొడక్షన్)లో అవసరమైన మద్దతు అందించబడుతుంది. మెరుగైన మార్కెట్ యాక్సెస్ మొదలైనవి. జీవనోపాధిని విశ్వవ్యాప్తం చేయడానికి క్రింది కీలకమైన డ్రైవర్లు.

III. జీవనోపాధి ప్రణాళిక ప్రక్రియ:

జీవనోపాధి ప్రణాళిక అనేది SHGలలో సమీకరించబడిన అన్ని గృహాలను సంతృప్తపరచడానికి మొదటి అడుగు. ప్రణాళిక మూడు స్థాయిలలో జరుగుతుంది, అనగా గృహ స్థాయి, గ్రామ సంస్థ స్థాయి మరియు క్లస్టర్ ఫెడరేషన్ / GP స్థాయిలో. ఈ అన్ని స్థాయిలలో, జీవనోపాధి అవకాశాలు, పెట్టుబడి అవసరాలు మరియు కన్వర్జెన్స్ అవకాశాలను గుర్తించడానికి సమాచారం సంగ్రహించబడుతుంది. ప్రణాళికా ప్రక్రియ ఉప-విభాగ సమూహాలు, పశువుల సమూహాలు, ఇంటిగ్రేటెడ్ ఫార్మింగ్ క్లస్టర్‌లు, ఎంటర్‌ప్రైజ్ క్లస్టర్‌లు, ఎంటర్‌ప్రైజ్ ప్రమోషన్ మొదలైన వాటికి తగిన క్లస్టర్‌లను గుర్తించడానికి దారి తీస్తుంది. వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP) లేదా వాల్యూ చైన్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రతిపాదనల

తయారీకి SRLM ఈ డేటాను ఉపయోగించవచ్చు. ఇంకా ఈ ప్రణాళిక ప్రక్రియ ఆస్తులు, మూలధనం, సామర్థ్య నిర్మాణం మరియు మార్కెట్‌కు ప్రాప్యత వంటి గృహ అవసరాలను గుర్తించడంలో సహాయపడుతుంది.

గృహ స్థాయిలో ప్రణాళిక అనేది జీవనోపాధి ఎంపికలు, సామర్థ్య నిర్మాణానికి డిమాండ్, ఆర్థిక, ఆస్తులు మరియు మార్కెట్ అనుసంధానాలను సంగ్రహించడం. ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం గృహ స్థాయిలో తగిన జీవనోపాధి ఎంపికలను గుర్తించడం మరియు మంచి ఆదాయాన్ని సృష్టించడం మరియు స్థిరమైన జీవనోపాధిని సృష్టించడం. స్థిరమైన మరియు క్రమమైన ఆదాయ ప్రవాహాలను నిర్ధారించడానికి గృహాలు బహుళ జీవనోపాధి అవకాశాలను గుర్తించడానికి ప్రణాళికా ప్రక్రియను అనుమతిస్తుంది. ఈ సర్వే జీవనోపాధి అవకాశాలను గుర్తించడం మరియు వైవిధ్యభరితమైన జీవనోపాధి అవకాశాలు మరియు విలువ గొలుసు అభివృద్ధికి మహిళలకు అవసరమైన మద్దతును అనుమతిస్తుంది.

విలేజ్ ఆర్గనైజేషన్ (VO) మరియు క్లస్టర్ ఫెడరేషన్ స్థాయి (CLF) / గ్రామ పంచాయతీ స్థాయి (GP) వద్ద ప్రణాళిక చేయడం అనేది గృహ స్థాయిలో సంగ్రహించబడిన డేటాను ఏకీకృతం చేయడం మరియు కన్వర్జెన్స్ కోసం డిమాండ్‌ను సంగ్రహించడం మరియు గృహ స్థాయి రెండింటి నుండి ఉత్పన్నమయ్యే ఆర్థిక అవసరాల మూలాన్ని గుర్తించడం. & VPRP ఫలితంగా కమ్యూనిటీ స్థాయి ప్రణాళిక. గ్రామ పంచాయితీ స్థాయిలో ప్లానింగ్ అవుట్‌పుట్‌లు ఇతర శాఖల నుండి సమ్మేళనాన్ని పొందేందుకు గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళిక (GPDP)లో విలీనం చేయబడతాయి.

IV. జీవనోపాధి ప్రణాళిక కోసం సాధనాలు:

ఎ. మొబైల్ అప్లికేషన్:

వ్యక్తిగత/సమూహ జీవనోపాధి కార్యాచరణ ప్రణాళికలు, SHG సభ్యుడు HHలచే తయారు చేయబడతాయి మరియు మొబైల్ అప్లికేషన్ (VPRP - LH యాప్) ఉపయోగించి గ్రామ సంస్థల (VOలు) వద్ద ఏకీకృతం చేయబడతాయి. జీవనోపాధి ప్రణాళిక తయారీ కోసం మొబైల్ అప్లికేషన్ (VPRP - LH యాప్) గత సంవత్సరం ప్రవేశపెట్టబడింది మరియు SHG సభ్యుల హెచ్‌హెచ్‌ల జీవనోపాధి ప్రణాళికలను సిద్ధం చేయడానికి రాష్ట్రాల అంతటా ఉపయోగించబడింది. ఈ సంవత్సరం కూడా, Google Play Storeలో అందుబాటులో ఉన్న ఈ VPRP మొబైల్ అప్లికేషన్‌ని ఉపయోగించడం ద్వారా SHG సభ్యులందరి HHల జీవనోపాధి ప్రణాళికలు తయారు చేయబడతాయి. రాష్ట్రాలు భౌతిక టెంప్లేట్‌ను కూడా ఉపయోగించవచ్చు.

ఈ ఏడాది ఎల్‌హెచ్ ప్లాన్‌ల ఆధారంగా వివిధ స్థాయి నివేదికలను రూపొందించే ప్రక్రియను చేపట్టారు. ఈ నివేదికలు డౌన్‌లోడ్ కోసం వెబ్ అప్లికేషన్ ద్వారా అందుబాటులో ఉంటాయి.

ఆశించిన అవుట్‌పుట్:

SHG సభ్యుడు HHలు గుర్తించిన జీవనోపాధి కార్యకలాపాలు DAY - NRLM కింద నిర్దిష్ట జోక్యాల కోసం ప్రణాళికలను సిద్ధం చేయడానికి ఉపయోగించవచ్చు. సూచన కోసం కొన్ని జోక్యాలు క్రింద పేర్కొనబడ్డాయి:

1. **వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP):** SHG సభ్యులు గుర్తించిన జీవనోపాధి కార్యకలాపాలను రంగాల వారీగా క్రోడీకరించవచ్చు మరియు CLFలు మరియు SRLMలచే తయారు చేయబడిన వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP) లక్ష్యాలను నిర్దేశించడానికి ప్రాతిపదికగా ఉపయోగించవచ్చు.
2. **IFC క్లస్టర్‌ల గుర్తింపు:** SRLMలు SHG సభ్యుల ద్వారా అధిక డిమాండ్ ఉన్న కార్యకలాపాలను గుర్తించగలవు మరియు తదనుగుణంగా IFC క్లస్టర్ జోక్యాలను ప్లాన్ చేస్తాయి.
3. **PGs/PEల ప్రమోషన్:** ప్రొడ్యూసర్ గ్రూప్‌లు, ప్రొడ్యూసర్ ఎంటర్‌ప్రైజెస్ మరియు ఫార్మర్ ప్రొడ్యూసర్ ఆర్గనైజేషన్‌ల ఏర్పాటుకు ప్లానింగ్ డేటాను ఉపయోగించవచ్చు. PG/PE/FPO ఇప్పటికే పదోన్నతి పొందిన గ్రామాల్లో సభ్యత్వాన్ని సమీకరించుకోవచ్చు. గృహ స్థాయిలో సంగ్రహించబడిన మరింత డేటా జీవనోపాధి సంస్థల వ్యాపార ప్రణాళిక కోసం ఉపయోగించబడుతుంది.

4. **సబ్ సెక్టార్ జోక్యాల గుర్తింపు:** SHG సభ్యులు డిమాండ్ చేసే LH కార్యకలాపాలు మరియు SHG సభ్యుల ప్రస్తుత జీవనోపాధి కార్యకలాపాలపై సమాచారం క్లస్టర్-ఆధారిత విధానం ద్వారా ఉప రంగ జోక్యాలను ప్లాన్ చేయడానికి ఆధారం అవుతుంది.
5. **లఖపతి దీదీ హ్యాండ్‌హోల్డింగ్ సపోర్ట్:** రాష్ట్రాలు గుర్తించిన లఖ్‌పతిదిడిస్ వారు డిమాండ్ చేసిన నిర్దిష్టమైన పుట్‌లు మరియు సపోర్టుగా జీవనోపాధిని అందించవచ్చు. మొబైల్ అప్లికేషన్ ద్వారా రూపొందించబడిన నివేదికల నుండి ఈ సమాచారాన్ని క్రోడీకరించవచ్చు. జీవనోపాధి ప్రణాళిక కోసం భౌతిక ఫార్మాట్‌లు నిర్దిష్ట ఇన్‌పుట్‌లను అందించడానికి మరియు లఖపతి డిడిస్‌కు మద్దతుగా కూడా ఉపయోగించబడతాయి.
6. **క్యాపిటలైజేషన్ మరియు బ్యాంక్ లింకేజ్ సపోర్ట్:** క్రెడిట్ సపోర్టు కోసం డిమాండ్ చేసే SHG సభ్యులను గుర్తించి, అవసరమైన సహాయాన్ని అందించవచ్చు.
7. **డిపార్ట్‌మెంటల్ కన్వర్జెన్స్:** ఆస్తులు, మూలధనం, ఇన్‌పుట్‌లు, సరఫరా, యాంత్రీకరణ, మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి, వనరుల అభివృద్ధి (భూమి, నీరు మరియు అటవీ మొదలైనవి), ప్రాసెసింగ్, మార్కెటింగ్ ఉత్పత్తులలో మద్దతు మరియు సామర్థ్య నిర్మాణ అవసరాల కోసం డిమాండ్‌ను ఈ పథకాల నుండి తీర్చవచ్చు. ఇతర విభాగాలు.

అనుబంధం 3

VPRP మరియు GPDPI ఇంటిగ్రేషన్ కోసం జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల రాజ్యాంగం మరియు పనితీరు

గ్రామ పంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళికను రూపొందించడానికి ప్రతి సంవత్సరం అక్టోబరు 2 నుండి డిసెంబర్ 31 వరకు MoPR షెడ్యూల్ చేసిన పీపుల్స్ ప్లాన్ క్యాంపెయిన్‌లో భాగంగా, మహిళా స్వయం సహాయక బృందాలు మరియు వారి సమాఖ్యలు తప్పనిసరిగా VPRP ప్రణాళిక తయారుచేసుకొని
GPDPకి భాగస్వామ్య పద్ధతిలో సమర్పించే గ్రామ ప్రోస్పెరిటీ రెసిలియన్స్ ప్లాన్ (VPRP).The SHG network ద్వారా సాధారణ మొబైల్ ఆధారిత డిజిటల్ అప్లికేషన్‌ను డెవలప్ చేయబడింది DAY-NRLM, MoRD ద్వారా ఏకీకృత GP స్థాయి ప్రణాళికలను సిద్ధం చేయడం. ఈ ప్రణాళికలు తదుపరి ఆర్థిక సంవత్సరంలో అమలు కోసం గ్రామ పంచాయతీల GPDP ప్రణాళికలలో చర్చ మరియు విలీనం కోసం షెడ్యూల్ చేయబడిన GPDP గ్రామసభలలో SHG సమాఖ్యలచే ముద్రించబడతాయి మరియు సమర్పించబడతాయి.

గ్రామ పేదరిక సమృద్ధి పునరుద్ధరణ ప్రణాళిక (VPRP) కింద ఉంచబడిన డిమాండ్లను GPDPలో ఏకీకృతం చేయడానికి మరియు కీలకమైన సంస్థల మధ్య సమర్థవంతమైన సమన్వయాన్ని సాధించడానికి, రాష్ట్ర, జిల్లా మరియు బ్లాక్ స్థాయిలలో ఉమ్మడి సమన్వయ కమిటీలను ఏర్పాటు చేయాలి. కమిటీలు VPRP యొక్క సమర్థవంతమైన తయారీని, లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల సమక్షంలో గ్రామసభలలో తెలియచేయటం, VPRPని GPDPలో విలీనం చేయడం మరియు ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలును పర్యవేక్షిస్తుంది.
సమన్వయ కమిటీ యొక్క లక్ష్యాలు, కూర్పు, పాత్రలు మరియు బాధ్యతలు క్రింద సూచించబడ్డాయి.

1. రాష్ట్ర స్థాయి సమన్వయ కమిటీ (SLCC):

లక్ష్యాలు:

1. వివిధ ప్రభుత్వ శాఖలైన పంచాయతి రాజ్, రూరల్ డెవలప్మెంట్ , ఎస్ఐఆర్‌డి, ఎస్ఆర్ఎల్ఎమ్ మరియు లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌ల మధ్య మెరుగైన సమన్వయాన్ని సులభతరం చేయడానికి, తయారీ, విపిఆర్‌పిని జిపిడిపి లో అనుసంధాన ప్లాన్‌ల అమలును పర్యవేక్షిస్తుంది.
2. GPలు మరియు సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లతో కలయికను సులభతరం చేయడానికి.
3. అర్హులైన పౌరులందరికీ హక్కులు మరియు అర్హతల ప్రాప్యతను నిర్ధారించడానికి.
4. జీవనోపాధిని ప్రోత్సహించడానికి.
5. గుర్తించబడిన సమస్యలపై VO ల యొక్క సామాజిక అభివృద్ధి ప్రణాళికల అమలును సులభతరం చేయడం మరియు గ్రామ స్థాయిలో ప్రజా వస్తువులు, సేవలు మరియు వనరుల అభివృద్ధిని మెరుగుపరచడం.

కూర్పు:

అడిషనల్ చీఫ్ సెక్రటరీ/ప్రిన్సిపల్ సెక్రటరీ-రూరల్ డెవలప్‌మెంట్ & పంచాయితీ రాజ్ నేతృత్వంలోని కమిటీ కింది సభ్యులను కలిగి ఉంటుంది:

1. గ్రామీణాభివృద్ధి, పంచాయితీ రాజ్, వ్యవసాయం, పశుసంవర్ధక, మత్స్య, సెరీకల్చర్, గిరిజన సంక్షేమం, స్త్రీ మరియు శిశు అభివృద్ధి, ఆరోగ్యం మరియు కుటుంబ సంక్షేమం, విద్య, నీరు మరియు పారిశుద్ధ్యం, MSME, MoFPE , గిరిజన సంక్షేమం , సాంఘిక సంక్షేమం , బిసి సంక్షేమం , దివ్యాంగుల సంక్షేమం వంటి సంబంధిత లైన్ విభాగాల నుండి రాష్ట్ర స్థాయి అధికారులు / ప్రతినిధులు సంక్షేమం,
2. ఎల్ఎస్‌జిఐలు మరియు ఎస్ఐఆర్‌డితో పనిచేస్తున్న DoPR / తత్సమాన విభాగం నుండి సీనియర్ అధికారిక ప్రతినిధులు
3. CEO/SMD SRLM మరియు SRLM నుండి రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి - సభ్య కార్యదర్శి
4. రాష్ట్రం కోరిన దాని ప్రకారం ఏదైనా.

పాత్రలు మరియు బాధ్యతలు:

1. రాష్ట్ర DoPR జారీ చేసిన GPDP మార్గదర్శకాలు / సర్క్యులర్‌లలో VPRPని చేర్చడం.
2. GPDP తయారీ, VPRPపై అవగాహన మరియు GPDPకి దాని ఏకీకరణపై PRIలకు శిక్షణను అందించడానికి SIRDలతో చర్చ.
3. సమన్వయం మరియు ట్రాక్ VPRP తయారీ మరియు GPDPలో ఏకీకరణ.
4. గ్రామసభ సమావేశాలలో ఆఫ్‌లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల ప్రతినిధులు చురుకుగా పాల్గొనేలా చూసుకోండి.
5. సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్లు ఆమోదించిన ప్లాన్‌ల అమలు పురోగతిని ట్రాక్ చేయడం మరియు సమస్యలను పరిష్కరించడం కోసం రెగ్యులర్ సమీక్ష.
6. VPRP ప్లాన్‌ల పట్ల GP ప్రతిస్పందనకు సంబంధించి ఫీల్డ్ నుండి స్థిరమైన అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు అందులోని సమస్యలను పరిష్కరించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.
7. జిల్లా/బ్లాక్ స్థాయి జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీ ఏర్పాటు మరియు పనితీరును నిర్ధారించండి.

కమిటీ సమావేశాల ఫ్రీక్వెన్సీ: పీపుల్స్ ప్లాన్ క్యాంపెయిన్ సమయంలో నెలవారీ మరియు ఆ తర్వాత రెండు నెలలకోసారి.

సమావేశ ఎజెండా మరియు కార్యకలాపాలు: పీపుల్స్ ప్లాన్ ప్రచార పదవీ కాలంలో, ముందు మరియు తరువాత కింది ఎజెండాను నెరవేర్చడానికి కమిటీ పని చేస్తుంది:

వ్యవధి: ఆగస్టు - సెప్టెంబర్

1. VPRP కోసం LSGI మరియు లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లతో పనిచేస్తున్న DoPR / తత్సమాన విభాగం నుండి నోడల్ వ్యక్తులను నామినేట్ చేయడం.
2. జిల్లా/బ్లాక్ జాయింట్ కమిటీలకు తెలియజేయడం మరియు వాటిని భాగస్వామ్యం చేయడం
3. GPDP మరియు VPRP తయారీ, ఏకీకరణ మరియు ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలుపై ఉమ్మడి సలహాలు / సర్క్యులర్‌లు / GO లను జారీ చేయండి.
4. GP/VC/VA స్థాయిలో GPPFT/WPFT మరియు స్టాండింగ్ కమిటీ (రాష్ట్ర మార్గదర్శకాల ప్రకారం వర్తిస్తే)లో SHG ఫెడరేషన్ ప్రతినిధులను నామినేట్ చేసేలా చూసుకోండి.
5. VPRP ప్రదర్శన తేదీలకు అనుగుణంగా GPDP గ్రామ సభ తేదీలను సమలేఖనం చేయడం.
6. గ్రామసభ తేదీలపై CBOలకు సమయానుకూల సమాచారాన్ని పంచుకోవడం.
7. గ్రామసభలలో వారి చురుకైన భాగస్వామ్యాన్ని నిర్ధారించడానికి లైన్ విభాగాలతో సమన్వయం చేసుకోండి.
8. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన / ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష.

వ్యవధి: అక్టోబర్ - డిసెంబర్

1. VPRP తయారీ పురోగతిని సమీక్షించండి.
2. గ్రామసభలలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల భాగస్వామ్యాన్ని పర్యవేక్షించడం.
3. 1వ / 2వ గ్రామసభలో CBOల చర్చ ద్వారా VPRP తెలిపి మరియు సమర్పణను నిర్ధారించడం.
4. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన / ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష.

వ్యవధి: జనవరి నుండి

1. వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP) ఆఫ్‌లైన్ విభాగాల్లో VPRP ప్లాన్‌లను చేర్చడాన్ని సులభతరం చేయండి.
2. ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలును సమీక్షించండి.
3. VPRP ప్రణాళికల పట్ల GP ప్రతిస్పందనకు సంబంధించి గ్రామము నుండి స్థిరమైన అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు దానిలోని ఏవైనా ఆందోళనలను/ సమస్యలను పరిష్కరించడం.

2. జిల్లా స్థాయి సమన్వయ కమిటీ (DLCC):

లక్ష్యాలు:

1. జిల్లా స్థాయిలో వివిధ ప్రభుత్వ శాఖల మధ్య ఎల్ఎస్‌జిఐ (local self Government institutions) , ఎస్ఐఆర్‌డి, ఎస్ఆర్ఎల్ఎం జిల్లా మిషన్ మేనేజ్‌మెంట్ యూనిట్ (డిఎమ్ఎమ్‌యు)తో కలిసి పనిచేస్తున్న డిఓపిఆర్/ తత్సమాన విభాగం మధ్య మెరుగైన సమన్వయాన్ని సులభతరం చేయడం కోసం ఎస్ఆర్ఎల్ఎం మరియు లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌ల తయారీ మరియు సమీకృత ప్రణాళికల అమలును పర్యవేక్షించడం కోసం జి.పి.డిపి ప్రణాళిక లక్ష్యం.
2. GPలు మరియు సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లతో కలయికను సులభతరం చేయడానికి
3. వివిధ ప్రభుత్వ అనుసంధాన విభాగాలు మరియు PRIలతో GPDP అమలును పర్యవేక్షించడం

కూర్పు:

జిల్లా కమీషనర్/జిల్లా కలెక్టర్ నేతృత్వంలో, జిల్లా స్థాయి కమిటీ కింది సభ్యులను కలిగి ఉంటుంది-

1. గ్రామీణాభివృద్ధి, వ్యవసాయం, పశుసంవర్ధక, మత్స్య, సెరీకల్చర్, గిరిజన సంక్షేమం, స్త్రీలు మరియు శిశు అభివృద్ధి, ఆరోగ్యం మరియు కుటుంబ సంక్షేమం, విద్య, PWD/ నీరు మరియు పారిశుద్ధ్యం, సాంఘిక సంక్షేమం, MSME, MoFPE మొదలైన శాఖలతో సహా సంబంధిత పంక్తి విభాగాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న జిల్లా స్థాయి అధికారులు.
2. ఎల్ఎస్‌జిఐ మరియు ఎస్ఐఆర్‌డితో పనిచేస్తున్న డిఓపిఆర్ / తత్సమాన విభాగం నుండి జిల్లా స్థాయి సీనియర్ అధికారిక ప్రతినిధులు
3. జిల్లా స్థాయి PRI ప్రతినిధులు
4. రాష్ట్ర గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్ నుండి DMM / DPM, జిల్లా జీవనోపాధి యాంకర్ మరియు జిల్లా స్థాయి VPRP నోడల్ వ్యక్తి
5. 2-3 జిల్లా ఎస్‌హెచ్‌జి సమాఖ్య ప్రతినిధులు - సభ్య కార్యదర్శి
6. జిల్లా అవసరాలకు అనుగుణంగా ఏదైనా.

ఏదైనా నిర్దిష్ట సమస్యల విషయంలో అవసరమైతే మరియు ఏదైనా నిర్దిష్ట సమావేశానికి ఏదైనా నిర్దిష్ట బ్లాక్(ల) యొక్క BDOలు ఆహ్వానించబడవచ్చు.

పాత్రలు మరియు బాధ్యతలు:

1. VPRP ప్రణాళిక తయారీ పూర్తయిన తర్వాత గ్రామసభ తేదీలను సమలేఖనం చేయడం
2. గ్రామసభల సమయంలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్లు చురుకుగా పాల్గొనేలా చూసుకోండి
3. జిల్లా స్థాయిలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్లు మరియు పిఆర్ఐల సెన్సిటైజేషన్
4. జిల్లా స్థాయిలో సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల ద్వారా ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలు

5. ఆమోదించబడిన / సమీకృత ప్రణాళికల పురోగతిని ట్రాక్ చేయడం, గ్రామం నుండి స్థిరమైన అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు సమస్యలను పరిష్కరించడం కోసం రెగ్యులర్ సమీక్ష
6. రాష్ట్ర కోఆర్డినేషన్ కమిటీకి కమిటీ ఆదేశం యొక్క పురోగతిని క్రమం తప్పకుండా నివేదించడం

కమిటీ సమావేశాల ఫ్రీక్వెన్సీ: పీపుల్స్ ప్లాన్ క్యాంపెయిన్ సమయంలో నెలవారీ మరియు ఆ తర్వాత రెండు నెలలకోసారి.

సమావేశ ఎజెండా మరియు కార్యకలాపాలు: కమిటీ కింది ఎజెండాను నెరవేర్చడానికి పని చేస్తుంది:

వ్యవధి: ఆగస్టు - సెప్టెంబర్

1. GPPFT/ WPFTలో SHG సమాఖ్య ప్రతినిధుల నామినేషన్‌ను నిర్ధారించుకొనుట
2. గ్రామసభ తేదీలపై CBOలకు సకాలంలో సమాచారాన్ని పంచుకోవడం
3. చివరి GPDP గ్రామ సభకు ముందు VPRPని గ్రామ సభలో సమర్పించుటకు తగు తేదీలను సమలేఖనం చేయడానికి బ్లాక్‌లతో సమన్వయం చేసుకోనూట
4. PRIలు మరియు లైన్ విభాగాల కోసం VPRP సెన్సిటైజేషన్ సమావేశాలు / వర్క్‌షాప్‌లను నిర్వహించడానికి బ్లాక్‌లతో సమన్వయం చేసుకొనుట
5. గ్రామసభల్లో పాల్గొనేందుకు లైన్ విభాగాలతో సమన్వయం చేసుకొనుట
6. VPRP తయారీ పురోగతిని సమీక్ష
7. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన ప్లాన్‌ల సమీక్ష

వ్యవధి: అక్టోబర్ - డిసెంబర్

1. VPRP తయారీ పురోగతిని సమీక్షించండి
2. గ్రామసభలలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల భాగస్వామ్యాన్ని పర్యవేక్షించడం
3. చివరి GPDP గ్రామసభలకు ముందు VOలచే VPRP ప్రణాళిక నిర్ధారించడం
4. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన / ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష
5. గ్రౌండ్ నుండి పురోగతి మరియు అభిప్రాయాన్ని ట్రాక్ చేయడానికి బ్లాక్ జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల (BLCCs) నుండి రెగ్యులర్ రిపోర్టింగ్ మెకానిజంను నిర్ధారించడం

వ్యవధి: జనవరి నుండి

1. శాఖల వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP)లో VPRP యొక్క ఏకీకరణను నిర్ధారించండి
2. ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలు
3. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన / ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష
4. భూమి నుండి నిరంతరం అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు సమస్యలను పరిష్కరించడం

3. బ్లాక్ లెవల్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీ:

లక్ష్యాలు:

1. SRLM మరియు లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌ల నుండి బ్లాక్ స్థాయి అధికారుల మధ్య మెరుగైన సమన్వయాన్ని సులభతరం చేయడానికి GPDPలో కమ్యూనిటీ సంస్థల VPRP ప్రణాళికల ఏకీకరణ
2. GPలు మరియు సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లతో కలయికను సులభతరం చేయడానికి:
3. అర్హులైన కమ్యూనిటీ సభ్యులందరికీ హక్కులు మరియు అర్హతల ప్రాప్యతను నిర్ధారించడానికి
4. జీవనోపాధిని ప్రోత్సహించడానికి
5. గుర్తించబడిన సమస్యలపై VO ల యొక్క సామాజిక అభివృద్ధి ప్రణాళికల అమలును సులభతరం చేయడం మరియు గ్రామ స్థాయిలో ప్రజా వస్తువులు, సేవలు మరియు వనరుల అభివృద్ధిని మెరుగుపరచడం

కూర్పు:

బ్లాక్ డెవలప్‌మెంట్ ఆఫీసర్ (BDO) నేతృత్వంలోని బ్లాక్ స్థాయి జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీ కింది సభ్యులను కలిగి ఉంటుంది-

1. వ్యవసాయం, పశుసంవర్ధక, మత్స్య, సెరీకల్చర్, గిరిజన సంక్షేమం, స్త్రీ మరియు శిశు అభివృద్ధి, ఆరోగ్యం మరియు కుటుంబ సంక్షేమం, విద్య, PWD/నీరు మరియు పారిశుద్ధ్యం, సాంఘిక సంక్షేమం మొదలైన వాటితో సహా సంబంధిత లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్‌లకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్న బ్లాక్ స్థాయి అధికారులు.
2. రాష్ట్ర గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్ యొక్క బ్లాక్ మిషన్ మేనేజ్‌మెంట్ యూనిట్ (BMMU) నుండి BMM / BPM /V PRP నోడల్ వ్యక్తి మరియు జీవనోపాధి యాంకర్
3. బ్లాక్ స్థాయి పంచాయతీ / LSG ప్రెసిడెంట్ లేదా బ్లాక్ స్థాయి పంచాయతీ లేదా LSG బాడీల యొక్క ఏదైనా ఇతర నియమించబడిన PRI సభ్యుడు
4. BDO ద్వారా నామినేట్ చేయబడిన 2 క్రియాశీల GP / LSG అధ్యక్షులు
5. బ్లాక్‌లో DAY- NRLM కింద పదోన్నతి పొందిన ప్రతి క్లస్టర్ లెవల్ ఫెడరేషన్ (CLF) నుండి 2 ప్రతినిధులు
6. బ్లాక్ యొక్క అవసరం ప్రకారం ఏదైనా ఇతర

పాత్రలు మరియు బాధ్యతలు:

1. సమన్వయం మరియు ట్రాక్ VPRP తయారీ మరియు GPDP లోకి ఏకీకరణ
2. గ్రామసభలు మరియు మహిళా సభలు సజావుగా జరిగేలా చూడడం
3. GPDP గ్రామసభల కోసం గ్రామసభలలో VPRP ప్రణాళిక ప్రదర్శనను సులభతరం చేయడం
4. VPRP ప్రణాళిక తయారీ పూర్తి ఆధారంగా గ్రామసభ తేదీలను సమలేఖనం చేయడం
5. గ్రామసభల సమయంలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్లు చురుకుగా పాల్గొనేలా చూసుకోండి
6. GPDPలో VPRP మరియు SHG నెట్ వర్క్ పాత్రపై బ్లాక్ స్థాయిలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల సెన్సిటైజేషన్
7. GPDP శిక్షణలలో భాగంగా VPRPపై PRIల శిక్షణను నిర్ధారించడం
8. బ్లాక్ స్థాయిలో PRIలు మరియు SHG సమాఖ్యల ఉమ్మడి శిక్షణను నిర్ధారించడం
9. ఆమోదించబడిన ప్లాన్‌ల పురోగతిని ట్రాక్ చేయడం, VOలు/CLFల నుండి స్థిరమైన అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు సమస్యలను పరిష్కరించడం కోసం రెగ్యులర్ సమీక్ష
10. VPRP పురోగతిని జిల్లా సమన్వయ కమిటీకి క్రమం తప్పకుండా నివేదించడం

కమిటీ సమావేశా ల ఫ్రీక్వెన్సీ: పీపుల్స్ ప్లాన్ క్యాంపెయిన్ సమయంలో నెలవారీ మరియు ఆ తర్వాత రెండు నెలలకోసారి.

సమావేశ ఎజెండా మరియు కార్యకలాపాలు: కమిటీ కింది ఎజెండాలను నెరవేర్చడానికి పని చేస్తుంది.

వ్యవధి: ఆగస్టు - సెప్టెంబర్

1. GPPFT/WPFTలో VO ప్రతినిధుల నామినేషన్‌ను నిర్ధారించుకోండి
2. గ్రామ సభ తేదీలపై సకాలంలో సమాచారాన్ని CBO లకు పంచుకునేలా చేయడం
3. చివరి GPDP గ్రామ సభకు ముందు VPRP ప్రదర్శన తేదీలను సమలేఖనం చేయడానికి బ్లాక్‌లతో సమన్వయం చేసుకోండి
4. PRIలు మరియు లైన్ విభాగాల కోసం VPRP సెన్సిటైజేషన్ సమావేశాలు / వర్క్‌షాప్‌లను నిర్వహించడానికి బ్లాక్‌లతో సమన్వయం చేసుకోండి
5. గ్రామసభల్లో పాల్గొనేందుకు లైన్ విభాగాలతో సమన్వయం చేసుకోండి
6. VPRP తయారీ పురోగతిని సమీక్షించండి
7. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన/ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష

వ్యవధి: అక్టోబర్-డిసెంబర్

1. VPRP తయారీ పురోగతిని సమీక్షించండి
2. గ్రామసభలలో లైన్ డిపార్ట్‌మెంట్ల భాగస్వామ్యాన్ని పర్యవేక్షించడం
3. చివరి GPDP గ్రామసభలకు ముందు VOలచే VPRP ప్రదర్శనను నిర్ధారించడం
4. ఆమోదించబడిన VPRP యొక్క ప్రతిబింబాన్ని నిర్ధారిస్తూ ఇ-గ్రామ్ స్వరాజ్ పోర్టల్ డిమాండ్ చేస్తుంది
5. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన ప్లాన్‌ల సమీక్ష
6. గ్రౌండ్ నుండి పురోగతి మరియు అభిప్రాయాన్ని ట్రాక్ చేయడానికి బ్లాక్ లెవల్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల (BLCCs) నుండి రెగ్యులర్ రిపోర్టింగ్ మెకానిజంను నిర్ధారించడం

వ్యవధి: జనవరి నుండి

1. శాఖల వార్షిక కార్యాచరణ ప్రణాళిక (AAP)లో VPRP యొక్క ఏకీకరణను నిర్ధారించండి
2. ఆమోదించబడిన ప్రణాళికల అమలు
3. GPDP కింద గత సంవత్సరం ఆమోదించబడిన / ఇంటిగ్రేటెడ్ ప్లాన్‌ల సమీక్ష
4. గ్రామాల నుండి నిరంతరం అభిప్రాయాన్ని తీసుకోవడం మరియు సమస్యలను పరిష్కరించడం
5. జిల్లా స్థాయి కోఆర్డినేషన్ కమిటీ (DLCC)కి క్రమం తప్పకుండా పురోగతిని నివేదించడం

*గమనిక: అనుబంధం 3: "VPRP మరియు GPDP ఇంటిగ్రేషన్ 2024-25 కోసం జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల రాజ్యాంగం మరియు పనితీరు" అనేది పీపుల్స్ ప్లాన్ క్యాంపెయిన్ (PPC) విజయవంతమైన అమలు కోసం ఉమ్మడి ప్రయత్నాలపై సలహాపై FY 23-24లో జారీ చేయబడిన ఉమ్మడి సలహా నుండి. GPDPలో VPRP యొక్క ఏకీకరణ. దయచేసి FY 24-25లో జారీ చేయబోయే ఉమ్మడి సలహా ప్రకారం జాయింట్ కోఆర్డినేషన్ కమిటీల రాజ్యాంగంలో అవసరమైన మార్పులు చేయండి.

అనుబంధం 4

VPRP రోల్అవుట్ ప్లాన్ స్ట్రాటజీ 2024 - 2025

సూచిక	కాలక్రమం	బాధ్యత
VPRP సలహా విడుదల	మే '24	NMMU
సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్ యొక్క విస్తరణ	జూన్ '24	NMMU మరియు NRO
మాస్టర్ ట్రైనర్ జాబితా ఖరారు	12న జూన్ '24	రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి
VPRP మాస్టర్ ట్రైనర్ రిఫ్రెషర్ ToT ప్రాసెస్ మరియు టెక్నికల్ పార్ట్ (యాప్, UM, ప్రోగ్రెస్, ఎంట్రీ, డాష్‌బోర్డ్)	జూన్ '24	NRO మరియు DIC బృందం
రాష్ట్ర హెల్ప్‌డెస్క్ ఏర్పాటు మరియు శిక్షణ	జూన్ '24	రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి & సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్
VPRP మరియు సమన్వయంపై రాష్ట్ర స్థాయి సలహా	జూన్ '24	రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి
సమన్వయం ఏర్పడటం/బలపరచడం	జూన్ '24	రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి
కమిటీ (రాష్ట్రం, జిల్లా మరియు బ్లాక్)	రాష్ట్ర నిర్దిష్ట కాలక్రమం ప్రకారం	రాష్ట్ర నోడల్ వ్యక్తి & SLCC
CLFకి కాన్సెప్ట్ సీడింగ్	జూన్ '24	BMMU
VPRP (ENT మరియు LH)పై కేడర్‌లకు శిక్షణ	జూలై '24	బ్లాక్ నోడల్ వ్యక్తి
VO కు కాన్సెప్ట్ సీడింగ్	జూలై '24	కేడర్లు మరియు BMMU
SHG స్థాయి ప్రణాళిక (ENT మరియు LH) తయారీ	ఆగస్ట్ '24	కేడర్లు మరియు BMMU
VO స్థాయి ప్రణాళిక (ENT మరియు LH) తయారీ	ఆగస్ట్ - సెప్టెంబర్ '24	కేడర్లు మరియు BMMU
GP స్థాయి ప్రణాళిక (ENT మరియు LH) తయారీ	సెప్టెంబర్ '24	కేడర్లు మరియు BMMU
గ్రామసభకు సన్నాహాలు	సెప్టెంబర్ '24	CLF మరియు BMMU
గ్రామసభ ప్రదర్శన మరియు సమర్పణ	అక్టోబర్ '24 నుండి	SMMU మరియు DMMU
డిమాండ్ల పర్యవేక్షణ మరియు ట్రాకింగ్	**నిరంతర**	**NMMU మరియు SRLM**

అనుబంధం 5

రాష్ట్ర స్థాయిలో హెల్ప్ డెస్క్

విలేజ్ ప్రోస్పెరిటీ రేసిలియన్స్ ప్రణాళిక (VPRP) సాఫీగా అమలు కావటం కోసం స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్‌ను ఏర్పాటు చేయడం యొక్క లక్ష్యం రాష్ట్రవ్యాప్తంగా VPRP యొక్క సమర్థవంతమైన అమలు మరియు పర్యవేక్షణను సులభతరం చేసే ప్రత్యేక మద్దతు వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయడం. రాష్ట్ర హెల్ప్‌డెస్క్ యొక్క లక్ష్యం జిల్లా మరియు మండల-స్థాయి బృందాలకు కొనసాగుతున్న సాంకేతిక సహాయం మరియు దిశానిర్దేశం చేయడం, సమర్థవంతంగా పని చేయడానికి అవసరమైన సాధనాలు, జ్ఞానం మరియు వనరులను కలిగి ఉండేలా చూసుకోవడం.

రాష్ట్ర హెల్ప్ డెస్క్ ద్వారా పరిష్కరించలేని సాంకేతిక సమస్యలు మాత్రమే పరిష్కారం కోసం సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్‌కు తెలియజేయబడతాయి. వారు క్షేత్ర స్థాయి కేడర్‌లు మరియు సెంట్రల్ హెల్ప్‌డెస్క్ మధ్య కమ్యూనికేషన్ అవుట్‌లెట్‌గా కూడా పనిచేస్తారు, వారి స్థాయిలో పరిష్కరించలేని కేంద్ర హెల్ప్‌డెస్క్‌కు పునరావృతమయ్యే సమస్యలను నివేదించడం మరియు క్షేత్ర స్థాయి క్యాడర్‌లకు కేంద్ర హెల్ప్‌డెస్క్ అందించిన సమాచారాన్ని నిరంతరం పంపిణీ చేయడం.

ఇంకా, హెల్ప్‌డెస్క్ VPRP సమస్యల పరిష్కారం మరియు కార్యాచరణ పురోగతి యొక్క పురోగతిని క్రమం తప్పకుండా పర్యవేక్షిస్తుంది. ఫీల్డ్ స్టాఫ్ మరియు కమ్యూనిటీ సభ్యుల నైపుణ్యాలు మరియు పరిజ్ఞానాన్ని మెరుగుపరచడానికి మరియు మెరుగుపరచడానికి హెల్ప్ డెస్క్ ట్రబుల్ షూటింగ్ సెషన్‌లను నిర్వహిస్తుంది. VPRP అమలులో ఎదురయ్యే సమస్యలు మరియు సవాళ్లను పరిష్కరించడానికి స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్ రాష్ట్ర స్థాయిలో ట్రబుల్ షూటింగ్ సెంటర్‌గా పనిచేస్తుంది. అదనంగా, ఇది VPRP కార్యకలాపాల యొక్క సమగ్ర డేటాబేస్ను నిర్వహిస్తుంది, రిపోర్టింగ్ మరియు మూల్యాంకనం కోసం ఖచ్చితమైన మరియు తాజా రికార్డులను అందిస్తుంది మరియు మరింత సమాచారంతో నిర్ణయం తీసుకోవడం మరియు భవిష్యత్తు జోక్యాలను అనుమతిస్తుంది.

స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్ కూర్పు:

ఫీల్డ్‌లో VPRP మొబైల్ అప్లికేషన్‌ను విడుదల చేయడానికి ముందు SRLM VPRP కోసం స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్‌ని ఏర్పాటు చేయాలి. రాష్ట్ర హెల్ప్ డెస్క్‌లోని వివిధ సభ్యులలో జిల్లాలను హెల్ప్ డెస్క్ సిబ్బందికి కేటాయించడంపై రాష్ట్రం నిర్ణయం తీసుకోవచ్చు. రాష్ట్ర సహాయ డెస్క్ సిబ్బంది సంప్రదింపు వివరాలను తప్పనిసరిగా జిల్లా నోడల్ వ్యక్తులతో పంచుకోవాలి.

స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్ నుండి నోడల్ వ్యక్తి (VPRP కోసం స్టేట్ నోడల్ కాకుండా) సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్ నోడల్ పర్సన్‌తో సంప్రదింపు పాయింట్‌గా కేటాయించబడడం ప్రాధాన్యతనిస్తుంది, అతను తప్పనిసరిగా VPRP కోసం రాష్ట్ర నోడల్ కానవసరం లేదు. సెంట్రల్ హెల్ప్‌డెస్క్‌తో సమన్వయం కోసం రాష్ట్ర హెల్ప్‌డెస్క్ సభ్యుల నుండి.

స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్ కింది సిబ్బందిని కలిగి ఉండవచ్చు:

1. VPRP కోసం రాష్ట్ర నోడల్ (IBCB లేదా SISD నుండి)
2. VPRP (జీవనోపాధి నుండి) సిబ్బందికి రాష్ట్ర నోడల్
3. రాష్ట్ర MIS సిబ్బంది
4. యంగ్ ప్రొఫెషనల్స్
5. మాస్టర్ ట్రైనర్స్ రిసోర్స్ పూల్ నుండి సభ్యులు
6. SRLM ద్వారా నామినేట్ చేయబడిన / కేటాయించిన ఇతర సిబ్బంది ఎవరైనా స్టేట్ హెల్ప్ డెస్క్ కి నామినేట్ చేయవొచ్చు.

రాష్ట్ర హెల్ప్ డెస్క్ సిబ్బంది పాత్రలు మరియు బాధ్యతలు:

1. **సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్ నుండి వివరణను:** VPRP అమలు సమయంలో ఏవైనా సాంకేతిక ప్రశ్నలను పరిష్కరించడానికి సెంట్రల్ హెల్ప్‌డెస్క్ నుండి యాప్-సంబంధిత సమాచారం మరియు వివరణలను పొందండి.

2. **ఆన్-ది-గ్రౌండ్ మద్దతును అందించండి:** సాంకేతికతను ఏకీకృతం చేయడం మరియు పరిష్కరించడం, సమస్యలను వెంటనే పరిష్కరించడం మరియు ప్రోగ్రామ్‌ను సజావుగా అమలు చేయడంలో వినియోగదారులకు ప్రత్యక్ష మద్దతును అందించండి.
3. **నిర్దిష్ట జిల్లాలకు బాధ్యులు :** ప్రతి సిబ్బంది నిర్దిష్ట జిల్లాలకు బాధ్యత వహిస్తారు.
4. **కమ్యూనికేషన్ మరియు రికార్డులను నిర్వహించండి:** సెంట్రల్ హెల్ప్ డెస్క్‌ను క్రమం తప్పకుండా అప్‌డేట్ చేయండి మరియు వారికి కేటాయించిన జిల్లాల్లో సమస్యలు మరియు వాటి పరిష్కారాల వివరణాత్మక రికార్డులను ఉంచండి. ఫీల్డ్ నుండి స్వీకరించిన సమస్యలను Google షీట్‌లలో రికార్డ్ చేసి నమోదు చేసుకోవాలి.
5. **డాక్యుమెంటేషన్ మరియు విశ్లేషణ:** పునరావృతమయ్యే సమస్యలు మరియు ప్రోగ్రామ్ అమలులో మెరుగుదల కోసం ప్రాంతాలను గుర్తించడానికి జిల్లా స్థాయిలో సమస్యలు మరియు వాటి తీర్మానాలను రికార్డ్ చేయుట మరియు విశ్లేషించుట
6. **VPRP పర్యవేక్షణ:** రాష్ట్ర హెల్ప్ డెస్క్ డ్యాష్‌బోర్డ్ సహాయంతో కాన్సెప్ట్ సీడింగ్, అప్లికేషన్ ఎంట్రీ మరియు గ్రామసభ సమర్పణ పురోగతిని పర్యవేక్షిస్తుంది.

గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ (SERP)

గ్రామీణాభివృద్ధిశాఖ - తెలంగాణ

నూతనముగా ఎంపికైన గ్రామ సంఘం పదాధికారుల శిక్షణ కార్యక్రమం-2025

తెలంగాణ రాష్ట్రములో నూతనముగా ఎంపికైన గ్రామ సంఘం పదాధికారులు అందరికీ శుభాకాంక్షలు.

అణగారిన, అవకాశాలు లేని, నిరాదరణకు గురైన నిరుపేద మహిళలు, సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక మరియు మానసిక అడ్డుగోడలను వారి స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు వివిధ స్థాయి స్వయం సహాయక సంఘాల సమాఖ్యల ద్వారా ఛేదించుటకు అవసరమైన సాధికారత సాధించుకునేందుకు, మెరుగైన నైపుణ్యాల ద్వారా అధికోత్పత్తిని, ఆస్తులను ఏర్పరుచుకునేందుకు, వనరులను గరిష్ఠ స్థాయిలో వినియోగించుకునేందుకు, ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర సేవలను పరిపూర్ణంగా అందుబాటులోకి తెచ్చుకునేందుకు ఉద్దేశించిన "ఇందిరాక్రాంతిపథం" కలలను సంపూర్ణంగా ప్రతి ఫలించడం లక్ష్యంగా గత 25 సంవత్సరాలుగా SERP పనిచేస్తున్న విషయం మీకు తెలిసినదే.

SERP ఇందిరాక్రాంతి పథం ఈ క్రింది విలువలు, సూత్రాలతో పనిచేస్తున్నది.

- పేదలు, నిరుపేదల శక్తి సామర్ధ్యాలపై చెక్కు చెదరని విశ్వాసం కలిగి ఉండటం.
- అణగారిన, నెట్టివేయబడిన వర్గాలతో మమేకమై సహానుభూతితో పనిచేయటం.
- పేదలు ఒకరికి ఒకరు సహాయ పడాలనే తపనను కలిగి ఉంటారు, పేద మహిళలే యజమానులుగా, స్వంతదారులుగా వారిచే నడుపబడు సంస్థలను ఏర్పాటు చేసుకొని సమైక్యంగా పనిచేయుట ద్వారా పేదరికం నుండి బయటపడతారు.
- నిరుపేదలతో / వారి సంస్థలతో (స్వయం సహాయక సంఘాలు, గ్రామ సంఘాలు, మండల సమాఖ్యలు, జిల్లా సమాఖ్యలు) నిజాయితీతో, పారదర్శకతతో పనిచేయటం
- నిరుపేదల అభివృద్ధి పట్ల పూర్తి అంకితభావం, నిబద్ధతతో, విశ్వాసంతో పనిచేయటం.
- నిరుపేదలకు/వారి సంస్థలకు హాని కలిగించు లేదా వారి ఉద్దేశాలకు విఘాతం కలిగించు ఎటువంటి కార్యక్రమాలను, విఘాతం కలిగించు సంస్థలతో ఎటువంటి లావాదేవీలు చేపట్టకపోవడం.

గ్రామసంఘం ద్వారా, తమ సంఘాల, సభ్యుల అభివృద్ధికై స్వార్థం లేకుండా, స్వచ్ఛందంగా నిరంతరం పనిచేసే వారే గ్రామసంఘం పదాధికారులు (VO OB) వీరు రాబోవు రోజుల్లో సమర్ధవంతంగా పనిచేయాలంటే గ్రామసంఘం నిర్మాణం, సమావేశాల నిర్వహణ, మహాసభ, పాలకవర్గం, పదాధికారుల విధులు-బాధ్యతలు, అందించే సేవలు, పుస్తక నిర్వహణ, శాసనాత్మక బాధ్యతలు. ప్రభుత్వ పథకాలు మొదలగు అంశాలపైన సంపూర్ణ అవగాహన అవసరం. ఇందుకుగాను గతంలో వివిధ స్థాయిలో పదాధికారులుగా పనిచేసి విశేష అనుభవం కలిగినవారిచే, కొత్తగా ఎన్నికైన ఆఫీస్ బేరర్‌లకు శిక్షణ ఇప్పించినట్లయితే సముచితంగా ఉంటుందని భావించి గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ (SERP) ఇట్టి శిక్షణను ఏర్పాటు చేయడమైనది.

- ఈ 25 సంవత్సరాల కాలంలో మహిళా సంఘాలు ఘననీయమైన అభివృద్ధి సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ రంగాలలో సాధించడం జరిగింది. రాష్ట్రంలో ఇప్పటి వరకు లక్ష కోట్ల బ్యాంక్ లింకేజీ రుణాలు ఇచ్చినప్పటికీ సంఘాల యొక్క నిర్వహణ, సామాజిక అంశాలపైన మహిళలకు ఇంకనూ అవగాహన కలుగజేయాల్సిన అవసరం ఉన్నట్లుగా భావించడం జరుగుతున్నది. సభ్యులు సంఘటితశక్తిగా ఎదుగుటకు, జీవనోపాధులు పెంచుకొని పేదరికాన్ని తగ్గించుకోవటానికి, సంఘంలో పారదర్శకత సభ్యుల మధ్య సఖ్యత, నమ్మకం, ఐకమత్యాన్ని పెంపొందించుకోవడానికి, సమస్యలకు పరిష్కార మార్గాలు వెదకడానికి, సంఘ సభ్యుల జ్ఞానం, తెలివి, ధైర్యం, ఆత్మవిశ్వాసం పెంపొందించడానికి మహిళా సంఘాల వేదిక గ్రామసంఘం.

  ఇటీవల మహిళా సంఘాల పనితీరుపై సమీక్ష చేసినప్పుడు సంఘాలను మరింత బలోపేతం చేయాల్సిన అవసరం ఉందని గుర్తించడం జరిగింది. ఇందుకుగాను కమ్యూనిటీ రిసోర్స్ పర్సన్స్ (CRP) లు ఈ క్రింది సూచనలను చేయడం జరిగింది.

ప్రస్తుతం రాష్ట్రంలో సమాఖ్యలు వివిధ స్థాయిలో ఈ క్రింద చూపబడిన విధంగా ఉన్నాయి.

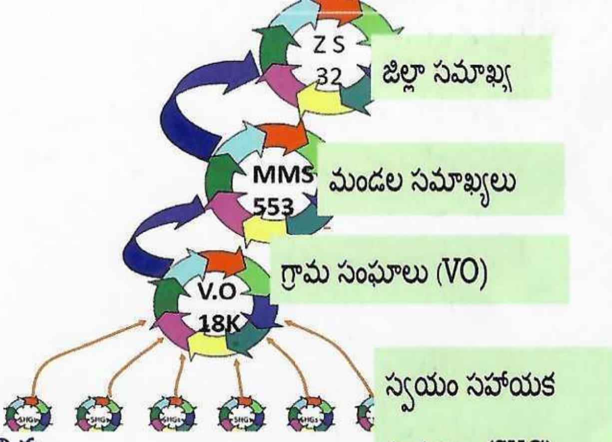

(ప్రస్తుత సంస్థల నిర్మాణం)

- సంఘాల పుస్తకాలు రాసేందుకు గాను సరియైన సంఖ్యలో బుక్ కీపర్లను నియమించాల్సిన అవసరం ఉంది. ఇందుకుగాను VOAలు మరియు VO OBలు తగిన చర్యలు చేపట్టవలసి ఉంటుంది.
- సంఘాల బ్యాంక్ పాసుపుస్తకాలు ఎప్పటికప్పుడు అప్డేట్ చేయించడం.
- అన్ని సంఘాల మీటింగ్ లు సక్రమంగా నిర్వహించడం మరియు సంఘం సమావేశంలోనే లావాదేవీలు జరపడం.
- సంఘాల వలన లాభాలను మహిళలకు అవగాహన కల్పించడం.
- సంఘాలు ఆగిపోకుండా, నిధుల దుర్వినియోగం కాకుండా లెక్కలు ఎప్పటికప్పుడే వ్రాయడం మరియు నిధుల పట్ల సంఘ సభ్యులకు అవగాహన కల్పించడం.
- గ్రామ సంఘాలలో పుస్తక నిర్వహణ పూర్తిస్థాయిలో నిర్వహించడం.
- గ్రామ సంఘంలో అవసరమైన మేరకు సబ్ కమిటీలను ఏర్పాటు చేయటం మరియు సబ్ కమిటీలు పనిచేసేలా సమీక్షించడం.

- VOA లు గ్రామ సంఘం సమగ్ర అభివృద్ధికి పటిష్టమైన ప్రణాళికలు రూపొందించి అమలు చేయడం.
- గ్రామ సంఘాల సమావేశాలకు సిబ్బంది క్రమం తప్పకుండా హాజరు కావడం మరియు ఆదాయ మార్గాలను పెంపొందించుకునేలా ప్రోత్సహించడం.

కావున గ్రామ సంఘం ఆఫీసు బేరర్లు తమ పరిధిలోని స్వయం సహాయక సంఘాలు సక్రమంగా సమావేశాలు జరుపుకునేట్లు, కట్టుబాట్లు పాటించేటట్లు, పంచసూత్రాలు పాటించునట్లు చూడాల్సిన అవసరం ఉంది. సభ్యులు అవసరానికి అంతర్గత, బ్యాంక్ అప్పులు మరియు స్త్రీనిధి అప్పులు పొందటానికి, వారికి చట్టపరంగా రావాల్సిన సదుపాయాలు, హక్కులు, పథకాలు, ఇన్సూరెన్స్ స్కీములు మొదలైనవి పొందడానికి కృషిచేయాల్సిన అవసరం ఉంది.

1. క్రమం తప్పని సమావేశాలు
2. క్రమం తప్పని పొదుపులు
3. క్రమం తప్పని అప్పు మంజూరి
4. క్రమం తప్పని అప్పు వసూలు
5. శిక్షణ పొందిన బుక్ కీపర్ చేత పుస్తక నిర్వహణ

గ్రామ సంఘం :

చిన్న సంఘాల ద్వారా సాధించలేని సభ్యుల ఆర్థిక, సామాజిక పురోభివృద్ధికి గ్రామ స్థాయిలో ఆర్థిక, సామాజిక సేవలు అందిస్తూ, చిన్న సంఘాల కొరకు పనిచేసే గుర్తింపు కలిగిన సంస్థ గ్రామ సంఘం.

గ్రామ సంఘం పాటించవలసిన విలువలు : 1) స్వయం సహాయం 2) స్వబాధ్యత 3) ప్రజాస్వామ్యం 4) సమానత్వం 5) తగిన ప్రతిఫలం 6) సామూహిక శక్తి 7) నిజాయితీ 8) పారదర్శకత

కొత్తగా ఎన్నికైన గ్రామ సంఘం పదాధికారులు తమ గ్రామసంఘాన్ని ఉత్తమ గ్రామసంఘంగా తయారుచేసుకోవాలి. దీనికి గాను ఉత్తమ గ్రామసంఘం అంటే ఎలా ఉండాలి మరియు గ్రామసంఘం అభివృద్ధికై పాటించవలసిన ఆర్థిక నియమాలను తెలుసుకోవాలి.

ఉత్తమ గ్రామసంఘం లక్షణాలు

- చిన్న సంఘాల సభ్యులకు తప్పనిసరిగా సభ్యత్వము, గ్రామ సంఘంలోని SHG లన్నీ పంచసూత్రాలు పాటించే విధంగా చూడడం, చిన్న సంఘాలు A గ్రేడులో సమర్థవంతంగా నడిచేవిధంగా చూడడం.
- బాధ్యత మరియు జవాబుదారీతనము ఉన్న నాయకత్వము
- గ్రామసంఘం సేవలు అందరూ వినియోగించుకునే విధంగా, చిన్న సంఘాల సభ్యులను లాభపరిచే విధముగా కార్యక్రమాలు.
- గ్రామసంఘం నిధుల ఉపయోగంపై ఆర్థిక క్రమశిక్షణ, సమర్థవంతంగా నిధుల సమీకరణ, నిధుల వినియోగం, నిధుల రక్షణ, బ్యాంకు ఖాతా నిర్వహణ, లెక్కల నిర్వహణ, ఆడిట్, మిగులు కేటాయింపు, లోటు నిర్వహణ.
- SERP సూచించిన ఆర్థిక నియమావళి ప్రకారం నడుచుకోవడం.
- స్వయం సహాయక సంఘం నిర్ణయించిన లీడర్/ సభ్యురాలు మాత్రమే గ్రామసంఘంలో నిర్ణయాధికారము కలిగి నిర్ణయాలలో, ఓటింగులో పాల్గొనడం.
- గ్రామసంఘం అందించే సేవలకు తగిన ప్రతిఫలం ఉండేట్లు చూసుకోవడం
- గ్రామసంఘం ఇతర సంస్థలు, ప్రభుత్వ, ప్రభుత్వేతర సంస్థలతో కన్వర్జెన్స్ పాటిస్తూ సమావేశాలకు స్థానిక ప్రజా ప్రతినిధులను, అధికారులను ఆహ్వానించడం ఉదాహరణ: సర్పంచ్/పంచాయతీ సెక్రటరీ, పాఠశాల హెడ్‌మాస్టర్ (విద్య), హెల్త్ అసిస్టెంట్ (ఆరోగ్యం) అంగన్‌వాడీ టీచర్, రెవిన్యూ అధికారులు.

గ్రామసంఘం తప్పనిసరిగా పాటించవలసిన కొన్ని నియమాలు :

- ప్రతి సంవత్సరం చిన్న సంఘాలు సభ్యత్వం రెన్యూవల్ చేసుకోవాలి.
- ప్రతి సంఘం ప్రతి నెల పొదుపులు, ప్రత్యేక పొదుపులు చేయాలి. వీటిని ప్రతి సంవత్సరం విధిగా పెంచాలి.
- గ్రామసంఘం విధిగా ఆర్థిక కట్టుబాట్లను ఏర్పాటుచేసుకొని అమలుచేయాలి.
- సమావేశాలలోనే ఆర్థిక లావాదేవీలను నిర్వహించడం, ప్రతి జమ, చెల్లింపునకు తీర్మానాలను నమోదుచేయాలి.
- గ్రామసంఘం క్రమం తప్పకుండా పుస్తక నిర్వహణను చేయాలి.
- ప్రతి సంవత్సరం శాసనాత్మక బాధ్యతలను అనగా ఆడిట్, నాయకత్వ మార్పిడి, ప్రగతి నివేదిక, భవిష్యత్ ప్రణాళిక, మహాసభ నిర్వహణ, DCO కు రిటర్నులు దాఖలు చేయడం నిర్ణీత తేదీలోపు చేయాలి.
- వివిధ రకాల ఆదాయ మార్గాలను పెంచుకోవాలి. 100% రీపేమెంట్, NPA తగ్గించడం, వృధా నిల్వల నిర్వహణ, పొదుపు పెంచుకోవడం, అనవసర ఖర్చులను తగ్గించుకోవడం
- గ్రామసంఘం బైలాలో పేర్కొన్న విధంగా రిజర్వులను కేటాయిండం.
- సిబ్బంది పనితీరును సమీక్షించిన తర్వాతనే వారికి గౌరవ వేతనం చెల్లించడం.
- ఖాళీ చెక్కులపై సంతకాలు చేయక పోవడం
- సభ్య సంఘాలతో, ఇతర సంస్థలతో నగదు లావాదేవీలు జరపక పోవడం
- గ్రామసంఘం మొత్తం నిర్వహణ వ్యయం వచ్చిన ఆదాయం నుండి 50% కి మించకుండా చూసుకోవడం
- మహిళా సంఘాలకు ప్రత్యేకంగా తయారుచేసిన SHG-LOKOS Apps లలో ఖచ్చితంగా స్వయం సహాయక సంఘాల, గ్రామ సంఘాల ప్రొఫైల్ వివరాలను, అదేవిధంగా సమావేశ వివరాలను, ఆర్థిక వివరాలను, లావాదేవీలకు సంబంధించిన పొదుపు, అప్పులు, వడ్డీలు, రీపేమెంట్లు మొదలగు వాటిని సంబంధిత సంఘం యొక్క బుక్‌కీపర్ల ద్వారా నమోదు చేసేటట్లు చూసుకోవడం.

మహాసభ (జి.బి.) అధికారములు - విధులు :

బైలా సవరణ, ఆర్థిక సంవత్సరం కార్యక్రమాల నివేదిక మరియు ఆర్థిక సంవత్సరం లెక్కల ఆమోదం, ఆడిట్ రిపోర్ట్ పరిశీలన-ఆమోదం, ఇ.సి. సభ్యుల పనితీరు సమీక్ష, ఇ.సి. ఓ.బి. సభ్యుల ఎన్నిక-తొలగింపు, సబ్ కమిటీల పనితీరు సమీక్ష, రిజర్వులు ఇతర నిధుల ఏర్పాటు, ఆర్థిక సంవత్సరానికి బడ్జెట్ మరియు కార్యక్రమాల ప్రణాళిక, నిధుల కేటాయింపు, ఆడిటర్ నియామకం, లాభనష్టాల పంపిణీ, విధి విధానాలు నిర్ణయించుట, ఇతర సంస్థలలో లావాదేవీల సమీక్ష, సంస్థ రద్దు / విఘటన, రాని బాకీల పరిశీలన, రిజిస్ట్రారుకు సమర్పించే వార్షిక నివేదిక పరిశీలన.

ఇ.సి. విధులు బాధ్యతలు :

పరిపాలనమైనవి : సభ్యత్వం ఇవ్వడం, ఓ.బీ ఎన్నిక - తొలగింపు, సిబ్బంది నియామకం, పాలనాపరమైన విధానములను రూపొందించుట మరియు అమలు చేయుట, సేవల ఏర్పాటు, సంస్థ పర్యవేక్షణ, సమావేశాల నిర్వహణ, ఇతర సంస్థలతో సభ్యత్వం సమీక్ష, సంఘం పేరును ప్రదర్శించడం, కమిటీల ఏర్పాటు.

ఆర్థికపరమైనవి : నిధుల వినియోగం, నిధుల రక్షణ, బ్యాంకు ఖాతా నిర్వహణ; లెక్కల నిర్వహణ, ప్రణాళిక తయారీ, నిధుల నిర్వహణలో పారదర్శకత, లెక్కల తనిఖీ (ఆడిట్), మిగులు కేటాయింపు, లోటు నిర్వహణ.

చట్టపరమైనవి : ఎన్నికల నిర్వహణ; లెక్కల తనిఖీ చేయించుట, సమావేశముల నిర్వహణ, రిజిస్ట్రారుకు నివేదికల సమర్పణ, బైలాకు సవరణ, విచారణ కోరుట, రికార్డులు అందుబాటులో ఉంచటం.

గ్రామసంఘం పదాధికారుల విధులు - బాధ్యతలు :

అధ్యక్షుల విధులు - బాధ్యతలు :

- సంస్థ జరుపు అన్ని కార్యక్రమాలపై పర్యవేక్షణ మరియు నియంత్రణ కలిగి ఉండటం
- సంస్థ నిర్వహణాధికారం, సంస్థలో జరుగు అన్ని ఇ.సి. సమావేశాలు, మహాసభకు అధ్యక్షత వహించడం
- సంస్థ తరపున వ్రాయబడు అన్ని న్యాయపరమైన పత్రములపై కార్యదర్శి, కోశాధికారితో కలిసి సంతకం చేయడం
- సంస్థ తరపున బ్యాంకు ఖాతా తెరచుటకు మరియు బ్యాంకు చెక్కులపై ఇ.సి. తీర్మానం మేరకు మాత్రమే సంతకం చేయడం.

ఉపాధ్యక్షురాలు విధులు - బాధ్యతలు :

- అధ్యక్షురాలు పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు అధ్యక్షురాలికి గల విధులు, బాధ్యతలు నిర్వర్తించుట
- అధ్యక్షురాలు ఒక నెల రోజులకు మించి సంస్థ కేంద్ర స్థానములో లేనప్పుడు అధ్యక్షురాలి యొక్క విధులు బాధ్యతలు నిర్వర్తించుట.
- కమిటీలకు పర్యవేక్షకురాలిగా ఉండటం.

కార్యదర్శి విధులు - బాధ్యతలు :

- ఇసి.జిబి సమావేశములు జరుపుట మరియు తీర్మానములు అమలుచేయుట • రికార్డులు, ఆస్తుల సంరక్షణ
- నిధులు, ఖాతాల, రోజువారీ వ్యాపార నిర్వహణ • సిబ్బంది పై పర్యవేక్షణ
- ఇ.సి. తీర్మానానికి లోబడి బ్యాంకు ఖాతా నిర్వహణకు చెక్కులపై సంతకం చేసి జారీ చేయుటకు అధ్యక్షురాలు, కోశాధికారితో పాటు సంతకం చేయడం.
- సంస్థ తరపున అన్ని న్యాయపరమైన పత్రములపై అధ్యక్షురాలితో కలిసి సంతకం చేయడం.
- సంస్థ వ్యాపార, పరిపాలన నియమాలను రూపొందించి ఇ.సి. ఆమోదం పొందడం
- వార్షిక బడ్జెట్, కార్యచరణ ప్రణాళిక కోశాధికారి సహాయంతో తయారు చేయడం.
- సంస్థ తరపున ఉత్తర, ప్రత్యుత్తరాలు జరపడం • సంస్థ ఎన్నికలలో ఓటు చేయుటకు అర్హత గల సభ్యుల జాబితా తయారుచేయడం.

సంయుక్త కార్యదర్శి విధులు - బాధ్యతలు :

- కార్యదర్శి పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు కార్యదర్శికి గల విధులు, బాధ్యతలు నిర్వర్తించుట
- కార్యదర్శి ఒక నెల రోజులకు మించి సంస్థ కేంద్ర స్థానములో లేనప్పుడు కార్యదర్శి యొక్క విధులు బాధ్యతలు నిర్వర్తించుట

కోశాధికారి విధులు - బాధ్యతలు :

- సంస్థకు వచ్చే జమలు, చెల్లింపుల పద్దులు జరిగేటట్లు చూడటం • నగదు లావాదేవీలకు బాధ్యత వహించుట, వాటిని విధిగా నమోదు చేయుట
- వార్షిక నివేదిక, లాభనష్టాల నివేదిక, వ్యాపార కార్యక్రమాల నివేదిక తయారుచేయుటలో కార్యదర్శికి సహాయం చేయుట
- కార్యదర్శితో కలిసి బడ్జెట్ తయారుచేయుట, మహాసభచే ఆమోదానికి సమర్పించుట • లెక్కలు ఆడిట్ చేయించుట
- అధ్యక్ష, కార్యదర్శులకు ఆర్థిక వనరుల సమీకరణ, వినియోగంలో సహకారం అందించడం
- ఖర్చులు బడ్జెట్ ప్రకారం నిర్వహించబడునట్లు జాగ్రత్త వహిండం
- ఇ.సి. తీర్మానమునకు లోబడి బ్యాంకు ఖాతా నిర్వహణకు చెక్కులపై అధ్యక్షురాలు, కార్యదర్శితో పాటు సంతకాలు చేయడం
- కొత్త కార్యక్రమాలకు అవసరమైన బడ్జెట్ తయారుచేయడం
- మాసనివేదికలు, డి.సి.బి. పరిశీలించి అప్పు బకాయిదారులపై చర్చ జరిగేవిధంగా చూడడం.

గ్రామ సంఘం అందించు కొన్ని సేవలు : సంఘం పొదుపు, అప్పులు, సభ్య సంఘాలకు అప్పు మంజూరు, వివిధ పథకాల సమాచారం సభ్యులకు తెలియజేయడం.

- కొనుగోలు కేంద్రాలు, పాల సేకరణ కేంద్రాలు, మార్కెటింగ్ సేవలు, సభ్య సంఘాలకు శిక్షణలు, సంఘాల పర్యవేక్షణ

ఇన్సూరెన్స్ సేవలు : సంఘ సభ్యులకు గ్రామ సంఘం అందించే వివిధ సేవల గురించి అవగాహన ఉన్నప్పటికీ, ముఖ్యంగా సామాజిక భద్రతను కలిగించే బీమా గురించి గ్రామ సంఘం వారు చొరవ తీసుకొని సంఘ సభ్యులందరూ నమోదు చేసుకునేలా చూడాల్సిన అవసరం ఉంది. అదేవిధంగా ఆరోగ్యశ్రీ, రేషన్‌కార్డులు, ఇందిరమ్మ ఇండ్లు సంఘ సభ్యులందరూ నమోదు చేసుకునేలా చూడాల్సిన అవసరం ఉంది.

1) **ప్రధాన మంత్రి జీవన్ జ్యోతి బీమా యోజన (PMJJBY) :**

2) **ప్రధాన మంత్రి సురక్షా బీమా యోజన (PMSBY) :**

గ్రామసంఘం అవసరాన్ని బట్టి ఏర్పాటు చేసుకోవాల్సిన సబ్ కమిటీలు :

- ➢ పర్యవేక్షణ కమిటీ, సోషల్ ఆడిట్ మరియు ఆస్తుల తనిఖీ కమిటీ, బ్యాంకు లింకేజీ కమిటీ, సోషల్ యాక్షన్ కమిటీ, మార్కెంటింట్ కమిటీ
- ➢ సరైన వారిని సబ్ కమిటీ సభ్యుల ఎంపిక చేసుకోవడం, గ్రామసంఘంలో సబ్ కమిటీ సమర్పించిన నివేదికలపై పరిశీలించి తగిన విధంగా చర్యలు తీసుకోవడం.

• **నిధుల సమీకరణ :** **సభ్యుల నుండి వచ్చేవి :** పొదుపులు, సభ్యత్వ రుసుము, ప్రవేశ రుసుము, వాటాధనము, డిపాజిట్లు, చందాలు, అప్పులపై వచ్చే వడ్డీలు, జరిమానాలు, సేవారుసుము.

ఇతరుల నుండి వచ్చేవి : బ్యాంకు వడ్డీ, రుణాలు, గ్రాంటులు, చందాలు, రీసోర్స్ ఫీజులు

గ్రామ సంఘం సహాయకులు : తెలంగాణ ప్రభుత్వం GO Ms No. 58 పంచాయతీరాజ్ & గ్రామీణాభివృద్ధి (RD) శాఖ, తేది : 03-08-2017 గ్రామసంఘం సహాయకులకు VOA గౌరవ వేతనం చెల్లించుటకు గ్రామ సంఘాలకు ఆర్థిక సహాయము మంజూరు మార్గదర్శకాలు విడుదల చేయడం జరిగింది. దీనిలో 1) గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్ విధులు 2) గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్ పనితీరు అంచనా మరియు పర్యవేక్షణ 3) గ్రామసంఘం ద్వారా గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్ ఎంపికకు మార్గదర్శకాలు 4) కొత్తగా గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్‌గా నియమించుటకు అర్హత, ప్రామాణికాలు
5) గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్ నియామకానికి గ్రామసంఘం అనుసరించవలసిన పద్ధతి
6) గ్రామసంఘంచే గ్రామసంఘం అసిస్టెంట్‌ను తొలగించే విధానం మొదలగు అంశాలపై సమగ్ర సమాచారం ఇవ్వడం జరిగింది. దీని ప్రకారం గ్రామసంఘం తగు చర్యలు తీసుకోవాలి.

ఇందిరా మహిళాశక్తి :
తెలంగాణ ప్రభుత్వం 2024-25 బడ్జెట్‌లో మహిళా సాధికారితకు అధిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చి మహిళలను వ్యాపార, పారిశ్రామికవేత్తలుగా తీర్చిదిద్దే లక్ష్యంతో "ఇందిరామహిళాశక్తి" పథకానికి రూపకల్పన చేసింది. ఈ పథకం ద్వారా స్వయం సహాయక మహిళలకు లబ్ధి చేకూరాలనేది ప్రభుత్వ లక్ష్యం.

- సంఘాలలో లేని మహిళలలు దివ్యాంగులు, వృద్ధులను సంఘాలలో చేర్చడం.
- 5 సంవత్సరాలలో బ్యాంకులు & స్త్రీనిధి ద్వారా స్వయం సహాయక సంఘాలకు లక్ష కోట్ల రూపాయల ఆర్థిక అనుసంధానం
- బ్యాంకు & స్త్రీనిధి రుణాల పై స్వయం సహాయక సంఘాలకు వడ్డీ లేని రుణాలు (VLR)
- ఎంపిక ప్రకారం నైపుణ్య అభివృద్ధి శిక్షణలలో స్వయం సహాయక సంఘాలకు మద్దతు
- స్వయం సహాయక సంఘాల ఉత్పత్తులకు బ్రాండింగ్ & మార్కెటింగ్
- శిక్షణ సంస్థలు మరియు టెక్నికల్ సపోర్టింగ్ ఏజెన్సీలు, కంపెనీలతో భాగస్వామ్యం / అనుసంధానం
- ప్రతి అసెంబ్లీ నియోజక వర్గంలో మినీ ఇండస్ట్రియల్ పార్క్ ప్రాసెసింగ్ కేంద్రాలు
- అన్ని స్వయం సహాయక సంఘాల సభ్యులకు రూ. 10 లక్షల ప్రమాద జీవిత బీమా
- ఇందిరా మహిళా శక్తి భవనాల నిర్మాణం
- ఇందిరా మహిళా శక్తి బజార్ ప్రారంభించడం
- మొబైల్ ఫిష్ రిటేల్ అవుట్‌లెట్‌లను ఏర్పాటు చేయడం
- మహిళా సంఘాల - RTC బస్సులు
- రూ. 2 లక్షలు (గరిష్టంగా) రుణబీమా
- అమ్మ ఆదర్శ పాఠశాల కమిటీలు
- ఇందిరా మహిళా శక్తి క్యాంటీన్ల ఏర్పాటు
- పాఠశాల విద్యార్థిని విద్యార్థులకు యూనిఫామ్‌లు కుట్టడం
- సోలార్ పవర్ ప్లాంట్‌ల ఏర్పాటు
- జిల్లా సమాఖ్య ద్వారా పెట్రోల్‌బంక్‌లు ఏర్పాటుచేయడం

SERP - ప్రస్తుత కార్యకలాపాలు

- **HD కార్యక్రమాలు :** పోషకాహారం, ఆరోగ్యం& వాష్ (FNHW) : న్యూట్రిగార్డెన్ : జెండర్ కార్యక్రమాలు, కమ్యూనిటీ నిర్వహణ పునరావాస సేవలు (CMRS)- నైబర్‌హుడ్ కేంద్రాలు :
- **SHG బ్యాంక్ / SN లింకేజ్ :** వడ్డీ లేని రుణాలు (VLR) పథకం, బ్యాంకు రుణాలు / స్త్రీనిధి, గ్రామీణ స్వయం ఉపాధి శిక్షణా సంస్థలు (RSETI) : బ్యాంక్ మిత్రా

జీవనోపాధి కార్యక్రమాలు - వ్యవసాయం : రైతు ఉత్పత్తిదారుల సంస్థలు (FPC/FPOs), పంట ఉత్పత్తుల సేకరణ, MSP, CHC కేంద్రాలు

- పశుపోషణ కార్యక్రమాలు - పశుమిత్ర

వ్యవసాయేతర కార్యక్రమాలు : IKP కొనుగోలు కేంద్రాలు, ఎంటర్‌ప్రైజెస్ ఫైనాన్సింగ్, స్టార్ట్-అప్ విలేజ్ ఎంటర్ ప్రెన్యూర్‌షిప్ ప్రోగ్రామ్ (SVEP), AGEY, SARAS, కుట్టుకేంద్రాలు, క్యాంటీన్లు

- పెన్షన్లు, బీమా పథకాలు

ప్రభుత్వ / ప్రభుత్వేతర సంస్థలతో సమన్వయము : SERP పైన పేర్కొన్న కార్యక్రమాలు నిర్వర్తిస్తూ రాష్ట్రస్థాయిలో మరియు జిల్లా స్థాయిలో ఇతర ప్రభుత్వ సంస్థల సమన్వయంతో ముఖ్యంగా సివిల్ సప్లయిస్ శాఖ ద్వారా వారి ధాన్యం కొనుగోలు కేంద్రాలను గ్రామ సంఘాల ద్వారా నిర్వహించడం జరుగుతుంది. RSETIs ద్వారా నిరుద్యోగ యువతకు స్వయం ఉపాధి శిక్షణలు ఇప్పించి బ్యాంకుల ద్వారా ఆర్థిక తోడ్పాటు అందించి వ్యాపారం చేసుకునే విధంగా ప్రోత్సహించడం. పరిశ్రమల శాఖ ద్వారా PMFME పథకం కింద ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్ పరిశ్రమలు నెలకొల్పడానికి 35% సబ్సిడీతో బ్యాంకు రుణాలు అందించడం జరుగుతుంది. అలాగే PMEGP పథకం ద్వారా వ్యవసాయేతర పరిశ్రమలు నెలకొల్పడానికి 35% సబ్సిడీతో బ్యాంకు రుణాలు. ప్రభుత్వ పాఠశాలలో చదువుతున్న పిల్లలందరికీ మహిళా సంఘాల ద్వారా స్కూల్ యూనిఫాం కుట్టించి ఇవ్వడం జరుగుతుంది.

గ్రామ సంఘం పదాధికారులు పై అంశాలను మీ మండలంలో సి.ఆర్.పి.లు నిర్వహించే శిక్షణా కార్యక్రమం ద్వారా పూర్తి స్థాయిలో అర్థం చేసుకొని గ్రామసంఘం పటిష్టతకు, సుస్థిర అభివృద్ధికై పాటుపడతారని ఆశిస్తూ...

మీ
ఓరుగల్లు, స్తంబాద్రి, పాలమూరు మహాసమాఖ్యలు
&
గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ (SERP)

STRUCTURE OF VILLAGE ORGANIZATION

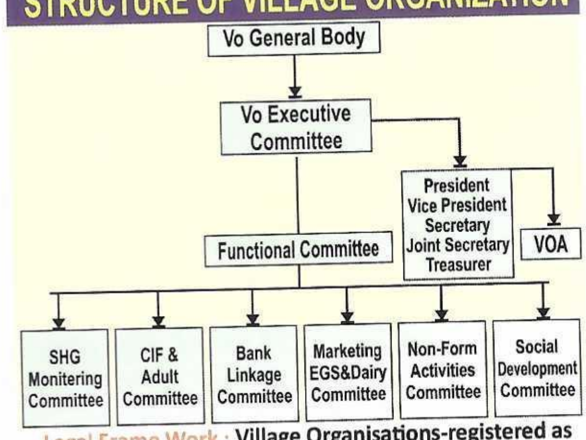

Legal Frame Work : **Village Organisations-registered as Primary Cooperatives under APMACTs Act-1995**

ఒక సమాజం యొక్క పురోగతిని నేను ఆ సమాజంలో మహిళలు సాధించిన పురోగతి స్థాయిని బట్టి కొలుస్తాను. - Dr.B.R. అంబేద్కర్

అధ్యాయము 23

పంచాయితీలు స్వయం సహాయక సంఘాల సమన్వయం

23.1 పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాలను అమలు పరచడములో స్థానిక ప్రభుత్వాలు కీలకమైన పాత్ర పోషిస్తున్నాయి. ఈ క్రమంలో అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని పంచాయతీలు మరియు స్వయం సహాయక సంఘాలు కలిసికట్టుగా సమన్వయంతో పనిచేయడం ముఖ్యమైన అంశము. అందుకే క్షేత్ర స్థాయిలో స్వయం సహాయక సంఘాలు అభివృద్ధి నిర్మాణ సోపానాలుగా పేదరిక నిర్మూలన చేయడంలో కీలకపాత్ర పోషిస్తున్నాయి.

23.2 స్వయం సహాయక సంఘాల ఉద్యమం:

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటినుండి, ప్రభుత్వం దశాబ్దాల పర్యంతంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని అట్టడుగు మరియు నిరుపేద వర్గాల కుటుంబాల ఆర్థిక మరియు సామజిక సాధికారతకు అనేకమైన పేదరిక నిర్మూలనా కార్యక్రమాలను రూపొందించడం మరియు అమలుచేయడం కోసం కృషి చేస్తుంది. దీనిని దృష్టిలో ఉంచుకొని సమీకృత గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమం (IRDP), భారీ పేదరిక నిర్మూలనా కార్యక్రమాన్ని 1980వ సంవత్సరంలో ప్రారంభించింది. పేద మహిళల ఆర్థిక పరిపుష్టికి సమూహ విధానం, సామూహిక చర్య మరియు సేవల సమాహారంతో IRDPలో ఒక ఉప పథకంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని స్త్రీలు మరియు పిల్లల అభివృద్ధి (DWCRA)ను 1983-84 సంవత్సరంలో ప్రారంభించారు.

23.3 తెలంగాణ గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలనా సంస్థ - మహిళల స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు వాటి సమాఖ్యలు

1990 ప్రారంభం నుండి స్వయం సహాయక సంఘాలు (SHG) ఉద్యమం మరింత ప్రోత్సాహకరంగా మారి గ్రామ స్థాయి, మండల స్థాయి మరియు జిల్లా స్థాయిలలో సంస్థలను ఏర్పాటు చేసుకుంది. ప్రస్తుతం 4,32,614 స్వయం సహాయక సంఘాలలో 46,52,472 మంది మహిళలు సభ్యులుగా ఉన్నారు. ఈ సభ్యులందరు కలిసి 18,000 గ్రామ సమాఖ్యలు (VOs), 553 మండల మహిళా సమాఖ్యలు (MSs) మరియు 32 జిల్లా సమాఖ్యలుగా (ZSs) ఏర్పడ్డాయి. తెలంగాణ గ్రామీణ పేదరిక నిర్మూలన సంస్థ (సెర్ప్) గ్రామీణ పేద మహిళలను సంఘటిత పరిచి వారిని సమీకరించడము సులభతరం చేస్తుంది. పేదరిక నిర్మూలనే లక్ష్యంగా గ్రామీణ పేద మహిళలను సంఘాలుగా ఏర్పాటు చేసి వారికి పొదుపు పద్ధతులను మరియు సంస్థాగత ఋణాలను అందుబాటులోనికి తేవడము పై, సంస్థాగత నిర్మాణము మరియు సామర్థ్యాల పెంపు లాంటి అంశాల అవగాహన కల్పిస్తూ ఒక

సున్నితమైన సహకారాన్ని సెర్ఫ్ సంస్థ స్వయం సహాయక సంఘాలకు అందిస్తుంది.

23.4 SERP - నిర్మాణపటం:

ముఖ్య కార్యనిర్వాహణ అధికారి (CEO)	- రాష్ట్ర స్థాయిలో HOD (శాఖాధిపతి)
జిల్లా గ్రామీణాభివృద్ధి అధికారి (DRDO)	- జిల్లా స్థాయిలో HOD (శాఖాధిపతి)
జిల్లా ప్రాజెక్టు నిర్వహణ అధికారి (DPM)	- జిల్లా స్థాయి ఉద్యోగి
సహాయక ప్రాజెక్ట్ నిర్వహణాధికారి (APM)	- మండల స్థాయి ఉద్యోగి
క్లస్టర్ సమన్వయకర్త (CC)	- క్లస్టర్ స్థాయి ఉద్యోగి
గ్రామ సంఘం అసిస్టెంట్ (VOA)	- గ్రామస్థాయి ఉద్యోగి

పేదరికం అన్నది అనేక కారణాలతో ముడిపడి ఉన్న సమస్య. కేవలం ఆర్థిక వనరులు అందుబాటు వలన కలిగే ఆదాయం వృద్ధి కలిగినంత మాత్రమే జీవన నాణ్యతా ప్రమాణాలు పెరగవు. అందుకనే సెర్ఫ్ తన దృష్టిని ఆదాయవృద్ధి అందుబాటు నుంచి జీవనోపాదుల కల్పన దిశగా మళ్ళించింది. క్రమంగా సెర్ఫ్ సంస్థ SHG లకు వ్యక్తిగత సంస్థలు నిర్మించుకోవడానికి క్లస్టర్ స్థాయి నుండి వారి కార్యక్రమాలను సాగించుకోవడానికి కావలసిన మద్దతు మరియు ఇతర సంస్థలతో అనుసంధానం కల్పిస్తూ రైతు ఉత్పత్తుల సంస్థల (FPOs) ఏర్పాటుకు వారిని ప్రోత్సహించింది. అవి ఈ విధంగా ఉన్నాయి.

1. పేదల కొరకు ధృడమైన/స్థిరమైన సంస్థల నిర్మాణం
2. ఆర్థిక వనరుల అందుబాటు - బ్యాంకులు మరియు స్త్రీ నిధి సంస్థతో అనుసంధానం
3. జీవనోపాధి విలువల క్రమము
4. మానవాభివృద్ధి.

1. పేదల కొరకు ధృడమైన / స్థిరమైన సంస్థల నిర్మాణం :

నిరుపేద మహిళల సామర్థ్యాల పెంపుదల, సంస్థాగత నిర్మాణం, స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియ వాటి సమాఖ్యలు నిర్వహణ పేద మహిళల ద్వారానే జరిగేటట్లు సెర్ఫ్ సంస్థ SHG లకు సహాయపడుతుంది. అంతేకాక సంస్థాగత నిర్మాణం మరియు సామర్థ్యాల పెంపు ద్వారా భవిష్యత్తులో స్వయం సహాయక సంఘాల స్వీయ నియంత్రణ, స్వీయ నిర్వహణ, స్థిరత్వ సాధనలో మొదలగు వాటిలో క్రింది స్థాయిలోని సంస్థలకు చేయూతనిచ్చే విధంగా వారికి నిరంతర సహకారాన్ని సెర్ఫ్ సంస్థ అందిస్తుంది.

a. 10 నుండి 15 మంది మహిళలందరు కలిసి ఒక స్వయం సహాయక సంఘంగా ఏర్పడుతారు. ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో 46,52,472 లక్షల మహిళా సభ్యులతో కూడిన 4,32,614 లక్షల స్వయం సహాయక సంఘాలు

ఉన్నాయి.

b. 20 నుండి 30 స్వయం సహాయక సంఘాలు అన్ని కలిసి ఒక గ్రామ సంస్థ (VO)గా ఏర్పడుతుంది. ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో 18,000 VOలు ఉన్నాయి. గ్రామంలో గల SHG ల సంఖ్యను బట్టి ఆ గ్రామంలో ఒకటికన్నా ఎక్కువ VOలు ఉండవచ్చును.

c. ఒక మండలంలోని VO లు అన్నీ కలిపి ఒక మండల సమాఖ్యగా (MSs) ఏర్పడుతుంది. ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో 553 మండల సమాఖ్యాలు (MSs) ఉన్నాయి.

d. ఒక జిల్లాలోని మండల సమాఖ్యాలు (MSs) అన్నీ కలిపి ఒక జిల్లా సమాఖ్యగా (ZSs) ఏర్పడుతుంది. ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో 32 జిల్లా సమాఖ్యాలు (ZSs) ఉన్నాయి.

రాష్ట్రంలోని అన్ని గ్రామ సమాఖ్యాలు / మండల సమాఖ్యాలు / జిల్లా సమాఖ్యాలు కూడా మ్యుచువల్ ఎయిడెడ్ కోఆపరేటివ్ సొసైటీస్ ఆక్ట్, 1995 క్రింద రిజిష్టర్ అయి ఉన్నాయి.

2. ఆర్థిక వనరుల వినియోగము - బ్యాంకులు మరియు స్త్రీ నిధి సంస్థతో అనుసంధానం:

a **బ్యాంకులతో అనుసంధానం:** SHG లో సభ్యత్వం కారణంగా పేద కుటుంబాల వారి ఇంటివద్దనే అవసరమైనంత ఆర్థిక సహాయాన్ని కల్పించటం ఈ కార్యక్రమం యొక్క ముఖ్య లక్ష్యం. ఋణ సదుపాయం, స్వయం సహాయం మరియు పరస్పర ఋణాలు అనే మూడు ప్రాథమిక సూత్రాలతో SHG ఉద్యమం నిర్మితమైంది. సభ్యుల క్రమశిక్షణతో నిర్మితమై ఋణాలను తిరిగి చెల్లించే విధంగా మరియు కార్పస్ నిధులను సమకూర్చుకునేందుకు SHG లను సేవా నిరతితో పని చేసే బ్యాంకులతో అనుసంధానం చేసి వారికి సూక్ష్మ ఋణ ప్రణాళిక ద్వారా ఋణ సదుపాయాన్ని కల్పించడానికి సెర్ఫ్ సంస్థ వీరికి సహకరిస్తుంది. ఇప్పటివరకు సంఘాలు **99,59,268** వేల కోట్ల రూపాయలకు పైగా బ్యాంకు ఋణాలు పొందాయి. బ్యాంకులతో అనుసంధానము వలన ప్రస్తుతము వార్షిక ప్రణాళికలు **20,000** కోట్లకు పెరిగాయి మరియు ఒక సంఘానికి ఋణ సదుపాయము **20.00** లక్షల రూపాయలకు పెరిగింది. కుటుంబ ఆదాయము పెంచడం ద్వారా పేదరికాన్ని తగ్గించుటకు ఈ ఋణ సదుపాయాలను జీవనోపాధి కార్యక్రమాలకు వినియోగిస్తున్నారు.

b **స్త్రీ నిధి బ్యాంకు:** మన రాష్ట్రములో 2011 సంవత్సరంలో, రాష్ట్ర ప్రభుత్వము మరియు స్వయం సహాయక సంఘ సమాఖ్యలు అనగా మండల మరియు పట్టణ సమాఖ్యలు సంయుక్తంగా స్త్రీనిధి సంస్థను ఏర్పాటు చేయడమైనది. రాష్ట్రములోని స్వయం సహాయక సంఘాలలో ఉన్న పేద మహిళలకు, జీవనోపాదులు నెలకొల్పుటకు కావలసిన ఋణాలను, తక్కువ వడ్డీతో, సమయానికి వారి చెంతనే అందించడము స్త్రీనిధి యొక్క ప్రధాన ఉద్దేశ్యము. రాష్ట్రములో ఇప్పటి వరకు 30 లక్షల సంఘ సభ్యులకు, రూ.20,000 కోట్ల ఋణాలను అందించడము జరిగినది. స్త్రీనిధి ముఖ్యంగా సాంకేతిక పద్దతి ద్వారా సభ్యులకు కావలసిన

ఋణాలను అందిస్తున్నది. స్త్రీనిధి పాలక వర్గములో రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన ముగ్గురు డైరెక్టర్లు అనగా సెక్రటరీ, పంచాయతీ రాజ్ మరియు గ్రామీణాభివృద్ధి శాఖ సెక్రటరీ, ఆర్ధికశాఖ రిజిస్ట్రార్ ఆఫ్ కోపరేటీవ్ సొసైటీలు మరియు ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన స్త్రీనిధి మేనేజింగ్ డైరెక్టర్ ఉన్నారు. ఇంకా సంఘ సమాఖ్యలతో ఎన్నుకోబడిన 20 మంది డైరెక్టర్లు ఉన్నారు.

సంఘ సభ్యులు, తమకు కావలసిన ఋణాలను సువిధ, ప్రగతి, అక్షయ, సౌభాగ్య, ఐశ్వర్య పథకాల ద్వారా రూ.5,000/- నుండి రూ.5,00,000/- వరకు ఋణం పొందవచ్చును. స్త్రీనిధి సంఘ సభ్యుల ఆర్థిక అభివృద్ధికి నిరంతరము కృషిచేస్తూ, రాష్ట్రములో స్త్రీనిధి పేద ప్రజల పెన్నిధిగా రూపొందినది. సంఘ మహిళలు, తమకు కావలసిన ఋణాలను పొందుటకు మొదటి ప్రాధాన్యతగా, స్రీనిధి నుండి ఋణాలను పొందాలి. మండల మరియు పట్టణ సమాఖ్యల యాజమాన్యములో నిర్వహించబడుచున్న స్త్రీనిధి సంస్థ అభివృద్ధికి గ్రామ స్థాయిలో పనిచేస్తున్న సిబ్బంది ఇతోధికంగా కృసి చేస్తూ పేద మహిళల ఆర్థిక అభ్యున్నతి సాధించాలి.

3) జీవనోపాధి విలువల క్రమము - స్థిరమైన మరియు విభిన్నమైన జీవనోపాధి అవకాశాలు:

a వ్యవసాయ సంబంధిత జీవనోపాధి అవకాశాలు:

i) **వ్యవసాయం ద్వారా జీవనోపాధి అవకాశాలను మెరుగుపరుచుట:** SHG సభ్యులలో ఎక్కువగా సంప్రదాయ వ్యవసాయ లేదా వ్యవసాయ అనుబంధ జీవనోపాధిగా ఉన్న కుటుంబాల నుండి వచ్చిన గ్రామీణ స్త్రీలే ఎక్కువగా ఉన్నారు. అందుకే రైతు ఉత్పత్తి సంఘాలు (FPG) మరియు రైతు ఉత్పత్తి కంపెనీలు (FPC) మాధ్యమంగా SHG సభ్యుల కుటుంబాలకు జీవనోపాదిని సృష్టించడం / ఆదాయాన్ని పెంచుటకు మరియు వారి కుటుంబ ఆదాయం పెంచుటకు తోడ్పడే వ్యవసాయ జీవనోపాధుల విలువల క్రమమును అభివృద్ధి చేయుటకు SERP సంస్థ పూర్తి సహకారం అందిస్తుంది. ఇందుకు సంబంధిత అనుబంధ శాఖలతో సమన్వయం చేసుకోవడం ద్వారా తక్కువ ధరలో నాణ్యమైన పెట్టుబడులు పొందుటలోను, నూతన వ్యవసాయ పద్ధతులను ఉపయోగించడంలోను, వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల పెంపుదలకు మరియు మార్కెట్లలో వారి ఉత్పత్తులకు అధిక ధరలను రాబట్టుకోవడంలో కావలసిన సహకారం పొందుటకు వ్యవసాయ జీవనోపాదుల విలువల క్రమము తోడ్పడుతుంది. ఇంతవరకు 7,457 FPG లు, 85 FPC లు ఏర్పడ్డాయి మరియు ఊదా: నారాయణపేట జిల్లాలోని దామెరగిద్ద గ్రామము వద్ద సీతాఫలాల నుండి గుజ్జు తీసే యంత్రము ఒకటి నెలకొల్పబడినది.

ii) **పశుసంపద ద్వారా జీవనోపాధి అవకాశాలు కల్పించడము:** వ్యవసాయం తరువాత గ్రామీణ మహిళలు ఎక్కువ సంఖ్యలో ఆధారపడిన జీవనోపాధి పశుసంపదే. పశుసంపద ఉత్పత్తి సంఘాలు ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా మేలిరకం పశువులను తక్కువ ధరలకే లభించే విధంగా మరియు ఉన్నతమైన మార్కెటింగ్ విధానాల ద్వారా వారి పశువులను ఎక్కువ ధరకు అమ్ముకోవడానికి కావలసిన సహకారాన్ని SERP సంస్థ కల్పిస్తుంది.

b **వ్యవసాయేతర రంగాల ద్వారా జీవనోపాధి అవకాశాలు మెరుగుపరచడం:** స్వయం సహాయక సంఘాల సభ్యులు వ్యక్తిగతంగా / ఒక సముదాయంగా వ్యాపార, వాణిజ్య కార్యక్రమాలను జరుపుకొనుటకు ఎక్కువ మొత్తంలో వారికి కావలసిన ఆర్థిక సహాయాన్ని అందించడం మరియు బ్యాంకులతో అనుసంధానం చేయడంలో SERP సంస్థ వారు పూర్తి సహకారాన్ని అందిస్తున్నారు. అంతేకాక వివిధ రకాలైన జీవనోపాధుల ప్రత్యామ్నాయాలను గుర్తించి వారు వాణిజ్య సంస్థల నిర్వహణ మరియు మంచి వాణిజ్య స్థలాలను ఏర్పాటు చేసుకోవడానికి కావలసిన సామర్థ్యాలను శిక్షణ ద్వారా కల్పిస్తుంది.

4) మానవాభివృద్ధి:

స్వయం సహాయక సంఘాల ద్వారా రాష్ట్రంలోని పేదరికాన్ని తొలగించడముతో పాటుగా ఏక కాలంలోనే మానవ అభివృద్ధి సూచికలను మెరుగుపరచడము పైన కూడా SERP సంస్థ దృష్టి సారించింది.

a **స్వయం సహాయక సంఘం రెండవ సమావేశం:** స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులు రెండవ సమావేశంను ఏర్పాటు చేసుకునే వెసులుబాటును SERP సంస్థ కల్పించింది. రెండవ సమావేశంలో ఆరోగ్యం, పౌష్టికాహారం, పారిశుద్ధ్యపు అలవాట్లు లాంటి మొదలైన వాటిపై శిక్షణ మరియు అవగాహన కార్యక్రమము నిర్వహించడానికి 18 మాడ్యూల్స్‌ను సిద్ధం చేసి ఈ కార్యక్రమము ద్వారా స్వయం సహాయక సంఘాలలోని మహిళల యొక్క ప్రవర్తనలో మార్పులు తీసుకువచ్చి, వారికి అందుబాటులో ఉన్న సేవలన్నీ వినియోగించుకునేలా వారిని సమాయత్తం చేస్తుంది.

b **పెరటి తోట (న్యూట్రి గార్డెన్):** తమ నివాసాలకు చుట్టుపక్కల ఉన్న భూమిని ఉపయోగించుకుని SHG మహిళలు మరియు వారి కుటుంబ సభ్యులలో సేంద్రీయ కూరగాయలను పండించి వాటిని ఆహారంగా స్వీకరించే అలవాట్లను మరియు సమతుల ఆహార అలవాట్లను అలవరచుకునేలా చేయాలనే ఉద్దేశ్యంతో SERP సంస్థ వారు తెలంగాణాలోని అన్ని గ్రామీణ ప్రాంతాలలో న్యూట్రిగార్డెన్ పెంపకాన్ని ప్రోత్సహిస్తున్నారు.

c **శారీరక వికలాంగులకు (PWD) సేవలు :** 6103 లకు పైగా పి డబ్ల్యు డిలతో స్వయం సహాయక సంఘాలను ఏర్పాటు చేసి, మహిళా స్వయం సహాయక సంఘాలు అందుకునే అన్ని రకాల సేవలను వీరు కూడా వినియోగించుకొనే ఏర్పాటును చేసింది. ఈ సేవలను ఇంకా విస్తరించుకుంటుంది.

- నైబర్‌హుడ్ సిబ్బంది సహకారంతో 76 పరిసర కేంద్రాలలో పునరావాస సౌకర్యాలను కల్పించడము
- సంబంధిత శాఖలను మరియు ఎన్‌జిఓలను(NGOs) సమన్వయ పరిచి శస్త్ర చికిత్తలు మరియు కృత్రిమ అవయవాల అమరికలను సులభతరం చేస్తుంది.
- ఆరోగ్యశాఖతో సమన్వయం చేసుకొని వారికి సదరమ్ (SADAREM) ధృవీకరణ పత్రం లభ్యం అయ్యేలా చేస్తుంది.

d **లింగ ఆధారిత కార్యక్రమాలు :** SERP సంస్థ వారు స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులతో 'సోషల్ యాక్షన్' కమిటీలను ఏర్పాటు చేసి క్షేత్ర స్థాయిలో మహిళలు ఎదుర్కొంటున్న లింగ ఆధారిత సమస్యలైన బాలికల విద్య, ఆరోగ్యము, పోషణ, బాల్య వివాహాలు, మహిళలపై వేధింపులు, హింస, గృహహింస లాంటి మొదలయిన సమస్యలపై పని చేయడానికి శిక్షణను కల్పించింది. అలాగే ఈ కమిటీ సభ్యులు మహిళా హక్కులు మరియు సేవలపై "లీగల్ సర్వీస్ అధారిటీ" వారి సమన్వయంలో పనిచేస్తున్నారు.

23.5 స్థానిక పరిపాలన మరియు దాని ప్రాముఖ్యత :

ఆర్టికల్ 243 జి ప్రకారము పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు స్వయం– ప్రభుత్వ విభాగముగా పనిచేయడానికి మరియు సామాజిక న్యాయం, ఆర్థిక అభివృద్ధికి సంబంధించిన అన్ని అంశాలపై పనిచేసే పూర్తి అధికారాన్ని కలిగిఉన్నాయి. గ్రామపంచాయతీ అంటే ప్రజాస్వామ్యబద్దంగా ఎన్నుకోబడిన ఒక స్థానిక ప్రభుత్వము. ఇది పౌరులకు అతి చేరువలో ఉంటుంది. కమ్యూనిటి సభ్యుల యొక్క విభిన్న అవసరాలకు అనుగుణంగా అభివృద్ధి ప్రణాళికలను రూపొందించి అమలు పరచడంలో గ్రామపంచాయతీ కీలకపాత్ర నిర్వహిస్తుంది.

23.6 కమ్యూనిటి ఆధారిత సంస్థలతో పంచాయతీరాజ్ సంస్థల యొక్క అనుసంధానము :

పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు పరిపాలన, ఏజెన్సీ, వాణిజ్య మరియు రాజకీయాలతో కూడిన కార్యక్రమాల నిర్వహణలో ప్రముఖ పాత్ర పోషిస్తున్నాయి. పంచాయతీ సంస్థలు మరియు పేద ప్రజల సంస్థలు పరస్పర సహకారంతో, పరస్పర ప్రయోజనకరంగా పనిచేసే బాంధవ్యాలను కలిగి ఉండడం చాలా అవసరం. ముఖ్యంగా గ్రామీణ స్థాయిలో పేదరిక నిర్మూలన సంస్థలు మరియు పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు పరస్పర సలహా, మద్దత్తు మరియు వనరులను పంచుకోవడం మొదలైన అంశాలలో ఒక క్రమబద్ధమైన సంప్రదింపులు జరుపుటకు ఒక యంత్రాంగం ఏర్పాటు చేయవలసి ఉంది. అయితే వారి యొక్క స్వయం ప్రతిపత్తిని కాపాడటానికి జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి.

23.7 భాగస్వామ్యం యొక్క ఆవశ్యకత:

1 సమాజంలోని పేద మరియు అట్టడుడు వర్గాల ప్రజలను స్థానిక అభివృద్ధి ప్రక్రియలో చేర్చడము వలన ఆ గ్రామంలోని మహిళలు ఇతరులకు గ్రామపంచాయతీ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే అవకాశాలను మెరుగుపరచిన వారమౌతాము. అంతేకాక వారు ఎన్నికలలో పోటీ చేయడానికి, ఓటింగ్‌లో పాల్గొనడానికి గ్రామసభ మరియు ఇతర చర్చా వేదికలలో పాల్గొనడం ద్వారా గ్రామపంచాయతీ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో వారి భాగస్వామ్యం పెరుగుతుంది.

2 స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులకు ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులు మరియు ప్రజల నిర్ణయాధికారము లాంటి విషయాలపై శిక్షణ పొందివున్నారు. దీనికి మహిళలకు వారికి ఉన్న హక్కుల పట్ల, సేవల పట్ల అవగాహన పెరిగి, సరైన సమాచారంతో గ్రామ సభలలో అందరికి ఆమోదయోగ్యమైన నిర్ణయాలను తీసుకోవడంలో ఉపకరిస్తుంది.

3 స్థానిక అభివృద్ధి మరియు పరిపాలనలో గ్రామంలోని పౌరులు అధిక సంఖ్యలో పాల్గొనాలి. దీనివలన అట్టడుగు వర్గాల ప్రజలకు వారి యొక్క హక్కులు, సేవలు మరియు వనరులపై అవగాహన పెరిగి వాటి వినియోగం కూడ గణనీయంగా మెరుగుపడుతుంది.

4 గ్రామసభలను బలోపేతం చేయడానికి ముఖ్యంగా స్థానిక స్థాయిలో ప్రణాళికల రచన, క్షేత్రస్థాయిలో కార్యక్రమములను నిర్వహించడము, సేవ కార్యక్రమములు అమలుపరచడం మరియు అభిప్రాయ సేకరణ లాంటి మొదలగు విషయాలలో గ్రామపంచాయతీ స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యుల సేవలను పూర్తి స్థాయిలో వినియోగించుకోవాలి.

23.8 సమన్వయ ప్రణాళికలు :

1. స్వయం సహాయక సంఘాలలోని మహిళల యొక్క పేదరికాన్ని మరియు వారి జీవనోపాధులను అంచనా వేసి ఒక పేదరిక నిర్మూలన ప్రణాళికలన తయారు చేయవచ్చు. ఇది గ్రామస్థాయిలో క్రోడీకరించబడి వనరుల ప్రణాళిక రచనకు అవసరమైన సాధనంగా ఉపయోగపడుతుంది. ఇది పేదరికం యొక్క ప్రధాన కారణాలు మరియు పరిష్కార మార్గాలను చూపే సూచికను అభివృద్ధి చేయడంలో కూడా ఉపయోగపడుతుంది.
2. గ్రామపంచాయతీతో సంప్రదించి, గ్రామపంచాయతీ అభివృద్ధి ప్రణాళికలో భాగంగా మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ పథకం (MGNREGS), ఫైనాన్స్ కమీషన్ నిధులు మరియు ఇతర నిధులను దృష్టిలో ఉంచుకొని గ్రామ పేదరిక నిర్మూలన ప్రణాళికను తయారు చేయాలి. ఈ ప్రణాళిక తయారీలో గ్రామపంచాయతీ పరిధిలోని ఇతర పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాలను కూడా సమన్వయపరచుకోవాలి.
3. స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులు మరియు వారి సమాఖ్యలు గ్రామంలోని వ్యయ రహిత ప్రణాళికల రచనలో, అమలులో చురుకుగా పాల్గొనాలి. ఉదా:- పౌష్టికాహారం, విద్యా, వైద్యము మొదలయిన సదుపాయిజూలల లభ్యత వినియోగము మరియు సాంఘీక దురాచారాల వ్యతిరేక కార్యక్రమాల నిర్వహణలో చురుకుగా పాల్గొనాలి.
4. పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాల ప్రణాళిక రచనలో మరియు స్థానిక ప్రణాళిక ప్రక్రియలో స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులను మరియు సమాఖ్య సభ్యుల సేవలను పూర్తి స్థాయిలో వినియోగించుకోవాలి. క్రింద సూచించిన ప్రక్రియలతో వారి సేవలను ఈ విధంగా వినియోగించుకోవచ్చు.
   a. సామాజిక సమీకరణ మరియు క్షేత్రస్థాయిలో సమాచార వ్యాప్తికి.
   b. భాగస్వామ్య ప్రణాళిక జట్టులో సభ్యులుగా మరియు పిఆర్ఎ కార్యక్రమాల నిర్వహణలో వీరిని భాగస్వామ్యులుగా చేయాలి.

c. సూక్ష్మ క్రెడిట్ ప్రణాళిక, తగ్గింపు ప్రణాళికలను గ్రామ అభివృద్ధి ప్రణాళికలో చేర్చి దానిని గ్రామసభలో ప్రవేశపెట్టాలి.

d. గ్రామసభ, మహిళా సభ మరియు వార్డు సభలలో మహిళలు చురుకుగా పాల్గొనే అవకాశాలను కల్పించాలి.

5. మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ పథకం (MGNREGS) లో కూలీలను గుర్తించడానికి, అవసరమైన పనులను డిమాండ్ చేయడం, ఉపాధి బడ్జెట్‌ను తయారీ మరియు సోషల్ ఆడిట్ నిర్వహణలో మహిళా సంఘాలలోని సభ్యులు మరియు వారి సమాఖ్యలకు ఒక నిర్దిష్టమైన పాత్రను కేటాయించాలి.

6. ప్రవర్తనలలో మార్పునకు, అభివృద్ధిలో ఉన్న సాంకేతికతలపై సమాచార ప్రచారము, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు/ పథకాలపై సమాచారాన్ని లక్షిత సమూహాలకు తెలియజేయడం లాంటి క్షేత్రస్థాయి కార్యక్రలాపాలు స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు వారి సమాఖ్యల సేవలను వినియోగించాలి.

7. గ్రామపంచాయతీలోని ఆస్తుల వాడకము, వినియోగము మరియు వాటి నిర్వహణలో మహిళా సంఘాలను భాగస్వామ్యులను చేసి, సమంజసమైన రుసుమును వసూలు చేయడంలో వారికి పూర్తి స్వేచ్ఛను ఇవ్వాలి మరియు వారికి సరియైన వేతనం ఇస్తూ వివిధ అభివృద్ధి కార్యక్రమాల అమలులో కమ్యూనిటీ రిసోర్స్ పర్సన్స్‌గా (CRPs) నియమించుకోవాలి.

8. స్వయం సహాయక సంఘాలలోని మహిళలకు జీవనోపాధి కార్యక్రమాలను ఏర్పాటు చేసుకోవడానికి గ్రామంలోని చెరువులు, సాధారణ భూములను లీజుకు ఇవ్వాలి.

9. మద్యము, మత్తు పదార్థాల వినియోగం, వెట్టిచాకిరి, బాల్యవివాహాలు, బాల కార్మికులు, మహిళల అక్రమ రవాణా లాంటి మొదలైన సాంఘిక దురాచారాలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కోవడానికి చేపట్టే కార్యక్రమాలలో స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలు కూడ పాల్గొనే అవకాశం కల్పించాలి.

10. గ్రామపంచాయతీలకు అప్పచెప్పిన బాధ్యతలైన మధ్యాహ్న భోజనము, ఇంటిపన్నుల వసూలు, ఘన వ్యర్థ పదార్థాల నిర్వహణ, పైపుల ద్వారా త్రాగునీటి సరఫరా నిర్వహణ మరియు ఇ-సర్వీసుల మొదలయిన వాటి నిర్వహణ బాధ్యతలను స్వయం సహాయక సంఘాల ద్వారా చేపట్టవచ్చును.

11. స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు సమాఖ్యలు జరుపుకునే ప్రతి సాధారణ సమావేశాలలో, స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు పంచాయతీరాజ్ సంస్థల యొక్క సమన్వయం పై ఒక అంశాన్ని అజెండాలో చేర్చి భాగస్వామిక ప్రణాళికల తయారీ వాటి అమలు మరియు ఎంత మంది సభ్యులు లబ్దిపొందారు అనే అంశంపై సమీక్షించి పర్యవేక్షించాలి. అజెండాలో గ్రామసభ, జిపిడిపి, పేదరికం లేని గ్రామపంచాయతీ, మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ పథకం (MGNREGS), స్వచ్ఛభారత్ మిషన్, గ్రామపంచాయతీ కార్యచరణ ప్రణాళికల పనితీరును, గ్రామ ఆరోగ్య ప్రణాళిక, సమగ్ర శిశు అభివృద్ధి పథకం (ఐసిడిఎస్) లాంటి వివిధ అంశాలను కూడా అజెండాలో చేర్చవచ్చు.

12. సేవలు మరియు వనరుల వినియోగంలో సమాన అవకాశాలు, ప్రణాళికల తయారీలో భాగస్వామ్యము, నిర్ణయాధికారములో స్వేచ్ఛ, ఆరోగ్యకరమైన జీవితము మొదలైనవి నాణ్యమైన జీవితానికి ముఖ్య సూచికలు. ఇవన్నీ కూడ సమాచార వ్యాప్తికి, సామర్థ్యాల పెంపుదలకు మూల్యాంకనము మరియు నిర్ణయాలు తీసుకోవడంలో శక్తివంతమైన వేదికలుగా ఉద్భవిస్తాయి.

23.9 II ముగింపు:

కమ్యూనిటీ ఆధారిత సంస్థలు మరియు పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు సమన్వయంతో పనిచేయడము వలన ఒక బాధ్యతాయుత పాలనను ఏర్పాటు చేయడములో ఒక నూతన శకము ఆరంభమయినదని చెప్పవచ్చు. ప్రజలందరి శ్రేయస్సు కొరకు బాధ్యతాయుతంగా పనిచేసే గ్రామ పంచాయతీలను 'ఆదర్శ గ్రామాలు' గా పరిగణించడానికి తెలంగాణ ప్రభుత్వం నూతన తెలంగాణ పంచాయతీరాజ్ చట్టం 2018లో వీలు కల్పించింది.

I. రాజ్యాంగంలో మహిళల హక్కులు

మన రాజ్యాంగం దేశంలోని పౌరులందరికీ సమాన హక్కులను కల్పించింది. రాజ్యాంగంలో పొందుపరచిన అధికరణాలలో ఒక్కొక్క అధికరణం ఒక్కొక్క హక్కును ప్రస్తావించింది. వీటి ఆధారంగా మన చట్టాలు, ప్రభుత్వ విధానాలు, పథకాలు ప్రణాళికలు రూపొందించ బడుతాయి. మన రాజ్యాంగంలో స్త్రీల హక్కులకు సంబంధించిన అధికరణాలను తెలుసుకుందాం.

ప్రాథమిక హక్కులు

అధికరణం సంఖ్య		అధికరణం ద్వారా మనకు లభించే హక్కు
అధికరణం	**14**	సమానత్వపు హక్కు – చట్టం ముందు అందరూ సమానులే.
అధికరణం	**15**	కులం, మతం, జాతి, పుట్టిన ప్రదేశం, లింగం ఆధారంగా వివక్షత ఉండకూడదు. "స్త్రీలు, పిల్లలకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలను ప్రభుత్వం రూపొందించాలి" అని కూడా చెబుతుంది.
అధికరణం	**15 (3)**	మహిళల, పిల్లల అభివృద్ధి కోసం ప్రత్యేకమైన నిబంధనలు రూపొందించాలి.
అధికరణం	**16**	ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలలో సమాన అవకాశాలు–కులం, మతం, జాతి, లింగ భేదాల కారణంగా ఉద్యోగాలలో వివక్షత చూపడం నిషేధం.
అధికరణం	**19**	రాజ్యాంగం ప్రసాదించిన స్వేచ్ఛలకు హామీ.
అధికరణం	**19(1)(జి)**	పౌరులందరికీ తమ వృత్తిని కొనసాగించుకునే హక్కు.
అధికరణం	**21**	వ్యక్తి స్వేచ్ఛ, జీవించే హక్కు – స్రీలకు ఆత్మగౌరవంతో బతికే హక్కు, తమకిష్టమైన వృత్తిని చేపట్టే హక్కు, తమ కాళ్ళమీద తాము నిలబడే విధంగా ఉత్పత్తి రంగాలలో పాల్గొనే హక్కు పురుషులతో సమానంగా ఉంది. కానీ వాస్తవానికి వచ్చేసరికి స్త్రీలకు ఇలాంటి విషయాలపై పెద్ద పోరాటాలే చేయాల్సిన పరిస్థితి ఉంది.
అదికరణం	**21 (ఎ)**	కులం, మతం, ప్రాంతం, స్త్రీ పురుష తారతమ్యాలు లేకుండా 6 నుండి 14 ఏళ్ళ బాలబాలిక లందరి ప్రాథమిక విద్య.

రాజ్యాంగం ద్వారా మనకు లభించిన ప్రాథమిక హక్కుల ఉల్లంఘన జరిగినప్పుడు దానిని ప్రశ్నిస్తూ హైకోర్టులో, సుప్రీంకోర్టులో కేసు వేసుకోవచ్చు. మరికొన్ని సందర్భాల్లో క్రింది కోర్టులలో తమకు వ్యతిరేకంగా తీర్పు వచ్చినప్పుడు ఆ వ్యక్తులు పై కోర్టుకు వెళ్ళవచ్చు. ఉదాహరణకు జిల్లా కోర్టులో ఆస్తి హక్కు కోసం వేసిన కేసు కొట్టివేస్తే దానిపైన హైకోర్టుకు అప్పీలు చేసుకోవచ్చు. హైకోర్టులో కూడా కేసు గెలవకపోతే సుప్రీంకోర్టుకు వెళ్ళవచ్చు.

మనరాష్ట్రంలో ఉన్నత న్యాయస్థానం హైకోర్టయితే, దేశం మొత్తానికే అత్యున్నతమైన న్యాయస్థానము సుప్రీంకోర్టు. ఇది మన రాజధాని న్యూఢిల్లీలో ఉంది.

ఆదేశిక సూత్రాలు

ఆదేశిక సూత్రాలు ఒక నిర్దిష్ట లక్ష్యం దిశగా సాగే ప్రగతిశీలకమైన చర్యలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. వీటి ఉల్లంఘన జరిగినప్పుడు మనం కోర్టులను ఆశ్రయించలేము. ఇవి ప్రభుత్వానికి మార్గదర్శకాలుగా మాత్రమే ఉంటాయి. ప్రజలపట్ల తమ కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించమని ప్రభుత్వాలను డిమాండ్ చేయడానికి ఇవి ఉపయోగపడతాయి.

ఆదేశిక సూత్రాలు మన రాజ్యాంగానికి "అంతరాత్మ (*conscience*) లాంటివి. పౌరులు వీటిని అమలుపరచమని అడగవచ్చు. ఇవి రాజ్యాంగంలోని *IV*వ భాగంలో ఉంటాయి. రాజ్య విధులను చెబుతాయి.

ఆదేశిక సూత్రాలలో స్త్రీలకు సంబంధించిన అధికరణాలు

అధికరణం	39 (ఎ)	:	దేశపౌరులైన స్త్రీ పురుషులందరికీ తగిన జీవనోపాధి పొందడానికి సమానహక్కులు ఉంటాయి. వీటిని కల్పించడం ప్రభుత్వ బాధ్యత.
అధికరణం	39 (డి)	:	స్త్రీ పురుషులిద్దరికీ ఉద్యోగాలలో సమాన పనికి సమాన వేతనం ఉండాలి.
అధికరణం	39 (ఇ)	:	స్త్రీ, పురుషులు, బాల కార్మికుల ఆరోగ్యం, శక్తి దుర్వినియోగం కాకూడదు. వారు ఆర్థిక అవసరాల కారణంగా గత్యంతరం లేని పరిస్థితులలో వయస్సు లేదా, శక్తికి మించిన పనులు చేయవలసిన పరిస్థితిని నివారించడానికి ప్రభుత్వం తగిన విధానాలను చేపట్టాలి.
అధికరణం	39 (ఎఫ్)	:	స్వేచ్ఛ, గౌరవప్రదమైన పరిస్థితులలో ఆరోగ్యకరమైన పద్ధతిలో పిల్లల అభివృద్ధికి తోడ్పడే అవకాశాలను, సౌకర్యాలను కల్పించాలి. బాల్యం, యవ్వనం దోపిడీకి గురికాకుండా చూడాలి.
అధికరణం	42	:	పనిచేయడానికి న్యాయమైన, మానవీయమైన పరిస్థితులను, ప్రసూతి సౌకర్యాలను కల్పించాలి.
అధికరణం	44	:	భారతదేశమంతటికి ఒకేవిధమైన ఉమ్మడి పౌరస్మృతి రూపొందించేందుకు ప్రభుత్వం కృషి చేసి భద్రత కల్పించాలి.

II. వివాహం – చట్టాలు

1. వివాహాల తప్పనిసరి నమోదు చట్టం – 2002 (రాష్ట్ర చట్టం)

రాష్ట్రంలో జరిగే అన్ని పెళ్ళిళ్ళు ఏ కులానికి, మతానికి చెందినవైనప్పటికీ, వారి వివాహ కట్టుబాటు, ఆచార వ్యవహారాలు ఏ విధంగా ఉన్నప్పటికీ, ప్రతీ వివాహం తప్పనిసరిగా నమోదు చేయించుకొనడానికి ఈ చట్టం రూపొందించబడింది. ప్రభుత్వంచే నిర్దేశించబడి, నియమించబడిన వివాహ నమోదు అధికారులు గ్రామాల్లో, మున్సిపల్ పరిధిలో మరియు జిల్లాస్థాయిలో ఉంటారు.

వివాహం జరిగిన రోజు నుంచి 30రోజుల్లోపు వధువు, వరుడు, తల్లిదండ్రులు కానీ, వారి సంరక్షకులుగానీ వివాహ నమోదు కోసం ఇచ్చే దరఖాస్తుతో, వధూవరుల వయస్సు తెలుపుతూ, వారిద్దరి సంతకాలతో, ఇద్దరి తరపున ఇద్దరిద్దరు సాక్షులు అధికారి ఎదురుగా సంతకాలు చేసి, సంబంధిత అధికారికి ఇవ్వాలి. అధికారి ఈ సమాచారాన్ని రిజిస్టరులో నమోదు చేసి అందరి సంతకాలు తీసుకొని వివాహ నమోదు పత్రం పై సంబంధిత అధికారి సంతకం, సీలు వేసి దంపతులకు ఆ సర్టిఫికెట్‌ను ఇవ్వాల్సి వుంటుంది.

<u>ఈ చట్టం ద్వారా కలిగే ముఖ్య ప్రయోజనాలు:</u> నేటి సమాజంలో వివాహిత మహిళలపై జరుగుతున్నటువంటి హింసా దౌర్జన్యాలు, భార్యలను విడిచిపెట్టేస్తున్న భర్తలు, వరకట్న వేధింపులు, విదేశాల సంబంధ వివాహాలు మొదలైన కష్టాలను ఎదిరించి మహిళ తన న్యాయమైన హక్కులను సాధించుకోవడానికి ముఖ్యమైన సాక్ష్యంగా వివాహ నమోదు సర్టిఫికేట్ ఉపయోగపడుతుంది. బాల్య వివాహాలను అరికట్టి, చిన్న వయస్సులోనే అమ్మాయిలకు పెళ్ళిళ్ళు చేయకుండా వారికి చదువు చెప్పించి మంచి భవిష్యత్తుకి బాటలు వేయటానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది.

పెళ్ళిళ్ళ అధికారులు – గ్రామం – గ్రామకార్యదర్శి / ఎక్జిక్యూటివ్ ఆఫీసర్
మున్సిపాలిటీ – మున్సిపల్ కమిషనర్
కార్పొరేషన్ – మున్సిపల్ కమీషనర్
జిల్లా – కలెక్టర్
రాష్ట్రం – డైరెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్ స్టాంప్స్ & రిజిస్ట్రేషన్స్

2. బాల్య వివాహాల నిరోధక చట్టం – 2006

బాల్యవివాహాలను నిరోధించే ఉద్దేశ్యంతో "బాల్య వివాహాల నిరోధక చట్టం – 1929" రూపుదిద్దుకొంది. ఇది తరువాత సవరణలు పొంది బాల్య వివాహాల నిరోధక (సవరణ) చట్టం – 1949గా మారింది. స్వాతంత్ర్యానంతరం రూపొందించిన ప్రత్యేక వివాహచట్టం (1954) ప్రకారం కూడా బాల్య వివాహాన్ని నేరంగా పేర్కొన్నారు.

ప్రస్తుతం బాల్యవివాహాల నిరోధక చట్టం 2006 అమలులో ఉంది. ఈ చట్ట నిబంధనల ప్రకారం అమ్మాయికి 18 సంవత్సరాలు, అబ్బాయికి 21 సంవత్సరాలు యుక్త వయస్సుగా నిర్దేశితమైంది. ఈ నిర్దేశించిన వయసుకంటే ముందుగా జరిపే వివాహాలన్నీ ఈ చట్టం ప్రకారం బాల్య వివాహాలే. వధువరూల్లో ఏ ఒక్కరికి ఈ వయస్సు కన్నా తక్కువ ఉంటే అది బాల్య వివాహంగానే పరిగణించబడుతుంది.

ఎవరు ఫిర్యాదు చేయవచ్చు ?

- ఇరుగుపొరుగువారు, బంధువులు, స్నేహితులు, ఎన్.జి.వోలు, స్వయం సహాయక సంఘాల మహిళలు, ఎవరైనా ఖచ్చితమైన సమాచారంతో మెట్రోపాలిటన్ మేజిస్ట్రేట్ లేదా ఫస్ట్‌క్లాస్ జుడిష్యల్ మేజిస్ట్రేట్‌కు లేదా పోలీసులకు ఫిర్యాదు చేయవచ్చు.
- 108, 1098 లకు సమాచారాన్ని అందించవచ్చు.

ఫిర్యాదు ఎవరికి చేయాలి?

★ కుటుంబ న్యాయస్థానాల చట్టం 1984 కింద ఏర్పాటైన కోర్టులకు లేదా సివిల్‌కోర్టులకు

★ ఎం.ఆర్.ఓ.లు, సి.డి.పి.ఓ.లు బాల్య వివాహాలు నిరోధించే అధికారులు

నిలుపుదల ఉత్తర్వులు

★ బాల్య వివాహం జరగబోతోందని కానీ, జరుగుతోందని కానీ సరైన సమాచారం అందితే దానిని కోర్టు ఉత్తర్వుల ద్వారా నిలుపుదల చేయవచ్చు. దీనినే ఇంజక్షన్ ఆర్డర్ అంటారు.

★ నిలుపుదల ఉత్తర్వులను ఎవరైనా ఉల్లంఘిస్తే రెండేళ్ళ జైలు శిక్ష, లక్ష రూపాయల జరిమానా లేదా రెండూ విధించవచ్చు. మహిళలను జైలుశిక్ష నుంచి మినహాయించారు కానీ జరిమానా విధించవచ్చు.

★ పెద్ద ఎత్తున సామూహిక బాల్య వివాహాలు జరిగే సందర్భంలో జిల్లా న్యాయమూర్తి స్వయంగా ఈ వివాహాలను ఆపేసే అధికారిగా ఉండవచ్చు. అందుకు అవసరమైన చర్యలన్నింటినీ తీసుకునే అధికారం ఉంటుంది.

పెళ్లి రద్దు చేయాలంటే

తన పెళ్ళిని రద్దు చేయవలసిందిగా బాల్య వివాహానికి గురైన అబ్బాయి కాని అమ్మాయి కాని న్యాయస్థానానికి పిటీషన్ పెట్టుకోవచ్చు. ఈ చట్టం రావడానికి పూర్వం లేదా వచ్చిన తరువాత జరిగిన బాల్య వివాహాల్లోని వధూవరులు ఎవరైనా ఈ పిటీషన్ వేసుకోవచ్చు.

బాల్య వివాహాల్లో పుట్టిన బిడ్డల సంరక్షణ

బాల్య వివాహాల్లో పుట్టిన పిల్లలు ఎవరి ఆధీనంలో ఉండాలనేది జిల్లా కోర్టు నిర్ణయించవచ్చు. బిడ్డ సంక్షేమం దృష్ట్యా ఈ నిర్ణయం చేయాలి. వివాహంలోని ఒక పక్షానికి సంబంధించిన వారికి లేదా వారి తల్లిదండ్రులకు, సంరక్షకులకు ఇలా పుట్టిన బిడ్డ సంరక్షణ బాధ్యతను భరణం ఇచ్చే విధంగా కోర్టు ఉత్తర్వులు ఇవ్వవచ్చు.

బాల్య వివాహం చేసుకున్న వారికి శిక్ష

18 సంవత్సరాల వయస్సు కన్నా ఎక్కువ వయస్సు ఉన్న పురుషుడు ఎవరైనా బాల్యవివాహం చేసుకుంటే శిక్షార్హుడే. రెండేళ్ళ కఠినకారాగారశిక్ష లేదా లక్ష రూపాయల వరకు జరిమానా లేదా రెండింటిని శిక్షగా విధించవచ్చు.

బాల్య వివాహం చేసిన వారికి శిక్ష

బాల్య వివాహాన్ని జరిపేవారు, నిర్వహించేవారు, అనుమతించేవారు, ప్రోత్సహించేవారు, నిరోధించనివారు అందరూ శిక్షార్హులే. ఈ నిబంధన ప్రకారం వీరికందరికీ రెండేళ్ళ కారాగార శిక్ష, లక్షరూపాయల వరకు జరిమాన విధించవచ్చు. ఈ శిక్ష నుంచి తప్పించుకోవాలంటే వారు చేసిన వివాహం బాల్య వివాహం కాదని రుజువు చేసుకోవాలి.

బాల్య వివాహం ప్రోత్సహించిన వారికి శిక్ష

- ✶ బాల్యా వివాహం జరిగిన సందర్భంలో ఆ బాలిక లేదా బాలుడి అదుపు కలిగిన తల్లిదండ్రులు లేదా సంరక్షకులు లేదా ఆ హోదాలో ఉన్న ఏ ఇతర వ్యక్తియైనా, చట్టబద్ధంగాగాని, చట్టవిరుద్ధంగాగాని మరే విధంగానైనా తన అధీనంలో ఉన్న పిల్లలకు, ఏ సంస్థకు సంబంధించిన వ్యక్తియైనా, బాల్య వివాహాన్ని ప్రోత్సహించిన వ్యక్తులకు సంబంధించిన వ్యక్తియైనా, ఏ రకంగా బాల్య వివాహాన్ని చేయడానికి పూనుకున్నా; జరుగుతున్న బాల్య వివాహాన్ని నిర్లక్ష్యంతో ఆపకుండా ఉన్నా; అలాంటి పెళ్ళిలో ఏ హోదాలో పాల్గొన్నా, కేవలం పెళ్ళికి హాజరైనా వీరందరూ రెండేళ్ళ కఠిన కారాగార శిక్ష లేదా లక్షరూపాయల వరకు జరిమానా లేదా రెండింటిని శిక్షగా పొందవచ్చు.
- ✶ వీరిలో తల్లిదండ్రులు, పిల్లల సంరక్షకులు, కుటుంబ పెద్దలు, బంధువులు, మిత్రులు, పురోహితులు, పెళ్ళి పేరుతో మోసం చేసి చిన్నపిల్లలను పెళ్ళిళ్ళు చేసుకుని తీసుకుని పోయేవారు ఎవరైనా ఉండవచ్చు. స్త్రీలకు మాత్రం కారాగారశిక్ష నుంచి మినహాయింపు ఉంది. జరిమానా నుంచి మినహాయింపు లేదు.

పెళ్ళికి చెల్లుబాటు

- ❖ బాలికను తన చట్టబద్ధమైన సంరక్షకుని నుంచి తీసేసుకునే ఉద్దేశంతో, మోసంతో బలవంతంగా ఒక ప్రదేశం నుంచి బాలికను తప్పించాలనే ప్రయత్నం చేసినప్పుడు, పెళ్ళికోసం బాలికను అమ్మివేసినపుడు, పెళ్ళికోసం బాలికను అమ్మేసిన తర్వాత జరిగిన పెళ్ళిలోను, బాలికను పెళ్ళికోసం అమ్మేసిన తర్వాత ఇతర ప్రాంతాలకు వ్యభిచారం నిమిత్తం తరలించినప్పుడు ఈ పెళ్ళి చెల్లదు.
- ❖ బాల్య వివాహంలో బాధితులైన వధూవరులు వెంటనే తమకి పెళ్ళి వద్దని తెలియజేస్తే ఆ పెళ్ళి చెల్లుబాటు కాదు. వధువు తనకి మైనారిటీ తీరిన వెంటనే మేజర్ అయిన తర్వాత రెండేళ్ళలోపు ఎప్పుడైనా కోర్టు ద్వారా ఈ పెళ్ళి చెల్లదనే పత్రం తీసుకోవచ్చు.

ఆడ పిల్లలకు తొందరగా పెళ్ళిళ్ళు చేసేస్తే వారిని అత్యాచారాల నుంచి లేదా లైంగిక వేధింపుల నుంచి రక్షించవచ్చని అనుకొంటారు. వాస్తవానికి బాల్యవివాహం చేయడమంటేనే లైంగికవేధిపులకు, అత్యాచారానికి లైసెన్సు ఇచ్చినట్లు అవుతోంది. వీటికి తోడు గృహహింస, చిన్న వయస్సులోనే గర్భం దాల్చడం వల్ల విపరీతమైన అనారోగ్యం, గర్భంలోని శిశువు, గర్భం

దాల్చిన తల్లీ ఇద్దరూ మరణించే ప్రమాదం ఉంది. చట్టప్రకారం 15 ఏళ్ళలోపు భార్యతోనైనా సంపర్కం అత్యాచారం గానే పరిగణింపబడుతుంది.

తొందరగా పెళ్ళి చేస్తే వరకట్నం తక్కువగా ఉంటుంది, పెళ్ళి ఖర్చులు కూడా తక్కువగా ఉంటాయనేది మరో వాదన. ఇలా అని చిన్నతనంలోనే పెళ్ళి చేయడం వల్ల పిల్ల సంసారానికి విముఖంగా ఉండటం వల్ల, పదే పదే పెళ్ళి పంచాయితీల్లోకి వెళ్ళడం గమనిస్తున్నాం. ఇలా పెళ్ళిపైన పంచాయితీలు నిర్వహించేందుకు బోలెడంత ఖర్చులు పెడుతున్నారు. భార్య భర్తల మధ్య అసమానత కారణంగా పురుషుడు తన ఈడు అయిన స్త్రీతో సంబంధం పెట్టుకోవడం, రెండో పెళ్ళి చేసుకోవడం జరుగుతోంది. ఇందువల్ల పురుషుడు చట్టం ముందు మరింత నేరస్తుడవుతున్నాడు. చాలా సందర్భాల్లో పురుషులు, స్త్రీలను వదలి వెళ్ళిపోతున్నారు.

3. వివాహంకు సంబంధించిన వివిధ మోసపూరిత నేరాలు

మోసపు పెళ్ళి – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 493

చట్టబద్ధంగా పెళ్ళిచేసుకొన్నానని నమ్మించి ఏ స్త్రీతోనైనా సహజీవనం సాగించినా, లైంగిక సంబంధం పెట్టుకొన్నా అది మోసం చేయడమే అవుతుంది. ఇటువంటి మోసపూరిత వ్యవహారాలకు పాల్పడిన వారికి భారత శిక్షాస్మృతిలో 493 నిబంధన ప్రకారం పదేళ్ళ జైలు శిక్ష, జరిమానా కూడా విధించవచ్చు.

ఈ కేసులో ముద్దాయిని పోలీసు ఆఫీసరు వారెంటు లేకుండా అరెస్టు చేయకూడదు. ఇందులో ముద్దాయి జామీను పొందడం కోర్టు వారి ఆలోచనపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ కేసులో ఫిర్యాది, ముద్దాయిలు రాజీ పడడానికి వీలులేదు. కేసును సెషన్సు కోర్టు విచారించాలి.

ముద్దాయికి శిక్ష పడాలంటే రుజువు చేయవలసి అంశాలు :

★ ముద్దాయి ఫిర్యాదు చేసిన స్త్రీతో సంభోగం చేశాడు.
★ అతను ఆమెను శాసన సమ్మతంగా వివాహమాడలేదు.
★ తనకు శాసనం ప్రకారమే వివాహం అయ్యిందని ఆమె నమ్మి అతనితో సంభోగానికి అంగీకరించింది.
★ ఆమెకు అలాంటి నమ్మకాన్ని ముద్దాయి మోసపూరితంగా కల్పించాడు.

రెండోపెళ్ళి – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 494

భార్యాభర్తల్లో ఎవరైనా కోర్టు అనుమతితో విడాకులు తీసుకోకుండా మొదటి వ్యక్తి బతికి ఉండగానే రెండవ వివాహం చేసుకొన్నట్లయితే ఆ వివాహం చెల్లుబాటు కాదు. ఇలాంటి కేసులో రెండవ వివాహానికి పాల్పడిన భార్యకు లేదా భర్తకు 494 నిబంధన మేరకు ఏడేళ్ళ జైలుశిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు.

మినహాయింపు: కోర్టు మొదటి పెళ్ళి చెల్లనిదని తీర్పు చెబితే తన భర్త లేక భార్య బతికి ఉండగా మరో పెళ్ళి చేసుకోడానికి వారికి ఒక అవకాశం ఉంది. దంపతులు వరుసగా ఏడు సంవత్సరాలు ఒక దగ్గర లేకపోతే, బతికి ఉన్నట్లుగా ఒకరి గురించి మరొకరికి తెలియకపోతే రెండో పెళ్ళి చేసుకుంటే నేరం కాదు. మన రాష్ట్రంలో వారెంటు లేకుండా అరెస్టు చేయవచ్చు. జామీను కూడా హక్కుగా పొందలేరు. విచారించే కోర్టు అనుమతితో, ప్రతివాది సమ్మతితో రాజీపడవచ్చు. ఈ కేసును సెషన్సు కోర్టు విచారించాలి. మన రాష్ట్రంలో మాత్రం మెజిస్ట్రేట్ విచారించవచ్చు. సాధారణంగా మొదటి భార్య లేదా మొదటి భర్త ఈ కేసులో ఫిర్యాదు దార్లుగా ఉంటారు.

ముద్దాయికి శిక్ష పడాలంటే ఫిర్యాదిదారు రుజువు చేయాల్సిన అంశాలు

- ★ ముద్దాయికి అంతకు ముందే పెళ్ళి అయింది.
- ★ ఆ పెళ్ళి చట్ట ప్రకారం చెల్లేది.
- ★ మొదట ఎవరినైతే పెళ్ళాడారో ఆ వ్యక్తి ఇంకా బతికి ఉండాలి.
- ★ ముద్దాయి మరోవ్యక్తిని పెళ్ళి చేసుకున్నాడు లేదా చేసుకుంది.
- ★ మొదటి భర్త లేక భార్య బతికి ఉండగా చేసుకున్నందువల్ల ఆ రెండవ పెళ్ళి చెల్లదు.

మొదటి పెళ్ళి దాచి పెట్టి రెండవ పెళ్ళి చేసుకుంటే – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 495

సెక్షన్ 494లోని నేరాన్ని చేసిన మనిషి మొదటి వివాహాన్ని తాను రెండవసారి పెండ్లి చేసుకున్న వ్యక్తికి తెలియకుండా దాచిపెడితే ఈ సెక్షన్ కింద నేరస్తులవుతారు. 10 సంవత్సరాలకు మించని కఠిన కారాగార శిక్ష జరిమానా కూడా వేయవచ్చు. కేసు కాగ్నిజిబుల్ కాదు, అంటే పోలీసు ఆఫీసరు ముద్దాయిని వారెంటు లేకుండా అరెస్టు చేయకూడదు. కానీ తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మాత్రం అరెస్టు చేయవచ్చు. రాజీ పడడానికి అవకాశం లేని కేసు. ముద్దాయి హక్కుగా జామీను పొందడానికి వీలులేదు.

రెండవ వివాహం కింద కేసును నమోదు చేసినట్లయితే, ఆ వివాహం మత విధుల ప్రకారం జరిగినట్లు నిరూపించాలి. (ఉదా: సప్తపది, జీలకర్ర బెల్లం నెత్తిమీద పెట్టడం మొదలైనవి). ఈ కేసులో సాధారణంగా రెండవభార్య లేదా భర్త ఫిర్యాదుదారుగా ఉంటారు.

చెల్లుబాటు కాని పెళ్ళి చేసుకుంటే – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 496

ఈ నిబంధన ప్రకారం వివాహం చేసుకొనేటపుడు మోసపూరిత ఉద్దేశంతో వివాహ విధుల్లో కొన్నింటిని వదిలేసి చట్టబద్ధంగా వివాహం చెల్లుబాటు గాని విధంగా పెళ్ళి చేసుకోవడం కూడా నేరమే. ఇటువంటి సందర్భాలలో నేరస్తులకు ఏడేళ్ళ జైలుశిక్ష, జరిమానా విధిస్తారు. ఈ కేసులో ముద్దాయిని వారెంట్ లేకుండా అరెస్టు చేయకూడదు. ముద్దాయి జామీను హక్కుగా పొందడానికి అర్హుడు కాదు. ఈ కేసులో ఫిర్యాది, ముద్దాయి రాజీపడడానికి వీలులేదు.

ముద్దాయికి శిక్షపడాలంటే

- ★ ముద్దాయి వివాహతంతులో పాల్గొన్నాడు, అప్పుడు ఆ వివాహం చెల్లదని తెలుసు.
- ★ ముద్దాయి తనకు లాభం చేకూర్చుకోవడానికి, అవతల వ్యక్తికి నష్టం కలిగించాలని, అవతలి వ్యక్తిని మోసం చేయాలనే ఉద్దేశంతోనే వైవాహిక తంతులో పాల్గొన్నాడు.

వివాహేతర సంబంధం పెట్టుకుంటే – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 497

ఈ నిబంధన ప్రకారం ఒక స్త్రీతో ఆమె భర్తకు తెలియకుండా పరాయి పురుషుడు లైంగిక సంబంధం పెట్టుకొన్నట్లయితే ఆ వ్యక్తి పైన ఆమె భర్త కేసు పెట్టవచ్చు. నిందితునికి అయిదేళ్ళ జైలు, జరిమానా విధించవచ్చు. ఈ కేసు మానభంగం కేసుగా పరిగణించరు. వివాహేతర సంబంధం కేసుగా పరిగణిస్తారు.

భార్యను వేరే వ్యక్తి అపహరించుకొనిపోతే – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 498

ఈ నిబంధన ప్రకారం ఒక వివాహిత స్త్రీని ఎవరైనా సరే అక్రమ సంబంధం పెట్టుకొనే ఉద్దేశంతో ఆమె భర్త లేదా సంరక్షకుల నుంచి తీసుకొనిపోయినా, ఎవరికీ తెలియకుండా నిర్బంధించి ఉంచినా రెండేళ్ళ జైలుశిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు.

III. మహిళలపై హింస – చట్టాలు

1. గృహహింస నిరోధక చట్టం – 2005

కుటుంబాల్లో నాలుగు గోడల మధ్య మహిళలపై జరుగుతున్నటువంటి హింసను ఎదుర్కోడానికి వీలుగా గృహహింసను మహిళల మీద జరుగుతున్న నేరంగా గుర్తించి ప్రభుత్వం గృహహింస నిరోధక చట్టం – 2005ను తీసుకురావటం జరిగింది. గృహహింస నిరోధక చట్టం ఒక సివిల్ చట్టం. బాధిత మహిళలకు వివిధ దశల్లో సహాయం కల్పించే దిశగా ఈ చట్ట రూపకల్పన జరిగింది. మహిళకి సంబంధించిన కుటుంబంలోని మగవారు అనగా భర్త, మామ, తండ్రి, కొడుకు, అల్లుడు మొదలగువారు మహిళలపై జరిపే ఎటువంటి హింసనైనా గృహహింస క్రింద పరిగణిస్తారు.

మహిళలపై హింస – రకాలు

ఇందులో శారీరక హింస, లైంగికహింస, మానసికహింస, ఆర్థికహింస ముఖ్యమైనవి. కొట్టడం మరియు శరీరానికి హాని కలిగించే చర్యలన్నీ కూడా శారీరక హింస క్రిందకి వస్తాయి. కష్టం కలిగించే విధంగా చేసిన లైంగిక చర్యలన్నీ కూడా లైంగిక హింస అని చెప్పవచ్చును. పిల్లలు పుట్టలేదని నిందించడం, అడుగడుగునా హేళనచేసి, అవమానకరంగా మాట్లాడి చిన్నబుచ్చటం మానసికహింస క్రిందకే వస్తాయి. ఆర్థిక అవసరాలు తీర్చకుండా రోజువారీ ఖర్చులకు, కుటుంబ నిర్వహణకు, పిల్లల పెంపకానికి కూడా అవసరమైన డబ్బులు ఇవ్వకుండా వేధించడం లాంటివి ఆర్థికహింస క్రిందకి వస్తాయి.

గృహహింస నుంచి రక్షణ DV సెల్

ప్రతి జిల్లాలో జిల్లా స్త్రీ శిశు సంక్షేమ అధికారి రక్షణాధికారిగా వ్యవహరిస్తారు. ప్రతి జిల్లాలో జిల్లా స్త్రీ శిశు సంక్షేమ అధికారిని కార్యాలయంలోనే రక్షణాధికారి కార్యాలయం కూడా ఉంటుంది. ఈ కార్యాలయంలో ఒక న్యాయవాది మరియు కుటుంబ సలహా కౌన్సిలర్ ఉంటారు. అలాగే జిల్లాలో గల కొన్ని స్వచ్ఛంధ సంస్థలను బాధిత మహిళకు త్వరితగతిని సహాయం చేయడానికి సర్వీసు ప్రొవైడర్లుగా ఎంపికచేసి నియమిస్తారు. గృహహింస జరిగినట్లు ఫిర్యాదు అందిన వెంటనే జిల్లా రక్షణాధికారి ఆ సంఘటనపై నివేదికను తయారుచేసి, అవసరమైన ఉత్తర్వులు పొందటానికి సంబంధిత మేజిస్ట్రేట్ ముందు దాఖలు చేయాలి. బాధిత మహిళకు పిల్లలతో సహా ఆశ్రయం అవసరమైనప్పుడు ప్రభుత్వ గుర్తింపు పొందిన వసతి గృహములో చేర్పించటానికి జిల్లా రక్షణాధికారి బాధ్యత వహిస్తారు.

మేజిస్ట్రేట్ జారీచేసే ఉత్తర్వులు

విడిగా ఉండే నివాసహక్కు ఉత్తర్వులు, పిల్లల సంరక్షణ హక్కు, కలసి ఉన్న ఇంటిలో నివసించే హక్కు, రక్షణ ఉత్తర్వులు, నష్ట పరిహార ఉత్తర్వులు, ఆర్థిక ఉపశమన ఉత్తర్వులు మొదలైనవి. ఈ ఉత్తర్వులు అన్నింటినీ అమలు చేయడానికి రక్షణాధికారి అన్ని చర్యలు తీసుకోవాలి. మెజిస్ట్రేట్ ఉత్తర్వులు అమలులో అడ్డంకులు ఎదురైనప్పుడు పోలీసువారి ప్రమేయంతో ఆ ఉత్తర్వులును అమలుపరచి బాధిత మహిళకు బాసటగా నిలవాల్సిన బాధ్యత జిల్లా రక్షణాధికారిపై కలదు.

గృహహింసకి సంబంధించిన కేసులను 60 రోజులలో విచారించి మేజిస్ట్రేట్ తీర్పు ఇవ్వాల్సి ఉంటుంది. బాధితమహిళ పెట్టుకున్న కేసుపై వెలువడిన మెజిస్ట్రేట్ ఉత్తర్వులు అందిన 30రోజుల్లోగా గృహహింస చట్టంలోని సెక్షన్ – 29 ప్రకారం ప్రతివాది సెషన్స్ కోర్టులో అప్పీలు దాఖలు చేసుకొనవచ్చును.

న్యాయసహాయం

గృహహింస బాధితులు అవసరమైన న్యాయ సహాయాన్ని ఉచితంగా జిల్లా న్యాయ సేవా సంస్థల వద్ద నుంచి పొందవచ్చు.

2. వివాహిత మహిళలపై హింస - ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 498 - ఎ

వివాహం జరిగిన మహిళ పట్ల ఆమె భర్తకాని, భర్త సమీప బంధువులు గాని ఆ మహిళకు శారీరక, మానసిక హింసలకు గురి చేసినపుడు, చట్ట విరుద్ధమైన కోరికలు కట్నంతో సహా చెల్లించమని ఒత్తిడి చేసినపుడు, వారి క్రూరమైన చర్యల ద్వారా బాధితమహిళ ఆత్మహత్య చేసుకొనే పరిస్థితులు కల్పించినపుడు సెక్షన్ 498 - ఎ క్రింద ఆ మహిళ లేక ఆమె రక్త సంబంధీకులు ఫిర్యాదును పోలీసులకు అందచేయవచ్చు. ఈ చట్టం ప్రకారం నేరానికి బెయిల్ ఇవ్వడమనేది మేజిస్ట్రేటు విచక్షణాధికారంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

3. వరకట్న మరణాలు - ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 304 బి

వివాహమైన ఏడు సంవత్సరాలలోపల ఎవరైనా స్త్రీ కాలిన గాయాలతో మరణించినా లేదా శరీరంపై తీవ్రమైన గాయాలతో అనుమానస్పద స్థితిలో మరణించినా, మరణానికి ముందు కాలంలో భర్త, అతని రక్తసంబంధీకులు కట్నం గురించి ఆమెను క్రూరంగా హింసించినప్పుడు దాన్ని 304 బి సెక్షన్ కింద వరకట్న మరణంగా పరిగణిస్తారు.

తగిన సాక్ష్యాధారాలతో అంటే మరణం మహిళ పెళ్ళైన ఏడు సంవత్సరాల లోపలే జరిగిందని, మహిళ శరీరంపై గాయాలు, కాలిన గుర్తులు, ఆమెను డబ్బు తెమ్మని వేధించిన సందర్భాలకు సంబంధించి సాక్ష్యాలతో కేసును పోలీసు స్టేషనులో నమోదు చేసుకోవాలి. వరకట్న హత్యకు గురైందని భావించబడుతున్న స్త్రీ తన తల్లిదండ్రులకు, స్నేహితులకు, ఇతర బంధువులకు రాసిన ఉత్తరాలు, వారితో చెప్పుకున్న మాటలు సాక్ష్యాలుగా ఉపయోగిస్తాయి. వేధింపులకు తాళలేక భర్త, అత్తింటివారి కోరికలు తీర్చడానికి కొన్ని సందర్భాల్లో ఇతరుల నుంచి డబ్బు రూపేణ, ఇతరంగా తీసుకున్న సహాయాలు కూడా సాక్ష్యాలుగా పనికివస్తాయి.

ఫిర్యాదు అందినవెంటనే నిందితులను పోలీసులు వారెంటు లేకుండా అరెస్టు చేయవచ్చు. ఇది నాన్ బెయిలబుల్ నేరం. అంటే కోర్టు ద్వారానే నిందితులు బెయిల్ తీసుకోవలసి ఉంటుంది. ఈ కేసుల్లో భారత సాక్ష్యాధారాల చట్టంలో కొత్తగా ప్రవేశపెట్టిన 113 బి సెక్షన్ ప్రకారం ఫిర్యాదుదారుల భావనలనే కోర్టు నమ్ముతుంది. ప్రతివాది తాను నిర్దోషినని రుజువుచేసుకోవాలి. ఈ కేసులో నేరస్థులకు కనీస శిక్ష ఏడేళ్ళు. జీవితఖైదు కూడా విధించవచ్చు. స్త్రీని శారీరకంగానే కాక మానసికంగా కూడా హింసించి, ఆ స్త్రీ ఆత్మహత్యకు పాల్పడేలా చేసిన సందర్భాలలో కూడా ఈ చట్టాన్ని ఉపయోగించవచ్చు.

4. మహిళలపై అత్యాచారాలు

మహిళకు ఇష్టం లేకుండా ఆమెపై బలాత్కారంగా లైంగిక కోర్కెను తీర్చుకోవడాన్ని, ఆమెకు మతి స్థిమితం లేనప్పుడు, ఆమె మత్తులో ఉన్నప్పుడు లేదా ఆమెకు మత్తుమందు ఇచ్చి ఆమెపై అత్యాచారం చేసినా సెక్షన్ 376 కింద ఆ పురుషుడిని అత్యాచారం చేసిన నేరస్తుడిగా పరిగణిస్తారు. ఈ నేరం చేసిన వ్యక్తికి పది సంవత్సరాల వరకూ ఖైదు, జరిమానా విధించవచ్చు. 15 సంవత్సరాలలోపు వయసు కల్గిన భార్యతో లైంగిక సంబంధం పెట్టుకున్న భర్త కూడా అత్యాచారం చేసిన నేరస్తుడిగానే ఉంటాడు. అతడికి రెండు సంవత్సరాల జైలుశిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 376 ఎ :

ఈ సెక్షన్ ప్రకారం భార్యభర్తలు కోర్టు ద్వారా పొందిన న్యాయపరమైన ఉత్తర్వుల మేరకు విడివిడిగా జీవిస్తున్న కాలంలో భర్త భార్యపై అత్యాచారం జరిపితే రెండు సంవత్సరాల జైలు శిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 376 బి :

ఈ సెక్షన్ ప్రకారం ఏ ప్రభుత్వ ఉద్యోగి అయినా తన దగ్గర పనిచేస్తున్న స్త్రీల పై గానీ లేక అతని ఆధీనంలో ఉన్న స్త్రీల పై గానీ అత్యాచారం జరిపితే ఐదు సంవత్సరాల జైలు, జరిమానా విధించవచ్చు. ఉదాహరణకు పోలీసు స్టేషన్లలో తన కింద పని చేసే ఉద్యోగినులకు, తన వద్ద విచారణకు పిలిచిన మహిళలకు భద్రత కల్పించే బాధ్యత పై అధికారిది. అటువంటి సందర్భంలో ఆ అధికారి అందుకు భిన్నంగా వ్యవహరించి వారిపై అత్యాచారానికి పాల్పడినట్లయితే దానిని కస్టోడియెల్ రేప్ కింద పరిగణిస్తారు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 376 సి :

ఈ సెక్షన్ ప్రకారం జైలు సిబ్బంది జైల్లో ఉన్న మహిళా ఖైదీల పై లేదా తమ ఆధీనంలో పనిచేస్తున్న ఇతర మహిళలపై అత్యాచారం చేసినట్లయితే ఐదు సంవత్సరాల జైలు శిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు. సెక్షన్ 376 డి ప్రకారం అసుపత్రుల్లో పనిచేసే సిబ్బంది ఆసుపత్రుల్లో చికిత్స నిమిత్తం లేదా ఉద్యోగ నిమిత్తం ఉన్న మహిళలపై అత్యాచారం చేసినట్టయితే ఐదు సంవత్సరాల జైలు శిక్ష, జరిమానా విధించవచ్చు. 16 సంవత్సరాల వయస్సులోపు బాలికతో లైంగిక సంబంధం ఏర్పరచుకుంటే అత్యాచారం కిందికే వస్తుంది. అత్యాచారానికి గురైన మైనర్ బాలికకు లక్ష రూపాయల వరకు ప్రభుత్వం నష్ట పరిహారంగా ఆర్థిక సహాయాన్ని అందిస్తుంది.

సామూహిక అత్యాచారం – ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 376 డి :

ఒకరు గాని లేదా అంతకంటే ఎక్కువ మంది వ్యక్తులు ఒక గ్రూపుగా తయారయి, ఒక సమిష్టి ఉద్దేశ్యాన్ని ముందుకు తీసుకుపోవటానికి పనిచేస్తుంటే ఆ గ్రూపు గాని లేదా గ్రూపులో ఒకరు గాని మహిళపై అత్యాచారం చేస్తే వారిలో ప్రతి ఒక్కరూ అత్యాచార నేరం చేసినట్లుగా భావించ బడతాయి. 20 సం॥లకు తక్కువకాని, జీవితాంతము వరకు పొడిగించదగిన (అంటే ఆ వ్యక్తి సహజ జీవిత కాలము చివరి వరకూ) మరియు జరిమానాతో కూడిన కఠిన కారాగార శిక్షకు అర్హులవుతారు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 376 ఇ :

ఈ సెక్షన్ నేరాన్ని పునరావృత్తం చేసే నేరస్థులకు శిక్ష. ఎవరైనా (సెక్షన్లు 376, 376ఎ, సెక్షన్ 376డి) క్రింద శిక్షింపదగిన నేరము ఇంతకు ముందు చేసి ఉండి శిక్షింపబడితే, ఆ తర్వాత మరలా అదే నేరము క్రింద పైన చెప్పిన సెక్షన్లలో ఏదైనా గాని అరెస్టు కాబడితే అట్టి వ్యక్తి జీవిత ఖైదుకు (అంటే ఆ వ్యక్తి సహజ జీవితము పరిపూర్తి అయ్యేవరకూ) అర్హుడవుతాడు లేదా మరణశిక్షకు అర్హుడవుతాడు.

IV. మహిళలపై లైంగిక వేధింపులు - చట్టాలు

1. నిర్భయ చట్టం - 2013

2012వ సం॥ డిశంబర్ నెలలో న్యూఢిల్లీలో నిర్భయ అనే అమ్మాయి మీద దారుణంగా జరిగిన సామూహిక అత్యాచారం, అనంతరం ఆమె మరణం దేశం యావత్తు మహిళల భద్రత మీద ప్రశ్నించే పరిస్థితి కల్పించింది. ఆ సంఘటన పర్యవసానంగా మహిళల భద్రతను దృష్టిలో పెట్టుకుని ప్రభుత్వం 2013వ సం॥లో నేర సంబంధ న్యాయ సవరణ చట్టం - 2013 రూపొందించడం జరిగింది. ఈ చట్టాన్నే అందరూ నిర్భయ చట్టంగా పరిగణిస్తున్నారు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 354 - ఎ :

ఒక వ్యక్తి ఈ క్రింది చర్యలలో ఏది చేసినా లైంగిక వేధింపుల నేరస్థునిగా శిక్షింపబడతాడు.

★ శారీరక సంబంధం కోసం ప్రత్యక్షంగా లేక పరోక్షంగా చేసే అసభ్యకరమైన లైంగిక చేష్టలతో చొరవచేసే ప్రయత్నం.

★ లైంగిక సంబంధాల కొరకు అభ్యర్థన, డిమాండ్.

★ ఒక మహిళ ఇష్టానికి వ్యతిరేకంగా అశ్లీల చిత్రాలు చూపించటం.

★ లైంగిక పరమైన అర్థాలు వచ్చేలా వ్యాఖ్యలు చేయటం.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 354 - బి :

★ ఒక మహిళను వివస్త్రను చేసే ఉద్దేశ్యంతో దాడి లేదా నేరపూరిత దౌర్జన్యం చేయటం, ఏ మహిళనైనా వివస్త్రను చేసే ఉద్దేశ్యంతో నగ్నంగా ఉండమని ఒత్తిడి చేయటానికి, ఏ వ్యక్తైనా దాడి లేదా నేరపూరిత దౌర్జన్యానికి ఒడిగడితే లేదా అట్టి దానికి ప్రేరేపిస్తే ఆ నిందితునికి 3 సం॥లు తక్కువ కాకుండా శిక్ష మరియు జరిమానా విధించబడుతుంది.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 354 - సి :

★ రహస్యంగా ఇతరులని నగ్నంగా కానీ, వారి లైంగిక చర్యలను రహస్యంగా చూచి ఆనందించడం, ఒక మహిళను ఎవరైనా సాధారణంగా ఎవరూ తనను చూడటానికి ఇష్టపడని స్వవిషయంలో నిమగ్నమైనపుడు చూసినా లేదా ఫోటోలు తీసినా లేదా ఆ ఫోటోలు పంచిన ఆ వ్యక్తిగాని, ఆ వ్యక్తి ఆదేశంతో ఆపని చేసిన వేరొక వ్యక్తిగాని నేరస్తులుగా పరిగణింపబడి శిక్షార్హులు అవుతారు.

ఐ.పి.సి. సెక్షన్ 354 - డి :

★ ఏ వ్యక్తి అయినా ఒక మహిళను వెంబడించినప్పుడు మరియు ఒక మహిళ తన అయిష్టాన్ని స్పష్టంగా సూచించినా పదేపదే ఆమెతో పరస్పర సంబంధం పెంచుకోవటానికి సంప్రదించటం కానీ, సంప్రదించటానికి ప్రయత్నం కానీ చేసినా,

★ ఒక మహిళ యొక్క ఇంటర్నెట్, ఇ-మెయిల్ లేదా ఏ ఎలక్ట్రానిక్ సమాచార సాధనాన్నైనా అనుమతి లేకుండా పరిశీలిస్తే ఆ వ్యక్తి వెంటబడడం, వేధించటం అనే నేరాన్ని చేసినట్లు అవుతుంది.

మహిళల అశ్లీల చిత్రీకరణ నిషేధ చట్టం

మహిళల అసభ్య చిత్రీకరణ నిషేధ చట్టము, 1986 ప్రకారం ప్రకటనలు, ప్రచురణలలో లిఖిత పూర్వకంగా గానీ, చిత్రీకరణ లేదా దృశ్యరూపంలో గానీ మహిళలను అసభ్యంగా ప్రదర్శించటం నిషేధించబడింది. స్త్రీల యొక్క

చిత్రాలలో గోప్య శరీర భాగాలనూ, ఆకృతిని ప్రదర్శించటం, తద్వారా మహిళల గౌరవానికి భంగం కలిగించటం మరియు పౌర నైతిక నియమాలను కలుషితం చేయటం, సామాజిక, నైతిక విలువలకు హాని కలిగించటం ఈ చట్టం ప్రకారం శిక్షించదగిన నేరాలు.

ఇలాంటి అసభ్య చిత్రాలను ప్రచురించి గానీ, ప్రచురించటానికి సమీకరించిన గానీ, తద్వారా వ్యాపార ప్రకటనలకు ప్రోత్సహించటం గానీ శిక్షించదగిన నేరాలు. ఏ వ్యక్తి అయినా ఇటువంటి నిషిద్ధ ప్రకటన సామాగ్రిని తయారు చేయటం, విక్రయించటం, అద్దెకు ఇవ్వటం లేదా తపాలా ఇతర సాధనాల ద్వారా, పుస్తక రూపంలో, కరపత్రాలు. స్లైడు ఫిల్మ్‌లు, రేఖా చిత్రాలు, వర్ణ చిత్రాలు, ఫోటోగ్రాఫ్‌లను పంపిణీ చేయటం తద్వారా స్త్రీల రూపాన్ని అసభ్యంగా ప్రదర్శిచటం, ప్రచారం కల్పించటం వంటి నేరాలకు రెండేళ్ళ వరకూ జైలు శిక్షతో పాటు 2 వేల రూపాయలు జరిమానా విధించవచ్చు. అదే నేరాన్ని రెండోమారు అదే నేరస్తుడు చేస్తే జైలు శిక్ష 5 ఏళ్ళ వరకు, 10 వేలు తక్కువ కాకుండా లక్ష రూ॥ల వరకు జరిమానా విధించబడుతుంది.

మహిళల పట్ల అసభ్యకర ప్రవర్తన

బహిరంగ ప్రదేశంలో అసభ్యకరమైన పాటలు పాడటం, మరేదైనా అసభ్యకరమైన చర్యలు చేయటం సెక్షను 294 ప్రకారం నేరం. ఇందుకు 3 ఏళ్ళ జైలు శిక్ష, జరిమానా విధించబడతాయి. అసభ్యకరమైన సాహిత్యం వున్న పుస్తకాలు విక్రయానికి చూపిన యెడల రెండేళ్ళ జైలు శిక్షను, జరిమానాను విధించాలని, రెండోసారి లేదా ఇంకా ఎక్కువ సార్లు అదే నేరానికి పాల్పడితే 5 సం॥ల వరకు జైలుశిక్షను విధించే అవకాశం సెక్షను 292లో ఇవ్వబడింది. బాల, బాలికలకు అసభ్యకర సాహిత్యం, వస్తు సామాగ్రి వంటివి విక్రయించటం తీవ్ర నేరంగా సెక్షను 293 ప్రకటించింది. మొదటిసారి నేరం చేసిన వ్యక్తికి 3 ఏళ్ళవరకు జైలు, జరిమానా విధించే అవకాశం వుండగా రెండోసారి ఇంకా ఎక్కువసార్లు ఇదే నేరం చేస్తే జైలు శిక్ష ఏడేళ్ళ వరకు విధించాలని ఈ సెక్షను నిర్దేశించింది.

2. అక్రమ మానవ రవాణా నిరోధక చట్టం – 1986

అక్రమ మానవ రవాణా నిరోధక చట్టం 1986 ముఖ్య ఉద్దేశ్యం కేవలం వ్యభిచార వృత్తిని వ్యాపారంగా కొనసాగించే వారిని శిక్షించటమే కాకుండా మహిళలు, బాలికలను వ్యవస్థాగతమైన బతుకు తెరువు కోసం వ్యాపారంగా కొనసాగించే వ్యభిచార వృత్తి కోసం రవాణా జరపకుండా నిషేధించటం. ఈ చట్టం లక్ష్యం సమాజంలో చాలా కాలంగా పాతుకు పోయిన వ్యభిచార వృత్తి అనే రుగ్మతను రూపుమాపడం. అందువల్ల ఈ చట్టాన్ని ఒక సంక్షేమ చట్టంగా మనం గుర్తిస్తున్నాం. వ్యభిచార వృత్తిని నిరోధించటం, బాధిత మహిళకు పునరావాసం కలుగజేయటం అనే ప్రధాన లక్ష్యాలతో ఈ చట్టాన్ని భారత ప్రభుత్వం అమలులోకి తెచ్చింది.

ఏ వ్యక్తి అయినా ఒక ప్రదేశాన్ని నిర్వహించటం లేదా ప్రదేశ నిర్వహణకు తోడ్పడటం ద్వారా ఒక వ్యక్తి మరొకవ్యక్తికి లేదా వ్యక్తుల లాభం కొరకు లైంగిక వ్యాపారాన్ని నిర్వహించటం నేరము. ఇందుకు ఒక ఏడాదికి తగ్గకుండా మూడేళ్ళ వరకు జైలు శిక్ష 2 వేల రూ॥లు జరిమానా ఈ చట్టంలో పేర్కొనబడింది. ఇటువంటి అనైతిక వ్యభిచార వ్యాపారం జరుపబడే ప్రదేశంలోని కిరాయి దారు, అద్దెదారు, ఆక్రమణ దారు మాత్రమే కాక ఆ ప్రదేశపు యాజమాని, పర్యవేక్షకుడు లేదా వారి ఏజెంటు వంటి వ్యక్తులు కూడాను వ్యభిచార గృహం నిర్వహించబడుతున్నదని తెలిసీ ఆ ప్రదేశంలో నిర్వహణలో సహకరించేవారందరునూ 2 సం॥ల వరకు జైలు శిక్ష, 2 వేల రూ॥ జరిమానాకు గురవుతారు. 18 సం॥లు నిండిన ఏ వ్యక్తి అయినా వ్యభిచారవృత్తిపై సంపాదనతో జీవనం సాగించటం గానీ లేదా వ్యభిచారిణితో అలవాటుగా కలిసి జీవిస్తున్నటు గానీ రుజువైతే ఆ వ్యక్తికి 2 ఏళ్ళ జైలు శిక్షతో పాటు 1000 రూ॥ జరిమానా కూడా

విధించవచ్చు. వ్యభిచార వృత్తికి దోహదం చేస్తూ అట్టి స్త్రీని, స్త్రీ యొక్క కదలికలను తన ఆధీనంలో వుంచుకొని విటులను తీసుకొచ్చే వ్యక్తికి కూడా ఇదే రకమైన శిక్ష విధించబడుతుంది. బాలికలు, మైనరు బాలికలను చేరదీసి వారిచే వ్యభిచార వ్యాపారాన్ని నిర్వహించడం ద్వారా సంపద కూడబెట్టిన వ్యక్తులకు 7 సం॥లకు తక్కువ కాని, 10 ఏళ్ళ వరకు పొడిగించగల జైలు శిక్ష విధించబడుతుంది.

మహిళను సేకరించటం, సమీకరించటం లేదా అందుకు ప్రయత్నించటం, వ్యభిచారం నిమిత్తమై మరొక ప్రదేశానికి తరలించటం లేదా తీసుకుపోవడం, ప్రదేశాల మధ్య తరలింపుతో వ్యభిచార వృత్తిని కొనసాగింప చేయటం లేదా మరొకవ్యక్తిచే వ్యభిచార వృత్తిని కొనసాగించేందుకు దోహదం చేయటం వంటి చర్యలన్నీ ఈ చట్టం క్రింద నేరాలుగా గుర్తించబడ్డాయి. ఇలాంటి నేరాలకు 7 ఏళ్ళ వరకు జైలు శిక్ష మరియు 2 వేల రూపాయల వరకు జరిమానా కూడా విధించవచ్చు.

ఏ వ్యక్తి అయినా మరొక వ్యక్తిని అతని అంగీకారంతో గానీ, అంగీకారం లేకుండా కానీ, వేశ్యాగృహంలో కానీ, ఇతర ప్రదేశంలో గానీ, మరొక స్త్రీతో లైంగిక కార్యకలాపాలు జరిపించే ఉద్దేశ్యంతో బంధించటం కూడా నేరమే. ఇందుకు 7 ఏళ్ళకు తక్కువ కాకుండా 10 ఏళ్ళ వరకు జైలు శిక్ష మరియు జరిమానా విధించబడతాయి.

బహిరంగ ప్రదేశాలలో లేదా పౌర నివాసాలకు సమీపంలో వ్యభిచారవృత్తి చేయటం నిషిద్ధం, శిక్షార్హం ప్రజలు ప్రార్థనలు చేసే మత సంబంధమైన సంస్థలు, ఆలయాలు, పాఠశాలలు, విద్యార్థి వసతి గృహాలు, వైద్యాలయాలు, ఆరోగ్యకేంద్రాలు వంటి సంస్థలకు 200 మీటర్ల లోపు ఇలాంటి నేరం చేసినవారికి 3 నెలల వరకు జైలు శిక్ష విధిస్తారు. బాలబాలికలు లేదా మైనారిటీ తీరని వ్యక్తులచే వ్యభిచారం చేయించిన నేరానికి 7 ఏళ్ళు తగ్గకుండా 10 ఏళ్ళ వరకు జైలు శిక్ష, కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో జీవిత ఖైదు కూడా విధించవచ్చు.

ప్రభుత్వ అధికారి లేదా సంరక్షకుడు లేదా అధీకృత అధికారి సంరక్షణ నుండి లేదా స్వాధీనం నుండి ఏ వ్యక్తినైనా వ్యభిచారం కోసమై తీసుకువెళ్ళడం చట్టం ప్రకారం నేరం. ఇందుకు కనీసం 7 ఏళ్ళ నుండి 10 సం॥ల వరకు, మరికొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో జీవిత కాలం వరకు జైలు శిక్ష విధించవచ్చు.

జాగ్రత్తలు

- పెళ్ళి చేసుకుంటానని నమ్మించి ప్రేమ పేరిట వంచించే వారితో అప్రమత్తంగా ఉండాలి.
- పార్టీల్లో మహిళ ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు మత్తు ఇవ్వడం ద్వారా మోసం చేసే ప్రమాదముంది.
- సినిమాల్లో, టీవీల్లో నటించే అవకాశం కల్పిస్తామని, ఉద్యోగం ఇప్పిస్తామని ఒంటరిగా రమ్మనే వారితో జాగ్రత్తగా ఉంటాలి.
- ఒంటరిగా ప్రయాణించాల్సి వస్తే గమ్యం చేరే వరకు కుటుంబసభ్యులకు సమాచారం అందిస్తూ ఉండాలి.

V. పనిచేసేచోట ఉద్యోగినులపై లైంగిక వేధింపుల నిరోధక, నిషేధ మరియు పరిష్కారచట్టం - 2013

పనిచేసేచోట మహిళలకు లైంగిక వేధింపుల నుండి రక్షణ, నివారణ మరియు లైంగిక వేధింపులకి సంబంధించిన ఫిర్యాదులను పరిష్కరించటం గురించి ఈ చట్టాన్ని 2013లో తీసుకురావటం జరిగింది.

పనిచేసేచోట మహిళలపై లైంగిక వేధింపులనేవి రాజ్యాంగం లోని 14,15,21 అధికరణముల క్రింద కల్పించబడిన స్త్రీల ప్రాథమిక హక్కులైన సమానత్వపు హక్కు, జీవించేహక్కు, వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛాహక్కు, భద్రతలతోపాటు లైంగిక వేధింపులకు తావులేని ఒక సురక్షిత వాతావరణం లో ఉద్యోగ, వృత్తి వ్యాపారాలును చేసుకొనే హక్కులను ఉల్లంఘించటమే అని చెప్తుంది.

ఈ చట్టం ప్రకారం పనిచేయు ప్రదేశంలో మహిళల పట్ల మగవారు అనుచితంగా, శారీరకంగా లోబరుచుకొనుటకు చేసే ప్రయత్నాలు, లైంగిక కోర్కెలను తీర్చమని ఒత్తిడి చేయటం, లైంగిక పరమైనటువంటి అర్థాలు వచ్చే విధంగా మాట్లాడటం, అశ్లీలమైన బొమ్మలను చూపించటంతో పాటు ఏ విధమైన అనుచిత, అవాంఛనీయ, అసాంఘిక ప్రవర్తన ద్వారా, చర్యల ద్వారా పనిచేసే ప్రదేశంలో మహిళలను పైన పేర్కొన్న అంశాలలో మగవారు ఏవిధంగా వేధించినా ఈచట్టం ద్వారా పై అధికారులకు మరియు పోలీసులకు ఫిర్యాదు చేసుకోవచ్చును.

ఈ చట్టం ప్రకారం మహిళలు పనిచేయు ప్రదేశంలో ఒక అంతర్గత ఫిర్యాదుల విభాగాన్ని ఏర్పాటు చేయాలి. ఈ అంతర్గత ఫిర్యాదుల కమిటిలో ఒక సీనియర్ మహిళా ఉద్యోగి అధ్యక్షురాలిగా ఇంకొక ముగ్గురు సభ్యులు, ఒక స్వచ్ఛంద సేవా సంస్థ ప్రతినిధి కలిపి నలుగురుతో అంతర్గత ఫిర్యాదుల విభాగం ఏర్పాటు చేయబడుతుంది.

మహిళ ఇచ్చిన ఫిర్యాదులపై అంతర్గత ఫిర్యాదుల విభాగం, విచారణను 90 రోజులలోగా పూర్తి చేయాలి. విచారణ జరుగుతున్న సమయంలో ఫిర్యాదు చేసిన మహిళ కోరుకున్నట్లయితే ఆమెను వేరే ప్రదేశానికి బదిలీ చేయవచ్చు లేక 3 నెలలు సెలవును మంజూరు చేయవచ్చు. విచారణ నివేదిక సంబంధిత పై అధికారులకు అందిన తర్వాత నేరం చేసిన నిందితుడిపై 60 రోజులలోపల తగిన చర్య తీసుకోవాలి.

సఖి కేంద్రాలు

"సఖి కేంద్రాలు" పలు రకాల హింసలకు గురైన మహిళలకు అవసరమైన వైద్యం, వసతి, కౌన్సిలింగ్, న్యాయసలహా/సహాయం వంటి అన్ని సేవలు ఒకే చోట అందించేందుకు రాష్ట్రంలోని అన్ని జిల్లాలలో "సఖి కేంద్రాల" ఏర్పాటు చేయబడినాయి. ఈ కేంద్రాలా మహిళలకు సత్వర పరిష్కారం, న్యాయం అందేలా చర్యలు తీసుకుంటాయి.

VI. గర్భస్థ శిశువు ఆరోగ్యం గురించి చేసే పరీక్షల (నియంత్రణ, దుర్వినియోగ నివారణ) చట్టం - 2002

దీనినే పి.యన్.డి.టి. చట్టం అంటారు. గర్భంలో ఉన్న బిడ్డ ఆడ శిశువా? లేక మగ శిశువా? తెలుసుకోవడానికి తల్లి గర్భంలోని ఆమ్నియాటిక్ ద్రవాలను, రక్తాన్ని మొదలైన వాటిని పరీక్ష చేస్తారు. దీనినే అమ్నియో సెంటొసిస్ పరీక్షలు అంటారు. ఈ పరీక్షలు గర్భంలోని శిశువు ఆరోగ్య పరిస్థితిని తెలుకోవడానికి ఉపయోగిస్తారు. కాని సమాజంలో ఉన్న లింగ వివక్షత కారణంగా కడుపులో ఉన్నది ఆడపిల్ల అని తెలియగానే చంపివేసేందుకై ఈ పరీక్షలను వాడుకోవడంతో మహిళా సంఘాల నుండి పెద్ద ఎత్తున వ్యతిరేకత వచ్చింది. దాంతో 1994లో పార్లమెంటు ఈ చట్టాన్ని తీసుకొని వచ్చింది.

ఈ చట్టంలోని ముఖ్యాంశాలు

1. ప్రభుత్వ గుర్తింపు పొందని సంస్థలుగాని, వ్యక్తులుగాని ఈ పరీక్షలు చేయడానికి వీలులేదు.
2. శిశువు ఆరోగ్యం దృష్ట్యా చట్టంలో పేర్కొన్న పరిస్థితులలోనే ఈ పరీక్షలు జరపాలి.
3. ఈ పరీక్షలు జరిపే ముందు ఆ పరీక్షలను జరపడానికి ప్రభుత్వ గుర్తింపు పొందిన వ్యక్తి :
   ఎ) పరీక్షలు జరిపించుకునే స్త్రీ వయస్సు 30 సంవత్సరాలు దాటిందా అనే విషయాన్ని నిర్ధారించుకోవాలి,
   బి) ఆ స్త్రీ కి అంతకుముందే రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ సార్లు అబార్షన్ జరిగి ఉంటే ఈ పరీక్ష చేయవచ్చు.
4. గర్భవతి అయిన స్త్రీ మానసిక పరిస్థితి సరిగా లేకపోవడం వల్ల కూడా వైద్యుల సలహా మేరకు ఈ పరీక్షలు అవసరమవుతాయి.
5. ఈ పరీక్షలు జరిపే ముందు స్త్రీ అంగీకారం రాతపూర్వకంగా ఉండాలి.
6. ఈ పరీక్షలు జరుపుతున్న వ్యక్తి ఆ స్త్రీకి కాని, ఆమె బంధువులకు గాని గర్భంలో ఉన్నది ఆడ శిశువా, మగశిశువా అనే విషయాన్ని సైగల ద్వారా గాని, మాటల ద్వారాగాని, రాతల ద్వారాగాని చెప్పకూడదు. అది శిక్షార్హం.
7. ఈ నేరం చేసిన వైద్యులకు, సిబ్బందికి 3 సంవత్సరాల వరకు జైలుశిక్ష, 10వేల రూపాయల జరిమానా విధిస్తారు. మళ్ళీ తిరిగి ఇదే నేరానికి పాల్పడితే 5 సంవత్సరాల వరకు జైలుశిక్ష, 50 వేల రూపాయల జరిమానా విధిస్తారు.
8. ఈ నేరం చేసిన వైద్యుల, లేదా సిబ్బంది గుర్తింపును రాష్ట్ర మెడికల్ కౌన్సిల్ 2 సంవత్సరాల వరకు రద్దు చేస్తుంది. వీరు ఇదే విధంగా వ్యవహరించినట్లయితే వారి గుర్తింపు శాశ్వతంగా రద్దు చేస్తారు.

మన రాష్ట్రంలో ప్రతి 1000 మంది 6 సం॥లలోపు మగపిల్లలకు 957 మంది ఆడపిల్లలు 2001లో ఉంటే, 2011 సంవత్సరానికి 932కు తగ్గిపోయారు. ఆడపిల్ల కడుపులో ఉన్నదని తెలిస్తే కొందరు భ్రూణహత్యకు పాల్పడుతున్నారు. అలా చేయొద్దు. అది నేరం.

ఆడపిల్లలను కాపాడండి - వారి రక్షణకై చేయిచేయి కలపండి

VII. ప్రసూతి సౌకర్య హక్కుల చట్టం – 1961

గర్భవతులైన, బాలింతలైన ఉద్యోగినులకు, శ్రామిక మహిళలకు ప్రసూతి సౌకర్యం హక్కుగా కల్పిస్తూ ప్రభుత్వ, ప్రైవేటు యాజమాన్యాల బాధ్యతలను ఈ చట్టం నిర్దేశిస్తుంది. ఈ చట్టం ప్రకారం ప్రసూతి సౌకర్యాలను ఉపయోగించుకోవాలనుకునే మహిళ ప్రసవానికి ముందు ఈ సంస్థలో సంవత్సరంలో 160 దినాల పాటు పనిచేసి ఉండాలి. యాజమాన్యం తప్పనిసరిగా ఆరువారాల వేతనాన్ని ఆమెకు అందించాలి. ప్రసవంలో బిడ్డ మరణించినా, స్త్రీ మరణించినా ఇది వర్తిస్తుంది. స్త్రీ మరణించిన సందర్భంలో ఆమె వారసులకు అంద జేయాలి. ఒకవేళ ఆమె అక్కడ సెలవు పెట్టి మరొకచోట పనిచేస్తుంటే ఇది వర్తించదు.

ప్రభుత్వ ఉద్యోగాలు చేస్తున్న మహిళలకు ఇద్దరుకంటే తక్కువ సంతానం ఉన్న వారికి, పూర్తి జీతభత్యాలనిస్తూ 180 రోజుల ప్రసూతి సెలవు ఇస్తారు. అలాగే శ్రామిక మహిళలకు, ప్రైవేటు రంగంలో పనిచేసే మహిళలకు కనీసం 12 వారాల సెలవును జీతంతో ఇవ్వాలి. అవివాహితులై ఉండి గర్భం దాల్చిన మహిళలకు కూడా ఈ నిబంధనలు వర్తిస్తాయి. మొత్తం సెలవు దినాల్ని ఒకేసారిగా కాన్పుకు ముందు, తరువాత కూడా వాడుకోవచ్చు.

ఎవరైనా గర్భిణీ స్త్రీలతో ప్రసవానికి ఆరు వారాల ముందు, సెలవు అడిగినా ఇవ్వకుండా పనిచేయించుకున్నట్టయితే శిక్షార్హమైన నేరంగా పరిగణింపబడుతుంది. అంతేకాదు వారికి ప్రసవానికి నెలరోజుల ముందు నుంచీ అధిక శ్రమతో కూడిన పనిని ఇవ్వకూడదు. పారిశ్రామిక సంస్థలో, పనిచేసే ప్రదేశాల్లో గర్భవతులకూ, బాలింతలకూ సరైన సౌకర్యాలు కల్పించాలి. అలా చేయనట్లయితే రోజుకి 250 రూపాయల చొప్పున వారికి పరిహారం చెల్లించాలి.

ఎవరైనా శ్రామిక మహిళ ఉద్యోగ నిర్వహణలో ఉన్నపుడు గర్భస్రావానికి గురైనట్లయితే ఆమె 45 రోజులపాటు జీతంతో కూడిన సెలవును తీసుకోవడానికి ఈచట్టం ద్వారా హక్కు కలిగి ఉంది. ప్రభుత్వ ఉద్యోగినులకు గర్భస్రావం జరిగినట్లయితే సర్వీసులో ఒక్కసారి మాత్రం ఇటువంటి జీతంతో కూడిన 45 రోజుల సెలవు ఇస్తారు. కాన్పు తరువాత ఉద్యోగంలో చేరినట్లయితే బిడ్డకు 15 మాసాల వయస్సు వచ్చే వరకూ రోజుకు రెండుసార్లు బిడ్డకు పాలు ఇవ్వడానికి వీలుగా విశ్రాంతి సమయాన్ని కల్పించాలి.

సమస్యల్లో ఉన్న స్త్రీల కోసం
భూమిక హెల్ప్‌లైన్
(కేవలం ఫోన్ ద్వారానే)
సలహా, సమాచారం కోసం సంప్రదించండి
(సమయం ఉ.8 గం॥ల నుంచి రా.11గం. వరకు)
టోల్ ఫ్రీ నెంబర్ **1800 425 2908**
మీ వివరాలను గోప్యంగా ఉంచడం మా బాధ్యత

1. బాలల హక్కులు

మన దేశంలో బాలలకు కూడా హక్కులు ఉన్నాయనే విషయం చాలా మందికి తెలియదు. బాలలంటే 18 సం॥లలోపు వారు. ఇది తెలియక బాలలు అనేక విధాలుగా తమ హక్కులను కోల్పోతున్నారు. పిల్లల హక్కులపై ఐక్యారాజ్యసమితి తీర్మానం చేసి బాలల హక్కులను ప్రతిపాదించింది. దాదాపు అన్ని ప్రపంచ దేశాలు ఈ ప్రతిపాదనను ఆమోదించాయి. ఈ హక్కుల ఒడంబడికను ఆ మోదించడానికి వెనక చాలా కృషి జరిగింది. ప్రభుత్వ సంస్థలు, మానవ హక్కుల నిపుణులు జరిపిన సుదీర్ఘ చర్చలు, వాదనలే కాక, ప్రభుత్వాలు కూడా ఈ ప్రయత్నంలో భాగం పంచుకున్నాయి.

ఈ ఒప్పందానికి ఆమోదం తెలపడంతో 18 సంవత్సరాలలోపు బాలల సంరక్షణ, పోషణ ప్రతి ఒక్కరికి ముఖ్యంగా ప్రభుత్వాలకు ప్రాధాన్యతాంశాలు అయ్యాయి. అందుకే బాలల హక్కులు ఏం ఉన్నాయో తెలుసుకుందాం.

జీవించేహక్కు

- జీవనానికి, ఆహారానికి, బట్టలకు సంబంధించిన కనీస ప్రమాణాలపై హక్కు
- ఆరోగ్యం, పోషణ మరియు బ్రతకడానికి అవసరమైనవి అత్యధికంగా పొందగలిగే ప్రమాణాల పై హక్కు
- పేరు, జాతీయత మరియు గౌరవంగా మనుగడ సాగించే హక్కులు

అభివృద్ధి చెందే హక్కు

- విద్య హక్కు
- బాల్యారంభ దశ సంరక్షణ పరియు అభివృద్ధికై సహకారం హక్కు
- సామాజిక భద్రత
- విరామం, విశ్రాంతి, ఆటపాటలు సాంస్కృతిక కార్యక్రమాల్లో పాల్గొనే హక్కు

రక్షణ పొందే హక్కు

- అన్ని రకాల దోపిడి, దురుపయోగం / తిట్లు, అమానుషంగా చూడడం లేదా సరిగ్గా ఆదరించకపోవడం మరియు అశ్రద్ధ నుండి విముక్తి / రక్షణ హక్కు
- యుద్ధం, పోరాటం లాంటి అత్యవసర పరిస్థితుల్లో ప్రత్యేక రక్షణ హక్కు

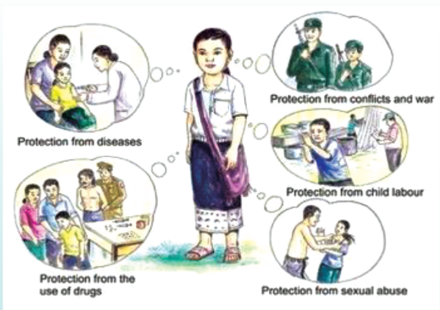

పాల్గొనే హక్కు

- పిల్లల అభిప్రాయాలను గౌరవించడం, భావ వ్యక్తీకరణ స్వేచ్ఛ
- సముచిత సమాచారం అందుకునే హక్కు
- ఆలోచన, అంతరాత్మ, మత స్వేచ్ఛ
- తనకు సంబంధించిన ప్రత్యక్ష లేదా పరోక్ష నిర్ణయాలు తీసుకునేపుడు పాల్గొనే హక్కు

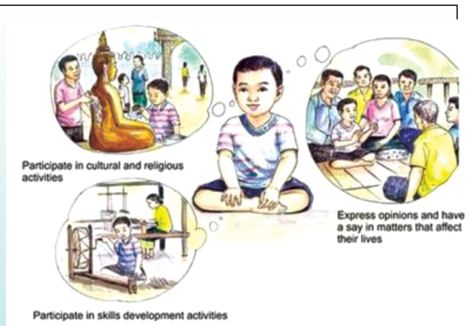

బాలల హక్కులను అర్థం చేసుకోవడం, పరిరక్షించడం

సమాజంలో కానీ, కుటుంబంలో కానీ, పాఠశాలలో / అంగన్‌వాడీ కేంద్రంలో కానీ బాలలకు తమ హక్కులను పూర్తిగా అందించవలసిన బాధ్యత ప్రభుత్వం, తల్లిదండ్రులు, ప్రతి ఒక్కరిపైన ఉన్నది. అయినప్పటికీ బాలలు అనేక విధాలుగా తమ హక్కులను కోల్పోతున్నారు. ముఖ్యంగా

- భ్రూణ హత్యల వలన జీవిత హక్కు
- పుట్టిన బిడ్డ ఆడ పిల్ల అని తెలిసిన తర్వాత నిరాదరణ, వివక్ష, ప్రాణహాని
- చదువు కోవలసిన వయస్సులో పనులకు వెళ్ళడం
- వివిధ పనులు చేస్తూ ఆరోగ్యం, స్వేచ్ఛ, జీవించే హక్కు కోల్పోవడం
- వ్యాధి నిరోధక టీకాలు ఇప్పించకపోవడం వలన ఆరోగ్యం కోల్పోవడం
- అధిక సంతానం వలన పూర్తి సంరక్షణ అందించకపోవడం
- వ్యవసాయానికి, ఇంటిపనులకు ఉపయోగించుకోవడం
- ఆడ పిల్లలకు చదువెందుకనుకోవడం
- బాలలపై వేధింపులు, హింస, దండనలు
- 6 సం॥ల లోపు పిల్లలు పోషకాహారలోపానికి గురి కావడం
- 6 సం॥ల లోపు పిల్లలకు పూర్తి సంరక్షణ అందకపోవడం
- బాలలు సంపూర్ణ, సమగ్ర అభివృద్ధి సాధించకపోవడం
- వైకల్యం ఉన్న వారికి ప్రత్యేక విద్య పొందలేకపోవడం
- బాల్యారంభదశలో పూర్తి స్థాయిలో విద్య అందకపోవడం
- పుట్టిన బిడ్డలను వదిలి వేయడం, తల్లిదండ్రులతో కలిసి జీవించలేకపోవడం
- అభివృద్ధికి ఆటంకం కలిగే వాతావరణంలో పెరగడం
- సంఘ వ్యతిరేక, నేర పూరిత కార్యకలపాల్లో బాలలను వినియోగించడం, మొదలైనవి.

ఏ విధంగా రక్షించాలి

- బాలలందరికీ హక్కులున్నాయనే విషాయాన్ని ప్రతి ఒక్కరికి తెలియజేయాలి.
- ఈ విషయాలను చాలా చిన్న చిన్న విషయాలుగా చాలా మంది పరిగణిస్తారు కాని, ఈ విషయాలు భావి జీవితాలను ప్రభావితం చేసే అంశాలు
- ఓపికగా అవగాహన కలిగించాలి.
- శిక్షణా కార్యక్రమాలలో ఈ అంశాలపై చర్చించాలి.
- పాఠశాలల్లో వీటిని ప్రస్తావించాలి.
- పిల్లల్లో చర్చలు నిర్వహించాలి.
- పిల్లల నుంచి పిల్లలకు చాలా సమర్థవంతంగా సమాచారం అందుతుంది.
- అంగన్‌వాడీ టీచర్ తల్లిదండ్రుల సమావేశాల్లో, ఇసిసిఇ డే నిర్వహించేపుడు పిల్లల సంరక్షణ, ఆహారం, అభివృద్ధి, వారికి సమకూర్చవలసిన సదుపాయాలు, వాతావరణం పై చర్చించాలి, అందించేందుకు సహకరించాలి.
- బాలకార్మికత, బాల్యవివాహాలు, పిల్లల అక్రమరవాణా పట్ల అప్రమత్తతో వ్యవహరించి జరగకుండా చూడాలి.
- ఆడపిల్లల చదువు, రక్షణల పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించాలి.

2. బాలల రక్షణ / సంరక్షణ కోసం అమలులో ఉన్న చట్టాలు

బాలల హక్కులను పరిరక్షించడం కోసం అనేక చట్టాలు అమలు చేయడం జరుగుతున్నది. అందులో ముఖ్యమైనవి

చట్టం	ఉద్దేశ్యం
1. సంరక్షకుల మరియు దత్తుల చట్టం, 1890	• ఒక బాలుడు లేదా బాలిక సంక్షేమానికి సంరక్షకులు అవసరమని కోర్టు భావిస్తే వారి కోసం లేదా ఆస్తి సంరక్షణ కోసం సంరక్షకులను కోర్టు నియమిస్తుంది. • మతంతో నిమిత్తం లేకుండా భారతీయులందరికీ ఈ చట్టం వర్తిస్తుంది.
2. బాల కార్మిక (నిషేధ, నియంత్రణ) చట్టం – 1986	• 14 సంవత్సరాలలోపు బాల బాలికలతో పనిచేయించడం నేరం. • పనిచేయించిన యజమానులకు జైలుశిక్ష మరియు జరిమానా విధించవచ్చు.
3. లైంగిక నేరాల నుంచి బాలల రక్షణ చట్టం, 2012	• బాలలను లైంగిక దాడులు, వేధింపులు, అశ్లీలత, బూతు సాహిత్యం నుంచి రక్షించేందుకు ఈ చట్టం తీసుకు రావడం జరిగింది. • 18 సం॥ల లోపు బాలికలు, బాలురపై లైంగిక నేరాలకు కఠిన శిక్షలు విధించే విధంగా చట్టం వీలు కల్పించింది.
4. హిందూ దత్తత మరియు పోషణ చట్టం, 1956	• పిల్లల (18 సం॥లు లోపు వారు) దత్తత మరియు పోషణ గురించి ఈ చట్టం నిర్వచిస్తుంది. • ఈ చట్టం హిందూ, బౌద్ధ, జైన, సిక్కు మతస్తులకు వర్తిస్తుంది.
5. బాల్య వివాహ నిషేధ చట్టం, 2006	• 21 సం॥లు నిండని బాలురకు, 18 సం॥లు నిండని బాలికలకు జరిగే వివాహన్ని నిరోధించేందుకు ఈ చట్టం అమలులోకి వచ్చింది. • అలా జరిగిన వివాహాలు చెల్లవు, రద్దవుతాయి. • బాల్యవివాహం చేసుకున్న 18 సం॥లు దాటిన పురుషుడికి, వివాహం జరిపించిన వారికి జైలుశిక్ష, జరిమానాలు విధించవచ్చు. • కలెక్టర్, ఆర్డీఓ, సిడిపిఓ, తహశీల్దార్, సూపర్‌వైజర్, పంచాయతి సెక్రటరీ, గ్రామపాలనాధికారులు "బాల్య వివాహ నిరోధ అధికారులు" గా వ్యవహరిస్తారు. • గ్రామ స్థాయిలో అమలు చేయడానికి, పర్యవేక్షణకు ఒక కమిటీ ఉంటుంది. సర్పంచ్ అధ్యక్షులు, అంగన్‌వాడీ టీచర్ కన్వీనర్, పంచాయితి సెక్రటరీ, గ్రామ పాలనాధికారి, స్థానిక పాఠశాల టీచర్, స్వయం సహాయక సంఘ సభ్యులు, మహిళా వార్డ్‌మెంబర్, ఎ.ఎన్.ఎం. స్వచ్ఛంద సంస్థ సభ్యులు, ఆశా సభ్యులుగా ఉంటారు.

చట్టం	ఉద్దేశ్యం
6. బాలల ఉచిత నిర్బంధ విద్యాహక్కు చట్టం, **2009**	• **6** నుండి **14** సం॥ల వయస్సు బాలలందరికీ ఎటువంటి ఫీజులు లేకుండా **8**వ తరగతి వరకు ఉచితంగా విద్యను అందించాలి. • విద్యార్థులకు మధ్యాహ్న భోజనం, యూనిఫాం, పాఠ్యపుస్తకాలు ఉచితంగా ఇవ్వాలి.
7. మహిళ, బాలల సంస్థల లైసెన్సింగ్ చట్టం, **1956**	• మహిళలు, బాలల సంస్థల లైసెన్స్ కోసం ఈ చట్టం ఏర్పడింది. • రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఏర్పరచిన లైసెన్సింగ్ అధికారి అనుమతి లేకుండా ఏ సంస్థను ఏర్పాటు చేయరాదు.
8. జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం, **2013**	• ఆహారం మరియు పోషకాహార భద్రత కోసం ఉద్దేశించబడినది. • ప్రజాపంపిణీ వ్యవస్థ, మద్యాహ్న భోజన పథకం, ఐసిడియస్ పథకంల ద్వారా అందచేసే ఆహార ధాన్యాలు లేదా భోజనం సరఫరా చేయకపోతే ఆహార భద్రత భత్యం లభిస్తుంది.
9. బాలల న్యాయం (బాలల రక్షణ, సంరక్షణ) చట్టం, **2015**	• నేరారోపణ ఎదుర్కొంటున్న, నేరం చేసినట్లు రుజువైన మరియు రక్షణ, పోషణ అవసరమున్న బాలలకు సరైన సంరక్షణ, ఆదరణ, అభివృద్ధి, రక్షణ, పునరేకీకరణలతో బాలల ప్రాథమిక అవసరాలను తీర్చడం కోసం మరియు వారికి సంబంధించిన చట్టాలను ఏకం చేస్తూ సవరించిన చట్టం.
10. ది ప్రొబేషన్ ఆఫ్ అఫెండర్స్ ఆక్ట్, **1958**	• నేరారోపణ ఉన్న **21** సం॥ల లోపు వ్యక్తిని కొంతకాలం సత్ప్రవర్తన కారణంగా విడుదల చేసేందుకు ఈ చట్టం ఉద్దేశించబడింది.
11. బాలల హక్కుల రక్షణ కమీషన్ల చట్టం, **2005**	• బాలల హక్కుల రక్షణ కోసం జాతీయ స్థాయిలో, రాష్ట్ర స్థాయిలో కమీషన్‌ల ఏర్పాటు, బాలల హక్కుల ఉల్లంఘన జరిగిన సందర్భంలో, బాలలపై నేరాలు జరిగిన సందర్భంలో తొందరగా కేసుల విచారణ జరిపేందుకు బాలల కోర్టుల ఏర్పాటు చేసేందుకు ఈ చట్టాన్ని రూపొందించినారు. • ప్రతి జిల్లాలో "బాలల ప్రత్యేక కోర్టు" ఏర్పాటు చేయాలి.
12. అక్రమ మానవ రవాణా నిరోధక చట్టం, **1986**	• మహిళలు, బాలికలను అనైతికంగా రవాణా చేసి వారితో వ్యభిచారం చేయించడాన్ని నిరోధించేందుకు ఈ చట్టం ఏర్పడింది. • వ్యభిచార వృత్తిని నిరోధించడం, బాధితులకు పునరావాసం కలుగ చేయడం కూడా ఇందులో ఉన్నది.
13. గర్భస్థ శిశువు ఆరోగ్యం గురించి చేసే పరీక్షల (నియంత్రణ, దుర్వినియోగ నివారణ) చట్టం, **2002**	• తల్లి గర్భంలో పిండం, శిశువుగా మారిన తర్వాత వైద్యపరీక్షలను చేసే విధానాలను నియంత్రించేందుకు, ముఖ్యంగా స్కానింగ్ ద్వారా పుట్టబోయేది ఆడపిల్ల అని తెలుసుకొని అబార్షన్ చేయించడాన్ని నిరోధించేందుకు ఈ చట్టం రూపొందింది.

3. బాలల ఆరోగ్యం, పోషణ, అభివృద్ధి

బాలలు జీవించే హక్కు, పోషకాహారం, ఆరోగ్యం, ప్రీ స్కూల్ విద్య పొందేహక్కు, అభివృద్ధి చెందేహక్కు, ఆటపాటలతో సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే హక్కును సమకూర్చడం కోసం అంగన్‌వాడీ కేంద్రం ద్వారా వివిధ సేవలు అందిచడం జరుగుతున్నది.

- బిడ్డ కడుపులో పడ్డప్పటి నుండే సరైన పోషణ, ఆరోగ్యం, అభివృద్ధి కోసం ఆరోగ్యలక్ష్మి - ఒక పూట సంపూర్ణ భోజనంను గర్భిణీ, బాలింతలకు సమకూర్చడం.
- 7వ నెల నుండి 6 సంవత్సరాల వరకు అనుబంధ పోషకాహారం అందించడం
- పుట్టగానే ముర్రుపాలు, 6 నెలల వరకు కేవలం తల్లిపాలు, 7వ నెల నుండి అదనపు ఆహారం ప్రారంభించడం, 2 సం॥లు వచ్చేవరకు తల్లిపాలు పట్టడంలాంటి సరైన శిశు మరియు చిన్నపిల్లల పోషణా పద్ధతులు పాటింపజేయడం, కౌన్సిలింగ్ ఇవ్వడం.
- ప్రతి నెల/ప్రతి మూడు నెలల్లో పిల్లలు బరువు మరియు అభివృద్ధి మైలురాళ్ళ పర్యవేక్షణ మరియు పెంపుదలకై కృషిచేయడం.
- తల్లిదండ్రులకు ఇంటి వద్ద పిల్లల పెంపకం, ప్రేరణ, సంరక్షణ అంశాలపై సూచనలు, సలహాలు ఇవ్వడం.
- బిడ్డ ఆరోగ్యంగా, మంచి బరువుతో పుట్టడానికి ఆరోగ్యలక్ష్మి కార్యక్రమం ద్వారా నిరంతర పర్యవేక్షణ.
- నవ జాత శిశు సంరక్షణకై ఇంటివద్ద కౌన్సిలింగ్ మరియు తల్లి పాలు పట్టే పద్ధతులపై సహకరించడం.
- ఆహారం, ఆరోగ్యం, శుభ్రత, ఎదుగుదలపై తల్లులకు/పిల్లల సంరక్షకుల మరియు కిశోరబాలికల నైపుణ్యాలను మెరుగుపరచడం.
- కృత్యాధారిత, ఆటపాటలతో కూడిన నాణ్యమైన ప్రీస్కూల్ విద్య 3 నుండి 6 సంవత్సరముల పిల్లలకు పాఠ్యప్రణాళిక ప్రకారం ఉదయం 9 నుండి సాయంత్రం 4 వరకు అందించడం.
- ప్రతి నెల నిర్ధేశించిన రోజులలో పోషణ, ఆరోగ్యదినములు ఏర్పాటు చేయడం.
- వ్యాధి నిరోధక టీకాలు, విటమిన్-ఏ ద్రావణం ఇప్పించడం
- గర్భిణీలకు IFA మాత్రలు, టి.టి.లు ఇప్పించడం ద్వారా పుట్టే బిడ్డ సంరక్షణ.
- తీవ్రలోపపోషణతో ఉన్న పిల్లల పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ మరియు సూపర్‌వైజ్‌డ్ ఫీడింగ్ అందించడం, చికిత్స చేయించడం, NRC కి రెఫర్ చేసి ఆరోగ్య, పోషణ స్థాయి మెరుగుపరచడం.

4. సమగ్ర బాలల పరిరక్షణ పథకం

(INTEGRATED CHILD PROTECTION SCHEME - ICPS)

నేటి బాలలే రేపటి పౌరులు. వారిని రక్షించుకోవడం కోసం ప్రతి ఒక్కరు శ్రద్ధ వహించాలి. ప్రస్తుతం ఉన్న పరిస్థితులలో బాలలు మన రాష్ట్ర జనాబాలో సుమారు 38% ఉన్నారు. వీరందరిని రక్షించాల్సిన బాధ్యత మన అందరి పైన ఉన్నది.

రక్షణ బాలల హక్కు. రక్షణ అంటే ప్రాణాలకు, అభివృద్ధికి మరియు వ్యక్తిగత హాని నుంచి బాలలను కాపాడటం మరియు ఎవరూ సామాజిక భద్రత వలయం నుండి బయటికి వెళ్ళిపోకుండా జాగ్రత్త పడటం, ఒకవేళ సంరక్షణ, రక్షణ, సహకారం అవసరం ఉన్న బాలలకు రక్షిత వాతావరణాన్ని కల్పించడం. ఇబ్బందులలో ఉన్న బాలలను రక్షించకపోవడం వలన వారి భౌతిక, మానసిక, సామాజికోద్వేగ అభివృద్ధికి సంబంధించిన తీవ్ర నష్టం సంభవిస్తుంది.

వీటిని దృష్టిలో పెట్టుకుని బాలల కోసం కేంద్రప్రభుత్వం, స్త్రీ శిశు సంక్షేమశాఖ మరియు ఇతర శాఖల క్రింద బాలల రక్షణకు కేటాయించిన పథకములన్నీ ఒకేచోట సంఘటితపరిచి "సమగ్ర బాలల పరిరక్షణ పథకం"గా రూపొందించినారు. ఈ పథకం 0-18 సంవత్సరాల బాలబాలికల రక్షణకు, పిల్లలకు హాని కలగకుండా మరియు వారి హక్కుల పురోగతికి తోడ్పడుతుంది.

ప్రధాన లక్ష్యం

దోపిడి, అవమానాల నుంచి పిల్లలను విముక్తి చేయడం ద్వారా మాత్రమే కాకుండా, వారి సంక్షేమానికి ఆహారం, వసతి, ఆరోగ్యం, విద్య మరియు తగిన జీవనస్థాయిని కల్పించడం, తద్వారా బాలల సంక్షేమాన్ని సాధించడం.

పథక ఉద్దేశ్యాలు

- బాలలకు సము చితంగా, న్యాయబద్ధంగా అందవలసిన సేవలను సుగమం చేయడం
- ప్రతి స్థాయిలోని వ్యక్తుల సామర్థ్యాలను మెరుగుపరచడం
- సేవలకు, పర్యవేక్షణకు, బాలల ట్రాకింగ్ సిస్టమ్‌కు సంబంధించిన సమాచార మరియు విజ్ఞాన మూలాలను తయారు చేయడం
- కుటుంబ మరియు కమ్యూనిటీ స్థాయిలో బాలల రక్షణ, పరిరక్షణను పటిష్టపరచడం మరియు వారిని చైతన్య పరుస్తూ బాలలపై జరిగే వేధింపులను అరికట్టడం.
- అన్ని స్థాయిలలో బాధ్యతలను, పరస్పర సమన్వయంతో అమలు జరిగేలా చూడడం.
- ప్రజలలో బాలల వాస్తవ స్థితి, హక్కులు, రక్షణ, అందుబాటులో ఉన్న సేవలు, పథకాలు, సంస్థలపై అవగాహన కలిగించడం.
- పరిశోధనలు మరియు డాక్యుమెంటేషన్ చేయడం.

పథక పరిధిలో వచ్చే బాలలు

1. జె.జె. ఆక్ట్ లో నిర్వచించిన ప్రకారం రక్షణ మరియు సంరక్షణ అవసరమైనవారు
2. చట్ట వ్యతిరేకంగా వ్యవహరించేవారు
3. ఏదైనా పరి స్థితులలో చట్టప్రకారం బాధితులైనవారు, సాక్షులుగా ఉన్నవారు.
4. ఎవరైనా ఇతర సమస్యలలో ఉన్న బాలలు

సంస్థాగత ఏర్పాట్లు

స్థాయి	వ్యవస్థ	విధులు
1. రాష్ట్రస్థాయి	ఏ) రాష్ట్రబాలల పరిరక్షణ సొసైటీ (SCPS)	జిల్లాలలోని బాలల పరిరక్షణ యూనిట్‌లు, వాటి పనితీరు, స్థితిపై రాష్ట్రస్థాయి సమాచారాన్ని తాజాపరచడంతో పాటు, పథకం అమలును పర్యవేక్షిస్తుంటారు. డైరక్టర్, మహిళాభివృద్ధి మరియు శిశు సంక్షేమ శాఖ ఆధ్వర్యంలో డైరక్టర్ కార్యాలయం, హైద్రాబాద్‌లో పనిచేస్తుంది.
	బి) రాష్ట్ర ప్రత్యేక దత్తత ఏజెన్సీ (SARA)	రాష్ట్రంలోని బాలల దత్తత మరియు సంబంధిత అంశాలపై పనిచేయటానికి గాను రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ ఏజెన్సీని ఏర్పాటుచేసింది. మహిళాభివృద్ధి మరియు శిశు సంక్షేమ శాఖ ముఖ్య కార్యదర్శి పెద్దగా వ్యవహరిస్తారు. 6 గురుతో ఒక కార్యనిర్వాహక వర్గం (గవర్నింగ్ బాడీ) ఏర్పాటు చేయబడినది. వీరంతా రాష్ట్రంలో దత్తత ప్రక్రియ సజావుగా సాగేందుకు సహకారాన్ని అందిస్తారు. ఇది డైరక్టరేట్‌లో ఉన్నది.
2. జిల్లాస్థాయి	ఏ) జిల్లా బాలల పరిరక్షణ సొసైటీ (DCPS)	ప్రతి జిల్లాలో ఇవి ఉన్నాయి. జిల్లా కలెక్టర్ గారి అధ్యక్షతన జిల్లాలోని బాలల పరిరక్షణ అమలును పర్యవేక్షిస్తుంటాయి.
	బి) జిల్లా బాలల పరిరక్షణ యూనిట్ (DCPU)	ప్రతి జిల్లాలో జిల్లా వెల్‌ఫేర్ ఆఫీసర్, మహిళాభివృద్ధి శిశు సంక్షేమ శాఖ కార్యాలయంలో పని చేస్తున్నాయి. జిల్లాలోని బాలల పరిరక్షణను అమలు పరుస్తుంటారు. ప్రతి యూనిట్‌కి పరిరక్షణ అధికారి (DCPO) ఉంటారు.
	సి) బాలల న్యాయ మండలి / బోర్డ్ (Juvenile Justice Board)	నేరారోపణ చేయబడిన బాలలకు సంబంధించిన కేసుల పరిశీలనకు గాను ప్రతి జిల్లాలో (పాత జిల్లాలు) వీటి ఏర్పాటు చేయనైనది. ఒక మెజిస్ట్రేట్ మరియు ఎంపిక చేయబడిన ఇద్దరు సమాజ సేవకులతో ఒక బెంచ్‌గా ఏర్పాటు చేయబడినది.
	డి) బాలల సంక్షేమ కమిటి (CWC)	ఒక చైర్‌పర్సన్, నలుగురు సభ్యులతో ఈ కమిటీలను ఏర్పాటు చేయబడినది. తెలంగాణలో పాత జిల్లాల (10)లో ఏర్పాటు చేయబడినవి. బాలలకు సంబంధించిన ఫిర్యాదులు స్వీకరించి, వారికి సరిపడా ఉత్తర్వులు జారీ చేస్తారు.
	ఇ) చైల్డ్‌లైన్ – 1098	బాలల పరిరక్షణకై ఏర్పాటు చేసిన అత్యవసర, ఉచిత టెలిఫోన్ నెంబర్. 24 గంటలు పనిచేస్తుంది.
	ఎఫ్) సంరక్షణ సదనాలు 1. ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీ (SAA)	బాలల దత్తత, సంస్థాగతేతర సేవలు అందించడానికి రాష్ట్రప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసిన అధికార సంస్థ. తెలంగాణలో పాత జిల్లాల్లో 11 ప్రత్యేక దత్తత ఏజెన్సీలు – శిశుగృహాలు ఏర్పాటు చేయబడినవి. ఆదిలాబాద్, నిజామాబాద్, వరంగల్, కరీంనగర్, ఖమ్మం, మహబూబ్‌నగర్, సంగారెడ్డి, తాండూర్,

స్థాయి	వ్యవస్థ	విధులు
		వికారాబాద్‌లలో ఒకటి, నల్లగొండలో 2 శిశుగృహలు మరియు హైద్రాబాద్‌లో ఒక శిశువిహార్ నిర్వహించబడుతున్నాయి.
	2. బాల సదనాలు (Children Homes)	• రక్షణ, సంరక్షణ అవసరమైన బాలలకు వసతి కల్పించి, వారి సంరక్షణ, విద్య, శిక్షణ, చికిత్స, అభివృద్ధి, పునరావాసానికి ప్రభుత్వం లేదా ప్రభుత్వేతర లేదా స్వచ్ఛంద సంస్థలు ఏర్పాటు చేసిన సదనాలు. • మహిళాభివృద్ధి, శిశు సంక్షేమ శాఖ 35 బాల సదనాలను నిర్వహిస్తున్నది. ఇందులో బాలికలను మాత్రమే చేర్చుకుంటారు. వీరికి చదువు, వసతి, భోజనం మొ॥ సౌకర్యాలు ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ములుగు, గూడూర్, జనగాం, కరీంనగర్, హుజూరాబాద్, జగిత్యాల, ఖమ్మం, భద్రాచలం, మణుగూరు, ఆదిలాబాద్, మంచిర్యాల, నిర్మల్, అసిఫాబాద్, నిజామాబాద్, కామారెడ్డి, బాన్స్‌వాడ, భువనగిరి, నల్గొండ, మిర్యాలగూడ, మహబూబ్‌నగర్, అచ్చంపేట, వనపర్తి, ఆత్మకూర్, గద్వాల, మెదక్, సిద్దిపేట, సంగారెడ్డి, నారాయణ్‌ఖేడ్, పరిగి, వికారాబాద్, అల్వాల్, మోయినాబాద్, వరంగల్, హైద్రాబాద్ (రెండు)లలో ఇవి పనిచేస్తున్నాయి. • జువెనైల్ డిపార్ట్‌మెంట్ ద్వారా బాలల సదనాలు హైద్రాబాద్, వరంగల్ (బాలురకు)లో నిర్వహించ బడుతున్నాయి. • ప్రవేట్ బాల సదనాలు అన్ని జిల్లాల్లో మొత్తం 365 వరకు నిర్వహించబడుతున్నాయి.
	3. జువెనైల్ హోమ్స్	నేరారోపణ, విచారణ ఎదుర్కొంటున్న బాలల రక్షణ, సంరక్షణ, పునారావాసం సౌకర్యం కలిగించే గృహాలు. ప్రభుత్వం నడిపిస్తున్న స్పెషల్‌హోమ్స్ 2 హైద్రాబాద్‌లో పనిచేస్తున్నాయి. అబ్జర్వేషన్ హోమ్స్ హైద్రాబాద్, వరంగల్, నిజామాబాద్‌లలో పనిచేస్తున్నాయి.
3. గ్రామస్థాయి	గ్రామ బాలల పరిరక్షణ కమిటీ (VCPC)	గ్రామ సర్పంచ్ అధ్యక్షతన గ్రామంలోని బాలల రక్షణకై ఏర్పాటు చేసిన కమిటీ. కన్వీనర్‌గా అంగన్‌వాడీ టీచర్ పనిచేస్తారు.

చైల్డ్ లైన్ - 1098

చైల్డ్‌లైన్ అంటె ఏమిటి?

చైల్డ్‌లైన్ 1098 నంబర్ దేశవ్యాప్తంగా 24 గంటలు పనిచేసే పిల్లల అత్యవసర టోల్ ఫ్రీ నంబర్. ఇది పిల్లలకోసమే ఏర్పాటు చేసినటువంటిది.

ఎలా పని చేస్తుంది :

- ఆపదలో ఉన్న పిల్లలు ఎవరైనా సహాయం కొరకు ఈ 1098 టోల్ ఫ్రీ నంబర్‌కు ఫోన్ చేయవచ్చును.
- ఫోన్ వచ్చిన వెంటనే చైల్డ్‌లైన్ సిబ్బంది అక్కడికి చేరుకొని వెంటనే సహాయం అందించడం జరుగుతుంది.
- ఒక్కోసారి దగ్గరలో ఉన్న సంబంధిత అధికారులకు సమాచారం అందించి వెంటనే తగిన సహాయం పిల్లలకు అందించే విధంగా చైల్డ్‌లైన్ పని చేస్తుంది.
- అలాగే చైల్డ్‌లైన్ పిల్లల రక్షణ, సంరక్షణ కొరకు ఎక్కువ జన సమూహం ఉన్నటువంటి ప్రదేశాలలో అవగాహన కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తుంది.

ఎలాంటి పిల్లలకోసం ఫోన్ చేయవచ్చు

- ఇంటి నుండి పారిపోయిన
- తప్పిపోయిన
- తల్లిదండ్రులు లేని
- బాల్యవివాహ బాధితులు
- అడుక్కుంటున్న
- బాల కార్మికులు
- వేదింపులకు గురి అవుతున్న
- వదిలి వేయబడిన
- ఆశ్రయం అవసరం ఉన్న
- హింసకు గురి అవుతున్న పిల్లలు

చైల్డ్‌లైన్ ఏ శాఖలతో కలిసి పనిచేస్తుంది

- పోలీస్ శాఖ
- విద్యా శాఖ
- ఆరోగ్య శాఖ
- న్యాయ శాఖ
- రెవెన్యూ శాఖ
- మహిళాభివృద్ధి మరియు శిశు సంక్షేమ శాఖ
- కార్మిక శాఖ
- మున్సిపాల్ శాఖ

రక్షించడం మరియు పునరావాసం

సంబంధిత శాఖల అధికారులతో కలిసి చైల్డ్‌లైన్ పిల్లలను రక్షిస్తారు మరియు వారికి కౌన్సిలింగ్ నిర్వహించి మనోధైర్యాన్ని కల్పిస్తారు. వారి దగ్గర నుండి పూర్తి సమాచారాన్ని తీసుకొని “చైల్డ్ వెల్ఫేర్ కమిటి” కి అందించడం జరుగుతుంది. ఈ కమిటీ ఆదేశానుసారంగా సంబంధిత హోమ్‌లలో పునరావాసం కల్పించడం జరుగుతుంది.

చైల్డ్‌లైన్ కు ఎందుకు ఫోన్ చేస్తారు

- కుటుంబాలను చేరడం కోసం
- ప్రమాదం నుండి రక్షణ కోసం
- పునరావాసం, ఆశ్రయం కోసం
- కౌన్సిలింగ్, సలహాల కోసం
- స్పాన్సర్ షిప్ కోసం (చదువు, మెడికల్)

5. బాలల న్యాయం (బాలల రక్షణ, సంరక్షణ) చట్టం - 2015
(Juvenile Justice Act - JJ Act)

నేరారోపణ ఎదుర్కొంటున్న, నేరం చేసినట్లుగా రుజువైన మరియు రక్షణ, పోషణ అవసరమైన బాలలకు సరైన సంరక్షణ, ఆదరణ, అభివృద్ధి, రక్షణ, సామాజిక పునరేకీకరణలతో వారి ప్రాథమిక అవసరాలను తీర్చటం, వారితో స్నేహపూరిత విధానంలో న్యాయ నిర్ణయాలు తీసుకోవటం మరియు వారి పునరావాసం కొరకు వివిధ పద్ధతులు, సంస్థలు ఏర్పాటు చేసి వారికి సంబంధించిన విషయాలు మరియు ప్రయోజనాల కొరకు, వారికి సంబంధించిన చట్టాలను ఏకం చేస్తూ సవరించిన చట్టం ఇది.

ఈ చట్టం ప్రకారం రెండు రకాల పిల్లలున్నారు

1. పోషణ, సంరక్షణ అవసరం ఉన్న పిల్లలు

- ఏ రకమైన ఇల్లు / స్థిరనివాసం లేని పిల్లలు
- భిక్షాటన
- వీధులలో
- కార్మిక చట్టాలకు వ్యతిరేకంగా పని చేస్తున్న పిల్లలు
- గార్డియన్ అయినా, కాకపోయిన వ్యక్తితో ఉంటున్న పిల్లలు

2. చట్టంతో విభేదించిన పిల్లలు

- ఒక నేరాన్ని చేసినట్లుగా వెల్లడైన
- నేరారోపణకు గురై ఆ నేరం జరిగిన సమయానికి 18 సం॥ల వయస్సు పూర్తికాని వారు.

బాల న్యాయ మండలి / బోర్డ్ (Juvenile Justice Board)

- నేరారోపణ చేయబడిన బాలలకు సంబంధించిన కేసుల పరిశీలనకు గాను ప్రతి జిల్లాలో బాల న్యాయ మండలి ఏర్పాటు చేయనైనది.
- ఒక మెజిస్ట్రేట్ మరియు ఎంపిక చేయబడిన ఇద్దరు సమాజ సేవకులతో ఒక బెంచ్ గా ఏర్పాటు చేయబడుతుంది.
- ఈ బోర్డు నిర్దేశించిన సమయంలో, నియమాలను పాటిస్తూ సమావేశాలు నిర్వహించాలి. ఇవి సాధారణ న్యాయ స్థానాలను పోలి ఉండకుండా, బాలలకు స్నేహపూరిత వాతావరణంలో విచారణను జరుపుతుంది.
- విచారణ ప్రక్రియ జరిగే ప్రతిసారి బాలల తల్లిదండ్రులు లేదా గార్డియన్ పాల్గొనవచ్చు.
- న్యాయ సహాయ సంస్థల ద్వారా బాలలకు న్యాయ సహాయం అందుబాటు లో ఉండేటట్లు చేస్తుంది.
- కేసు పరిష్కారం మరియు చివరి ఉత్తర్వులు జారీ చేసే సమయంలో బాలల పునరావాసం, వారి సంరక్షణకు జిల్లా బాలల రక్షణ విభాగాన్ని లేదా ప్రభుత్వేతర సంస్థల ప్రతినిధిని ఆదేశించవచ్చు.

నేరారోపణ ఎదుర్కొంటున్న బాలల గురించి బోర్డుచే విచారణ

- విచారణను 4 నెలలలోపు పూర్తి చేయాలి.
- విచారణ చాలా సున్నితంగా స్నేహపురిత వాతావారణంలో జరపాలి
- పోలీసు లేదా మరే ఇతర వ్యక్తి బాలలను ఏ రకంగాను క్షోభ పెట్టలేదని నిర్ధారించుకోవాలి. క్షోభ పెట్టినట్లయితే దానిని సరిచేసేందుకు చర్యలు తీసుకోవాలి.
- బాలల అభిప్రాయాలను వినేందుకు అవకాశం ఇవ్వాలి. విచారణలో పాలుపంచుకునేట్లు చేయాలి.
- నేర తీవ్రతను బట్టి విచారణ చేస్తారు.
- నేరానికి పాల్పడినట్లు భావిస్తే మందలించి బాలలను ఇంటికి పంపడం, జరిమానా విధించడం, కమ్యూనిటీ సేవలు అందించడం, విడుదల చేసి ఒకరి ఆధీనంలో ఉంచడం, సదనాలకు పంపడం లాంటి ఉత్తర్వులు ఇవ్వవచ్చు.

బాలల సంక్షేమ కమిటీ (Child Welfare Committee - CWC)

- రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ కమిటీకి ఒక చైర్‌పర్సన్, నలుగురు సభ్యులను నియమించాలి. వారిలో ఒకరు మహిళ, మరొకరు బాలలకు సంబంధించిన విషయాల్లో నిపుణులు ఉండాలి.
- తెలంగాణలో పాత 10 జిల్లాల్లో ఈ కమిటీలు ఏర్పాటు అయ్యాయి.
- కమిటీ ఒక బెంచ్‌లాగ పని చేస్తుంది. ఒక మెట్రోపాలిటన్ మేజిస్ట్రేట్ / మొదటి తరగతి జ్యుడిషియల్ మేజిస్ట్రేట్‌కు ఉన్న అధికారాలు ఈ బెంచ్‌కు వర్తిస్తాయి.
- ఈ కమిటీకి జిల్లా మేజిస్ట్రేట్ ఫిర్యాదుల పరిష్కార అధికారిగా ఉంటారు. బాలలకు సంబంధించిన ఫిర్యాదులను స్వీకరించి సరిపడా ఉత్తర్వులు జారీ చేస్తారు.
- ఈ కమిటీ నెలలో కనీసం 20 రోజులు సమావేశం కావాలి.
- చైల్డ్ కేర్ యూనిట్లు (బాలల సదనాలు) సందర్శించి, వాటి పని తీరును, బాలల బాగోగులను విచారిస్తారు.
- రక్షణ, సంరక్షణ అవసరమైన బాలల పోషణ, రక్షణ, అభివృద్ధి, చికిత్స, పునరావాసానికి సంబంధించిన కేసులు నిర్ణయించి పరిష్కరిస్తారు.
- అనాథలు, విడచిపెట్టబడిన, అప్పగించబడిన బాలల విచారణ అనంతరం వారు దత్తత ఇచ్చేందుకు స్వేచ్ఛ ఉన్నట్లు ప్రకటిస్తారు.
- లైంగిక వేధింపులకు గురి అయిన బాలలను వారి ముందు ప్రవేశ పెట్టినపుడు వారి పునరావాసానికై చర్యలు తీసుకుంటారు.
- బాలలను దూషించినట్లు ఫిర్యాదు ఉంటే, కమిటీ విచారించి, సంబంధిత శాఖకు తగిన నిర్దేశాలు ఇస్తుంది.
- బాలలకు తగిన న్యాయసేవలు అందిస్తుంది.
- రోజూ పత్రికల్లో వస్తున్న బాలల సమస్యల పట్ల జోక్యం చేసుకుంటుంది.

- రక్షణ, సంరక్షణ అవసరమైన బాలలను పోలీసులు, ప్రభుత్వ ఉద్యోగి, చైల్డ్‌లైన్, బాలల సంక్షేమ అధికారి, సామాజిక కార్యకర్త లేదా సామాజిక స్పృహ ఉన్న పౌరుడు, బిడ్డ తనంతటతాను, వైద్య సిబ్బంది ఎవరైనా 24 గంటలలో బోర్డు ముందు హాజరుపరచాలి.
- విచారణ పూర్తయిన తర్వాత బాలల వయస్సును బట్టి ప్రత్యేక దత్తత ఏజెన్సీ లేదా బాలల గృహంలాంటి ప్రదేశాలకు పంపవచ్చును.
- దత్తత ఇచ్చేందుకు చట్టపరంగా స్వేచ్ఛ ఉన్నట్లు ప్రకటిస్తారు.

సంస్థాగత మరియు ఇతర ఏర్పాట్లు

- ఓపెన్ షెల్టర్స్ – తాత్కాలికంగా పోషణ, రక్షణ అవసరమైన పిల్లల కొరకు అన్ని సౌకర్యాలతో ఏర్పాటు చేస్తారు.
- ఆశ్రయ సంరక్షణ – రక్షణ, సంరక్షణ అవసరమైన పిల్లలకు కొంత కాలం బాలల స్వంత తల్లిదండ్రులు లేదా దత్తత పొందిన తల్లిదండ్రులు లేదా ప్రభుత్వం గుర్తించిన కుటుంబం లేదా కమ్యూనిటీ ఆశ్రయ పోషణలో ఉండేలా కమిటీ ఉత్తర్వులు ఇవ్వవచ్చు.
- స్పాన్సర్‌షిప్ (ప్రాయోజితం) – ఎవరైనా స్పాన్సర్ చేసి బిడ్డ జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరచవచ్చు. కుటుంబాలకు / ప్రత్యేక గృహాలకు / బాలల గృహాలకు ఆర్థికంగా మద్దతునివచ్చు.
- పరిశీలన గృహాలు (అబ్జర్వేషన్ హోమ్స్) – నేరారోపణలున్న బాలలకు తాత్కాలికంగా రక్షణ, సంరక్షణ అందించేవి.
- ప్రత్యేక గృహాలు (స్పెషల్ హోమ్స్) – విచారణ ఎదుర్కొంటున్న బాలల పునరావాసం సౌకర్యం కలిగించి, తప్పిదాలకు పాల్పడకుండా చూసేవి.
- బాలల గృహాలు – రక్షణ, సంరక్షణ అవసరమైన బాలలను ఉంచి వారి సంరక్షణ, చికిత్స, విద్య, శిక్షణ, అభివృద్ధి, పునరావాసాల కొరకు ప్రభుత్వం / స్వచ్ఛంద / ప్రభుత్వేతర సంస్థల ద్వార ఏర్పాటు చేసినవి.
- రాష్ట్ర బాలల రక్షణ సంఘం, జిల్లా బాలల రక్షణ సంఘం – ఈ చట్టాన్ని అమలు పరచడానికి, బాలలకు సంబంధించిన విషయాలపై చర్యలు తీసుకునేందుకు ప్రభుత్వం నియమించిన ఏర్పాట్లు.
- బాలల సంక్షేమ పోలీస్ అధికారి, ప్రత్యేక బాలల పోలీస్ విభాగం – ప్రతి పోలీస్‌స్టేషన్‌లో అసిస్టెంట్ సబ్‌ఇన్‌స్పెక్టర్ హోదాకు తగ్గని అధికారిని బాలల సంక్షేమ అధికారిగా నియమించి, ప్రత్యేక శిక్షణ ఇస్తారు.

దత్తత

- 'దత్తత' అనేది అనాథ, వదిలేసిన, అప్పగించబడిన పిల్లలకు కుటుంబం కలిగి ఉండే హక్కును నిర్ధారించే విషయం.
- మతంతో సంబంధం లేకుండా ఒక బంధువు వద్ద నుండి మరొక బంధువు దత్తత తీసుకోవచ్చు.
- హిందూ దత్తత, నిర్వహణ చట్టం, 1956 కింద బాలల దత్తతకు సంబంధించిన విషయాలకు ఈ చట్టం వర్తించదు.
- ఇతర దేశాల వ్యక్తులకు కూడా ఈ నియమాల ప్రకారం మాత్రమే దత్తత ఇవ్వాలి.
- న్యాయస్థానం నుంచి చెల్లుబాటు కాని విధంగా ఏ వ్యక్తి అయినా బిడ్డను ఇతర దేశానికి తీసుకువెళ్ళినా, పంపినా, విదేశాలలో ఉంటున్న వేరొక వ్యక్తికి పోషణ, ఆధీనాలకై బిడ్డను పంపేందుకు జరిపిన ఏరకమైన ఏర్పాట్లలో పాలుపంచుకున్నా ఈ చట్టంలోని సెక్షన్ 80 ప్రకారం శిక్షార్హులు.

దత్తత తల్లిదండ్రులు కావాలనుకునే వారి అర్హత :

- శారీరకంగా, మానసికంగా బిడ్డను చక్కగా తీర్చిదిద్దే ఆరోగ్యం, ప్రేరణగలవారై ఉండాలి.
- దత్తతకు భార్యా భర్తల ఇద్దరి అంగీకారం కావాలి.
- ఒంటరి లేదా విడాకులు పొందిన వ్యక్తి కూడా దత్తత తీసుకొనవచ్చు.
- ఒంటరిగా నివసించే మగ వ్యక్తి బాలికలను దత్తతను తీసుకునేందుకు అనర్హుడు.

భారత దేశంలో నివసిస్తూ దత్తత తీసుకొనగోరే తల్లిదండ్రులు అవలంభించే విధానం :

- భారత దేశంలో నివసిస్తూ దత్తత తీసుకోవాలనుకునే వారు ఏ మతానికి చెందిన వారు అన్న విషయంతో సంబంధం లేకుండా దత్తత నియమాలలో పొందుపరచిన పద్ధతి ప్రకారం ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీకి దరఖాస్తు చేసుకోవాలి.
- రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 10 జిల్లాల్లో 11 ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీలను, శిశు గృహాలను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.
- దత్తత ప్రక్రియ ఆన్‌లైన్ ద్వారా మాత్రమే చేసుకోవాలి. వెబ్‌సైట్ అడ్రస్ – www.cara.nic.in
- ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీ వారు, దత్తత తీసుకోదలచిన తల్లిదండ్రుల గృహ అధ్యయన నివేదికను తయారుచేసి, వారు అర్హులని తెలియజేస్తారు. "చట్టప్రకారం దత్తతకు స్వేచ్ఛ ఉన్నట్లు" అని ప్రకటించబడిన బిడ్డను, దత్తత నియమాలలో చెప్పిన ప్రకారం వీరికి చూపించ టమౌతుంది.
- బిడ్డ యొక్క అధ్యయన మరియు వైద్య నివేదికలపై దత్తత తీసుకుబోయే తల్లిదండ్రులు సంతకం చేసి, బిడ్డను తీసుకునేందుకు ఆమోదం తెలపాలి. తరువాత, ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీ బిడ్డను వారికి అప్పగించి, దత్తత ఉత్తర్వులు కోసం న్యాయస్థానంలో ఒక దరఖాస్తు ఇవ్వాలి.
- న్యాయస్థానం నుంచి ధృవీకరించిన ఉత్తరువులు అందగానే, వెంటనే దత్తత తీసుకోదలచిన తల్లిదండ్రులకు ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీ పంపాలి.
- భారత దేశంలో ఉండే తన బంధువు వద్ద నుంచి బిడ్డను దత్తత తీసుకోవాలని ఆశించే విదేశాలలో ఉండే బంధువు, దత్తత నియమాల ప్రకారం దత్తత తీసుకోవచ్చును.

దత్తత ప్రభావం :

- న్యాయస్థానం నుంచి దత్తత ఉత్తర్వులు పొందిన బిడ్డ దత్తత తీసుకున్న దంపతుల బిడ్డ అవుతారు. కన్న బిడ్డకుండే హక్కులన్నీ దత్తత ఉత్తర్వులు మంజూరయిన తేదీ నుంచి వర్తిస్తాయి. బిడ్డ పుట్టిన కుటుంబంతో బిడ్డకు ఉన్న హక్కులన్నీ తెగతెంపులవుతాయి. అవన్నీ దత్త కుటుంబంతో భర్తీ అవుతాయి.
- దత్తత ఉత్తర్వులు అమలు అయ్యే ముందు తేదీ వరకు దత్తత ఇచ్చిన బిడ్డకు సంబంధించిన ఏరకమయిన ఆస్తి అయినా, యాజమాన్యపు హక్కులపై ఏవైనా బాధ్యతలున్నా లేదా ఆస్థి నిర్వహణకు సంబంధించి కుటుంబ బంధువులు దాని నిర్వహణ చూడాల్సివున్నా సదరు బాధ్యతలకు లోబడి బిడ్డకు ఆస్తి హక్కు కొనసాగుతుంది.

రిజిస్టరు కాని దత్తత సంస్థలలోని పిల్లల దత్తత

ఈ చట్టం కింద రిజిస్టరు అయివుండి, ప్రత్యేక దత్తత ఏజేన్సీలుగా గుర్తించబడకున్నా వారి రక్షణ, సంరక్షణ కింద ఉన్న బాలలను కమిటీ ముందు ప్రవేశపెట్టి, చట్ట ప్రకారం దత్తతకు స్వేచ్ఛ ఉన్న పిల్లలుగా నిర్ధారణ చేయవచ్చు. ఈ సంస్థలన్నీ, దగ్గరలో ఉన్న ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీలతో సంబంధం ఏర్పరుచుకునీ ఈ పిల్లల జాబితాను, సంబంధిత నమోదు పత్రాలతో సదరు ప్రత్యేక దత్తత ఏజన్సీకి అందజేయాలి.

బాలలపై ఇతర నేరాలు

బాలల గుర్తింపు వెల్లడి నిషేధం :

- చట్టంలో విభేధించబడిన, రక్షణ లేదా సంరక్షణ అవసరమైన, ఒక నేరానికి గురై లేదా నేరానికి సాక్షిగా ఉన్న బాలల గురించి, వారికి సంబంధించిన ఏ విచారణ లేదా పరిశోధన లేదా న్యాయ ప్రక్రియల సందర్భంలో వారి పేరు, చిరునామా లేదా పాఠశాల లేదా బాలలను గుర్తించేందుకు అవకాశం వున్న ఏవిషయాన్నయినా వార్తాపత్రిక, పత్రిక, ఛానల్‌కి అందచేయడం, బాలల ఫోటోలు ఇవ్వడం నిషేధం.
- పోలీసు ఈ కేసుకు సంబంధించిన ఏ రికార్డునూ వెల్లడించకూడదు.
- ఈ అంశాలను ఉల్లంఘించిన వారికి గరిష్టంగా 6 నెలల వరకు జైలు శిక్షను, గరిష్టంగా రెండు లక్షల రూపాయల వరకు జరిమానాను విధించవచ్చు.

బాలల పట్ల క్రూరత్వానికి శిక్ష:

- బాలలను ఆధీనంలో లేదా నియంత్రణలో ఉంచుకున్న ఏవ్యక్తి అయినా వారిని అనవసరమైన మానసిక శారీరక వేదనకు గురిచేసే విధంగా ప్రవర్తించినా గరిష్ఠంగా మూడు సంవత్సరాల వరకు జైలు శిక్ష, ఒక లక్ష రూపాయల జరిమానా వారికి విధించవచ్చు.
- అంతేకాకుండా ఏదైనా సంస్థలో నియమించబడిన వ్యక్తి కానీ, బాలల పోషణ, రక్షణ బాధ్యత అప్పగించబడిన సంస్థను నడిపించే వ్యక్తి గానీ ఈ రకమైన నేరానికి పాల్పడినట్లయితే, ఆ వ్యక్తికి గరిష్టంగా ఐదేళ్ళ వరకు కఠిన కారాగార శిక్ష, దాంతోబాటు గరిష్టంగా ఐదు లక్షల రూపాయల వరకు జరిమానా విధించవచ్చు.
- ఈ క్రూర చర్యల ఫలితంగా బాలలు శారీరకంగా అసమర్ధతకు, మానసిక అస్వస్థతకు గురై రోజువారీ పనులు చేసుకునేందుకు పనికిరాకపోయినా లేదా శారీరకంగా గాయపడినా ఆ వ్యక్తికి గరిష్టంగా 10 సంవత్సరాల వరకు కఠిన కారాగార శిక్షతో పాటు, 5 లక్షల వరకు జరిమానా విధించవచ్చు

బాలలచే భిక్షాటన చేయించడం:

- ఎవరైనా బాలలచే బిక్షాటన చేయించేందుకు ప్రయత్నించినా, అందుకు ఉపయోగించుకున్నా ఆవ్యక్తికి గరిష్టంగా 5 సంవత్సరాల వరకు జైలు శిక్ష, దానితోబాటు లక్ష రూపాయల జరిమానా విధించవచ్చును.
- బిక్షాటనకోసం బాలల శరీరానికి గాయం చేసినా, ఏదైనా అవయవాన్ని తొలగించినా ఆ వ్యక్తికి పదేళ్ళవరకు కఠిన కారాగార శిక్షతోపాటు, 5 లక్షల జరిమానా విధించవచ్చు.
- ఆధీనంలో లేదా నియంత్రణలో బాలలను ఉంచుకున్న వ్యక్తి ఏదేని నేరం జరిగేందుకు పురిగొల్పినట్లయితే ఆ వ్యక్తికి పై అదే శిక్ష విధించవచ్చు మరియు వ్యక్తిని అనర్హునిగా చేయవచ్చు.

బాలలకు మత్తునిచ్చే మద్యాన్ని లేదా మాదక ద్రవ్యాన్ని లేదా మానసిక ప్రభావం చూపే పదార్థాలను ఇచ్చినందుకు జరిమానా:

- సరైన అర్హతలు కల్గిన వైద్యుని ఉత్తర్వుల మేరకు తప్ప, వేరేవిధంగా ఎవరైనా ఏబిడ్డకు అయినా మత్తునిచ్చే మద్యాన్ని గానీ, ఏ రకమైన మాదక ద్రవ్యాన్ని గానీ, మానసిక ప్రభావం చూపే ఏ పదార్థాన్ని గానీ, పొగాకు ఉత్పత్తులను గానీ ఇచ్చినా, ఇచ్చినందుకు కారకులైనా, ఆ వ్యక్తికి గరిష్టంగా ఏడేళ్ళ వరకు కఠిన కారాగార శిక్ష, దానితోపాటు గరిష్టంగా లక్ష రూపాయల వరకు జరిమానా విధించవచ్చు.

మత్తుని ఇచ్చే ఏ మద్యాన్ని గానీ, మారక ద్రవ్యాన్ని లేక మానసిక ప్రభావం చూపే పదార్ధాల పంపిణీకి (అమ్మటానికి, మోయటానికి లేదా స్మగ్లింగ్ చేయటానికి) బాలలను ఉపయోగించటం :

- ఎవరైనా బాలలను మత్తునిచ్చే మద్యాన్ని మాదక ద్రవ్యాన్ని లేక మానసిక ప్రభావం చూపే ఏ పదార్ధాన్ని పంచటానికి, మోయటానికి కాని లేదా పంపిణీకి గానీ ఉపయోగించనట్లయితే వారిపై గరిష్టంగా ఏడేళ్ళ వరకు కఠిన కారాగార శిక్షతోపాటు ఒక లక్ష రూపాయలు జరిమానా విధించవచ్చు.

బాల కార్మికత :

- బాలలను పనిలో పెట్టుకొని ఉద్యోగం కోసం కట్టుబడి ఉండేటట్లు చేయటం లేదా వారి సంపాదనను వారికి ఇవ్వకుండా ఆపడం లేదా ఆ సంపాదనను తనకోసం ఉపయోగించుకోవటం, చేసిన వ్యక్తికి గరిష్టంగా ఐదేళ్ళ వరకు కఠిన కారాగార శిక్షతోపాటు, లక్ష రూపాయల జరిమానా విధించవచ్చు.

వివరణ : ఉద్యోగం అంటే ఆర్థిక లాభం కోసం సేవలు, వస్తువుల విక్రయం, బహిరంగ ప్రదేశాలలో వినోదం కోసం ఉపయోగించటం వంటివి

నిర్దేశిత విధానం అనుసరించకుండా జరిపే దత్తతకు శిక్షాత్మక చర్యలు :

- ఏ వ్యక్తి లేదా సంస్థ అయినా, ఈ చట్టంలో చెప్పిన పద్దతులు అనుసరించకుండా అనాథ లేక విడిచిపెట్టబడిన లేదా అప్పగించబడిన పిల్లలను దత్తత పొందినా, దత్తత ఇచ్చినా లేక ప్రతిపాదించినా సదరు వ్యక్తి లేదా సంస్థకు గరిష్టంగా మూడేళ్ళ వరకు జైలు శిక్ష, లక్ష రూపాయల జరిమానా విధించవచ్చు.
- ఒక వేళ నేరానికి పాల్పడినది గుర్తించబడిన దత్తత ఏజెన్సీ అయినట్లయితే, దానిని నియంత్రించే సదరు దత్తత ఏజెన్సీ రోజువారీ కార్యక్రమాలు నడిపే వ్యక్తికి పైన పేర్కొన్న శిక్షకు అదనంగా ఆ ఏజెన్సీ రిజిస్ట్రేషన్, దాని గుర్తింపును కనీసం సంవత్సరంపాటు ఉపసంహరించవచ్చు

పిల్లల్ని కొనటం, అమ్మటం :

- ఏదైనా ప్రయోజనం కోసం ఒక బిడ్డను అమ్మటం కానీ, కొనటం కానీ జరిపితే వారికి గరిష్టంగా ఐదేళ్ళ వరకూ కఠిన కారాగార శిక్ష, దాంతోబాటు లక్ష రూపాయల జరిమానా విధించవచ్చు.
- ఒక వైద్య శాలలో లేదా నర్సింగ్ హోంలో లేదా ప్రసూతి గృహంలోని వ్యక్తులతో సహా, ఎవరయినా బాలలను అధీనంలో ఉంచుకుని పైన చెప్పిన నేరానికి పాల్పడినట్లయితే వారికి విధించే జైలు శిక్షా కాలం గరిష్టంగా ఏడేళ్ళ వరకు ఉంటుంది.

శారీరక శిక్ష :

- చైల్డ్ కేర్ సంస్థలో అధికార బాధ్యతలు నిర్వర్తించే వ్యక్తి గాని, అందులో ఉద్యోగి గాని బాలలను క్రమశిక్షణలో ఉంచేందుకు శారీరక శిక్షకు గురిచేసినట్లయితే, మొదటి తప్పుకు 10,000/- రూపాయలు జరిమానా, అనంతరం జరిగే ప్రతి తప్పుకు గరిష్టంగా 3 నెలల వరకు జైలు శిక్ష, జరిమానా లేదా రెండూ విధించవచ్చు.
- సంస్థలో ఉద్యోగి అయిఉండి, నేరం చేసినట్లయితే ఆ వ్యక్తిని ఉద్యోగం నుంచి తొలగించవచ్చు. అంతేకాక ఆపై అతను/ఆమె నేరుగా బాలలతో కలిసి పని చేయకుండా బహిష్కరించవచ్చు.

- ఒకవేళ ఎక్కడైనా ఒక సంస్థలో శారీరక శిక్ష విధించినట్లుగా ఫిర్యాదు వచ్చిన సందర్భంలో సదరు యాజమాన్యం ఎటువంటి విచారణకు సహకరించకపోయినా లేదా కమిటీ / బోర్డు / న్యాయస్థానం / రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఉత్తర్వులను అమలుపరచకపోయినా, ఆ సంస్థ యాజమాన్యపు అధికార బాధ్యతలు నిర్వహించే వ్యక్తికి కనిష్టంగా మూడేళ్ళకు తగ్గకుండా జైలు శిక్ష మాత్రమే కాక లక్ష రూపాయల వరకు జరిమానా విధించవచ్చు.

తీవ్రవాదులు, పెద్దవారు బాలలను ఉపయోగించుకొనడం :

- తీవ్రవాద సమూహం గా గుర్తించబడి కేంద్ర ప్రభుత్వం నిషేధిస్తున్నట్లు ప్రకటించిన ఏదైనా సంస్థ పిల్లలను చేర్చుకున్నా, అందుకోసం ఉపయోగించుకున్నా ఐదేళ్ళ వరకు కఠిన కారాగార శిక్ష, దానితోపాటు 5,00,000/- జరిమానా విధించవచ్చు.
- ఎవరైనా వయోజన వ్యక్తి లేదా వ్యక్తుల సమూహం పిల్లలను వ్యక్తిగతంగా కానీ, ఒక ముఠాగా కానీ చట్ట వ్యతిరేక చర్యలకు ఉపయోగించుకున్నట్లయితే అందుకు 7 సంవత్సరాల వరకు కఠిన కారాగార శిక్ష, దానితోపాటు 5,00,000/- జరిమానా విధించవచ్చు.

బాలలను అపహరించడం, కిడ్నాప్ చేయడం :

- 18 సంవత్సరాల వయస్సు కంటే తక్కువ వయసుఉన్న బాలలపై జరిగే, ఈ నేరాలకు భారతీయ శిక్షాస్మృతిలోని 359 నుంచి 369 వరకు గల సెక్షన్లు యదాతధంగా వర్తిస్తాయి.

వికలాంగ పిల్లల పై జరిగే దాడులు:

- వైద్యుని ధృవీకరణలో వికలాంగ బాలలుగా గుర్తించబడ్డ వారి పై జరిగే ఏ నేరానికైనా రెండింతలు శిక్ష, పరిహారము విధించవచ్చు.

పురిగొల్పడం :

- ఈ చట్టం కింద ఎవరైనా ఏదైనా నేర చర్యకు పురికొల్పితే, అలా పురికొల్పిన కారణంగా నేరం జరిగిట్లయితే, ఆ నేర చర్యకు ఏ శిక్ష పడుతుందో అదే శిక్ష విధించాలి.

వివరణ : ఒక నేర చర్యకు పూనుకోవడమనేది పురికొల్పిన ఫలితంగా లేదా ప్రోద్బలం చేసిన ఫలితంగా లేదా జరిపిన కుట్ర ఫలితంగా లేదా సహాయ పడినందువలన నేరం జరగటం వంటి చర్యలన్నీ "పురిగొల్పడం" కిందికే వస్తాయి.

బాల్య వివాహాలకు సరే చెప్పడం వల్ల, ఒక అమ్మాయి జీవితం మీద దారుణమైన ప్రభావం ఉంటుంది

నిరక్షరాస్యత

హింస / వేధింపు

ప్రసూతి మరణాలు

మానసిక ఆరోగ్యం

బీదరికం

శిశు మరణాలు

6. లైంగిక నేరాల నుంచి పిల్లలకు రక్షణ చటం, 2012

(The protection of children from sexual offences (POCSO) Act, 2012)

జాతీయ నేర నమోదు సంస్థ (నేషనల్ క్రైం రికార్డ్స్ బ్యూరో) సేకరించిన వాస్తవాంశాల నివేదిక ప్రకారం, పిల్లలపై లైంగిక నేరాలు పెరుగుతున్నట్లు తెలుపుతున్నది. కేంద్ర స్త్రీ, శిశు అభివృద్ధి మంత్రిత్వ శాఖ జరిపిన "పిల్లలపై నేరపూరిత ప్రవర్తన – 2007" అధ్యయనంలో కూడా ఇదే విషయం బలపడింది. అంతే కాకుండా పిల్లలపై జరుగుతున్న లైంగిక నేరాల పరిష్కారానికి ఇప్పుడున్న చట్టాలు సంపూర్ణంగా లేవు. చాలా కేసుల్లో ఇలాంటి నేరాలకు నిర్దిష్ట శిక్ష, సరిపడ శిక్ష విధించడం జరగడం లేదు. బిడ్డకు, బాధితులకు, సాక్షికి సరైన రక్షణ కల్పించాల్సిన అవసరం ఉన్నది. అలాగే, పిల్లలపై జరిగే నేరాల్ని ప్రత్యేకంగా నిర్వచించి, భారీస్థాయి శిక్షలను నిర్దేశించి, సరైన విధంగా ఎదుర్కోవాలని భావించి ఒక సమగ్రమైన చట్టం తెచ్చేందుకు ప్రతిపాదించటమైనది.

చట్టం ఉద్దేశ్యం

పిల్లలపై లైంగికంగా దాడి చేయడం, అవమానించటం, వేధించటం, నగ్నచిత్రీకరణ వంటి నేరాల నుంచి రక్షణ కలిగించి, ఇటువంటి నేరాల విచారణకు ప్రత్యేక న్యాయస్థానాలు ఏర్పాటు చేసి, సంబంధిత అంశాలతో వ్యవహరించేందుకు ఈ చట్టం ఉద్దేశించింది.

1. పిల్లలపై వివిధరకాల లైంగిక దాడులు – యావజ్జీవం వరకు జైలు శిక్షతో పాటు జరిమానాలు కూడా విధించవచ్చు.
2. లైంగిక వేధింపులు – మూడేళ్ళ వరకు జైలు శిక్షతో పాటు జరిమానా కూడా విధించవచ్చు.
3. కామదృష్టితో నగ్నంగా ఉపయోగించడం – యావజ్జీవం వరకు కఠిన జైలు శిక్ష, జరిమానా కూడా విధించవచ్చు.
4. నేరాన్ని ప్రోత్సహించడం, నేరానికి ప్రయత్నించడం – ఒకటిన్నర జీవిత ఖైదు శిక్ష వరకు పెంచే విధంగా జరిమానాతో గానీ, జరిమానా లేకుండా గానీ శిక్షించవచ్చు.

ఫిర్యాదు చేయడం

నేరం జరగవచ్చని భయంతో ఉన్న లేదా అలాంటి నేరం జరిగి నట్లు తెలిసినా, బిడ్డతో సహా ఎవరైనా సమాచారాన్ని పోలీస్ స్టేషన్‌లో ప్రత్యేక బాలల పోలీస్ విభాగం లేదా స్థానిక పోలీసుకు తెలపాలి. ఈ పోలీసులు 24 గంటలలో చైల్డ్ వెల్ఫేర్‌కమిటీకి, పిల్లల ప్రత్యేక న్యాయస్థానానికి తెలియజేయాలి. కేసును ఫిర్యాదు లేక నమోదు చేయకుండా ఉన్నా, తప్పుడు ఫిర్యాదు లేదా సమాచారం ఇచ్చినందుకు గాను శిక్షలు విధించవచ్చు.

ప్రత్యేక న్యాయస్థానాలు

ఈ కేసుల విచారణ వేగవంతంగా జరిపేందుకు గాను ప్రత్యేక న్యాయస్థానాలను ప్రతి జిల్లాలో ఏర్పాటు చేయాలి. విచారణను గోప్యంగా బిడ్డ తల్లిదండ్రులు లేదా బిడ్డకు విశ్వాసం, నమ్మకం ఉన్న వ్యక్తి సమక్షంలో జరపాలి. బిడ్డ సాక్ష్యం నమోదు చేసుకునేందుకు 30 రోజులు, కేసు ముగించేందుకు 1 సంవత్సరం సమయం తీసుకోవాలి. న్యాయ విచారణ సమయంలో బిడ్డ నిందితుడిని చూసే అవకాశం లేకుండా న్యాయస్థానం చూసుకోవాలి. బిడ్డపై నేరం జరిగిన సందర్భంలో వైద్య పరీక్షలు జరిపించవచ్చు.

పిల్లల పై లైంగిక వేదింపులు / ఆకృత్యాలు నిరోధించడం

పిల్లలపై లైంగిక వేదింపులు అనేకం వెలుగు చూస్తున్నాయి. ఈ వేదింపులు పిల్లలకు తెలిసినవారు లేదా నమ్మినవారు మరియు అపరిచితుల వలన కలుగుతున్నాయి. అందుకే వీటిని పసిగట్టే పరిజ్ఞానాన్ని పిల్లలకు సరైన రీతిలో వివరించాలి. తల్లిదండ్రులు మరియు పిల్లల సంరక్షకులు కొన్ని సలహాలు ఇవ్వడం ద్వారా దీనిని నిరోధించవచ్చు. ప్రస్తుతం సమాజంలో అశ్లీల ఫోటోలు, చిత్రాలు తీస్తున్న సందర్భంలో తల్లిదండ్రులు మరియు సంరక్షకులు చాలా జాగ్రత్తగా ఉండాలి మరియు పిల్లలకు సున్నితంగా ఇలాంటి సమాచారం తెలియ జేస్తూ హెచ్చరిస్తుండాలి. ఇలాంటి సమాచారం తల్లిదండ్రులకు తెలుసుకోడానికి ఆన్‌లైన్‌లో కూడా చూడవచ్చును.

పిల్లలకు సరైన స్పర్శ (మంచి, చెడు) గురించి తెలియజేయడానికి కొన్ని సూచనలు/టిప్స్

1. పిల్లలకు తల్లిదండ్రులు, తాత, నానమ్మలు హత్తుకున్నపుడు, ముద్దు చేసినపుడు ఎలాంటి అనుభూతి కలుగుతుంది, వారి స్పర్శ ఎలాగ ఉంటుంది గుర్తింపజేసి, ఆ స్పర్శ మంచి సర్శ అని తెలుసుకునేలా చేయాలి.

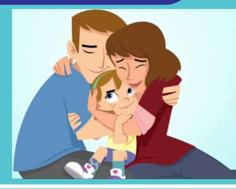

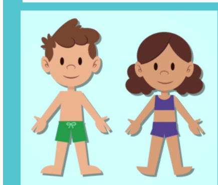

2. పిల్లలకు తమ శరీరంలో ప్రవేట్ భాగాలు గుర్తింపుజేసి, ఆ భాగాలను స్నానం చేసేపుడు, మలవిసర్జన తర్వాత కడుక్కునేపుడు తల్లి లేదా అమ్మమ్మ/నానమ్మ మాత్రమే తాకాలని, వేరే వ్యక్తులు తాకరాదని తెలియజేయాలి, డాక్టర్ కూడా తల్లిముందు పరీక్షిస్తారని తెలపాలి.

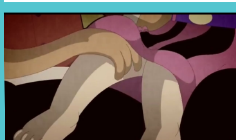

3. ఒక వేళ ఎవరైనా శరీరంలో ప్రవేట్ భాగాలను తాకుతూ ఇబ్బంది కలిగిస్తే, తల్లిదండ్రులకు లేదా ఇంట్లో తాత, నానమ్మలకు తెలియజేయాలి.

3. మంచి, చెడు స్పర్శలంటే ఏమిటో తెలుసుకునేలా వివరణ ఇవ్వాలి ఏ భాగాలను తాకితే చెడు స్పర్శ అని గుర్తించగలిగేలా పిల్లలకు తెలియజేయాలి.

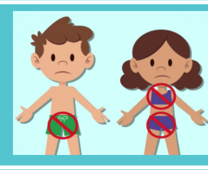

4. ముద్దులు, చెక్కిలిగింతలు మొదలైనవి కూడా కొంత వరకు సరైనవి కానీ పదే పదే, ఎక్కువ సేపు పెట్టుకున్నా, కొత్త వ్యక్తులు చేసినా అది చెడు స్పర్శ అని గుర్తింపజేయాలి

5. కొత్త వ్యక్తులలో ఎక్కడికి వెళ్ళకూడదు. చాక్లెట్స్ లాంటివి ఇచ్చి మభ్యపెడతారని చెప్పాలి.

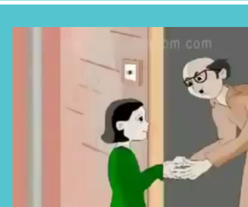

6. ఎవరైనా (ముఖ్యంగా మగవారు) చేయి పట్టుకున్నా లేదా ఒడిలో కూర్చోమన్నా ఎందుకు అని అడగాలని చెప్పాలి.

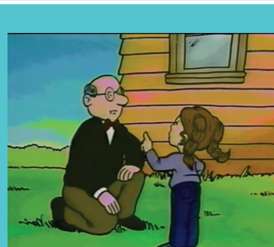

7. పిల్లలకు ఏ వ్యక్తి వల్ల చెడు స్పర్శగా గుర్తిస్తే, గట్టిగా 'నో' అని అరవడం, దూరంగా వెళ్ళిపోవడం, పెద్దవారికి తెలియ జేయాలని చెప్పాలి.

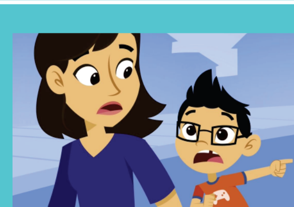

8. ఇతరులు పిల్లల పై వీడియోలు, ఫోటోలు తీయడం లాంటివి చేస్తున్నది గమనిస్తుండాలి. పిల్లలకు కూడా ఈ విషయాలు తెలిసి ఉండాలి.

నాయకత్వం

“నాయకత్వం” అనే పదం సామూహికంగా విధులు, కార్యక్రమాలు నిర్వహించు సందర్భములో వివిధ సమాజాలలో, సంస్థలలో, కార్యాలయాల్లో, రాజకీయాల్లో మరియు కుటుంబంలో తరచుగా వినబడుతుంది. నాయకత్వం అంటే ఏంటి అనే సందర్భంలో, సభ్యులకు ఆదేశాలు ఇవ్వడమా లేదా ఏకాభిప్రాయాన్ని ఏర్పరచడం ద్వారా లక్ష్యాన్ని సాధించడమా అనే చర్చ జరుగుతుంది. దీనిపై సమగ్రమైన అవగాహన కల్పించుకోవడం అనేది అత్యంత ఆవశ్యకం.

నాయకత్వం అంటే ఏంటి?

ఆక్స్ ఫర్డ్ డిక్షనరీ ప్రకారం, “ఒక వ్యక్తి సమూహాన్ని లేదా ఒక సంస్థను నిర్దేశించిన లక్ష్యాలను సాధించే క్రమంలో సభ్యులను ముందుండి నడిపించడం” అనే చర్యనే నాయకత్వం అంటారు. నాయకులు అంటే తను సభ్యులకు మార్గనిర్దేశం చేస్తూ, ప్రేరేపిస్తూ, వారిని ప్రభావితం చేస్తూ ముందుకు తీసుకువెళ్ళే వ్యక్తులు.

నాయకత్వం ఎందుకు ముఖ్యమైంది?

నాయకత్వం ప్రాముఖ్యత సమాజ, సంస్థ, వ్యవస్థల యొక్క నిర్దేశిత లక్ష్యాలను సాధించడానికి నాయకత్వం అనేది అత్యంత కీలకమైనది. నాయకత్వం యొక్క ముఖ్యమైన ఆవశ్యకత ఈ క్రింది విధంగా ఉంటుంది.

1. **దిశ చూపుతుంది**: నాయకులు భవిష్యత్తుకు ఒక స్ఫూర్తిదాయక దిశను చూపిస్తారు. ఇది లేకపోతే బృందం గమ్యం తెలియక ఇబ్బంది పడుతుంది.

2. **ప్రేరణను నింపుతుంది**: నాయకులు ఉత్సాహాన్ని పెంచే చురుకైనవారు. వారు బృందాన్ని కేవలం పనులు చేయడం నుంచి, సంస్థ లక్ష్యాన్ని విశ్వసించడం వరకు తీసుకువెళ్తారు.

3. **నిర్ణయాలను సులభం చేస్తుంది**: తక్షణ సమస్యలకు స్పష్టమైన నిర్ణయాలు తీసుకోవడం అవసరం. నాయకులు సమస్యల పరిష్కారానికి మార్గం చూపుతారు.

4. **మార్పును ఆహ్వానిస్తూ ఎదురయ్యే సవాళ్ళను అధిగమిస్తారు**: ప్రపంచం వేగంగా మారుతున్నప్పుడు, మార్పును సమర్థంగా ఎదుర్కోవడం అవసరం. సరైన నాయకత్వం మార్పును ఆహ్వానిస్తూ ఎదురయ్యే సవాళ్ళను అధిగమించి లక్ష్యాన్ని సాధిస్తారు.

నాయకత్వ రకాలేమిటి?

వివిధ సమాజాలలో సందర్భానుసారంగా భిన్నమైనటువంటి నాయకత్వాలు సమాంతరంగా పనిచేస్తుంటాయి. ఉదాహరణకు భారతీయ గ్రామీణ వ్యవస్థలో సాంప్రదాయబద్ధంగా వచ్చే కుల పెద్దల ఆచారం, వంశపారంపర్యంగా వచ్చే ఆధ్యాత్మిక, వ్యక్తిగత ప్రతిభతో సాధించే మరియు ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ ద్వారా పొందునటువంటి నాయకత్వాలను ఏక కాలంలో మనం గమనించవచ్చు.

1. సాంప్రదాయ నాయకత్వం: సంఘం సాంప్రదాయాల ద్వారా నాయకత్వ స్థానం పొందే వారు. ఉదాహరణకు, వర్ణ వ్యవస్థలో పెద్దలు.

2. ఆధ్యాత్మిక నాయకత్వం: వంశపారంపర్యంగా నాయకత్వం పొందే వారు. ఉదాహరణకు: పూజారులు, ధర్మకర్తలు.

3. ప్రతిభావంత నాయకత్వం: తమ ప్రత్యేక ఆకర్షణ గుణాల ద్వారా నాయకత్వం పొందే వారు. ఉదాహరణకు: సినీ నటులు, క్రీడాకారులు.

4. ప్రజాస్వామ్య నాయకత్వం: ఎన్నికల ద్వారా, రాజ్యాంగ ప్రక్రియ ద్వారా నాయకత్వం పొందేవారు.

నాయకత్వ విధానాలు:

వివిధ ప్రక్రియల ద్వారా నాయకత్వ స్థానం పొందిన వారు భిన్నమైన నాయకత్వ శైలులను కలిగి ఉంటారు. వాటిలో ప్రధానమైనవి:

1. ఆటోక్రాటిక్ (నిరంకుశ) నాయకత్వం: నాయకుడు ఆదేశాలు ఇవ్వడం మాత్రమే చేస్తారు. సభ్యులందరిని పూర్తి నియంత్రణలో ఉంచుకుంటారు. బృంద సభ్యులకు వారి ఆలోచనలు చెప్పే అవకాశం ఉండదు.

2. లైజె-ఫెయిర్ నాయకత్వం: నాయకుడు తన బృంద సభ్యులకు స్వేచ్ఛ ఇస్తాడు. వారు స్వతంత్రంగా పనిచేయడానికి అవకాశం కల్పిస్తూ తను సమన్వయ కర్తగా ఉంటాడు.

3. ప్రజాస్వామ్య నాయకత్వం: నాయకుడు, బృందం కలిసి నిర్ణయాలు తీసుకుంటారు.

4. బ్యూరోక్రాటిక్ నాయకత్వం: నియమాల ప్రకారం క్రమబద్ధంగా పనిచేస్తారు.

5. సానుభూతి నాయకత్వం: ఇది ఆధునిక విధానం. బృంద భావాలను అర్థం చేసుకుని సహాయక వాతావరణం కల్పిస్తారు.

<u>మంచి నాయకుడి లక్షణాలు:</u>

నాయకత్వం వివిధ ప్రక్రియల ద్వారా పొందినటువంటి నాయకులు ఈ క్రింది లక్షణాలు కలిగి ఉండాలి.

1. నైతికత: సత్యనిష్ఠకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వాలి.

2. ఆత్మవిశ్వాసం: సంకట సమయంలోనూ ధైర్యంగా బృందానికి దారి చూపే సామర్థ్యం కలిగిఉండాలి.

3. స్ఫూర్తి: స్వతహాగా స్ఫూర్తి పొందుతూ తన సభ్యులకు స్ఫూర్తి నివ్వాలి.

4. సంభాషణ నైపుణ్యం: మంచి సంభాషణ నైపుణ్యాన్ని అలవరచుకొని సంస్థ యొక్క విజన్ ని బృందానికి స్పష్టంగా వివరిస్తూ మార్గనిర్దేశకం చేయాలి.

5. దార్శనికత: సంస్థను ముందుకు తీసుకెళ్ళే దార్శనికత అవసరం.

6. సహనశీలత: విభిన్న సవాళ్లను ఎదుర్కొంటూ సంస్థను లక్ష్య సాధనవైపు నడిపించాలి.

7. అంతర్ దృష్టి : జటిల పరిస్థితుల్లో సొంత అవగాహన మరియు ఆలోచనా విధానంతో సంస్థను నడిపించాలి

8. సానుభూతి: బృంద సభ్యుల సమస్యలను సానుభూతితో పరిశీలించి తగిన విధంగా నిర్ణయాలు తీసుకోవాలి.

9. న్యాయం: సానుభూతి- సహజ న్యాయానికి అనుకూలంగా నిర్ణయాలు తీసుకోవాలి.

10. తెలివితేటలు: సమస్యలకు విశ్లేషణాత్మక పరిష్కారం కనుగొనాలి.

11. సృజనాత్మకత: కొత్త ఆలోచనలను ఆహ్వానిస్తూ నవీకరించుకోవాలి.

12. ధైర్యం: పట్టుదలతో పాటు లక్ష్య సాధన పట్ల బలమైన విశ్వాసంతో పనిచేయాలి.

13. భావోద్వేగ మేధస్సు: సానుకూల పరిస్థితులను కల్పిస్తూ ప్రేరణ కల్పించాలి

14. అనుకూలత: పరిస్థితులకు తగ్గట్టుగా ఆలోచనా సరళిలో మార్పులు చేసుకుంటూ పనిచేయాలి.

<u>నాయకుడి అలవాటు చేసుకోవలసిన సాంకేతిక నైపుణ్యాలు :</u>

- స్పష్టంగా సంభాషించగలగడం
- త్వరగా నిర్ణయం తీసుకోవడం
- సంక్షోభ సమయంలో సమయస్ఫూర్తిని ప్రదర్శించడం
- సంఘర్షణలను పరిష్కరించే నైపుణ్యం కలిగియుండడం
- బృంద సభ్యుల సామర్థ్యానికి అనుగుణంగా విధులు కేటాయించడం

నాయకుడు ఉత్తమ నాయకుడుగా మారడానికి చేయవలసిన పనులు:

1. **ప్రశ్నించడం**: అన్ని సమాధానాలు తనకు తెలుసని భావించకుండా, సమస్యలపై అవగాహన ఏర్పరచుకొనుటకు కావలసిన సమాచారాన్ని పొందటానికి మెరుగైన ప్రశ్నలు వేసి వివిధ కోణాలలో సమాచారాన్ని విశ్లేషిస్తారు మరియు విషయ పరిజ్ఞానాన్ని పొందాలనే జిజ్ఞాసతో ఉండాలి.
2. **ఇతరుల వివరణలను వినే లక్షణం**: కేవలం సమాధానం ఇవ్వడానికి కాకుండా, అర్థం చేసుకోవడానికి, అవగాహన పెంచుకోవడానికి మరియు సమస్యకు సరైన పరిష్కారం కనుగొనే ప్రయత్నంలో ఇతరులు ఇచ్చే సమాచారాన్ని వినడం అనేది అత్యంత కీలకమైనది. కావున నాయకుడుకి వినే లక్షణం కలిగి ఉండాలి.
3. **భిన్నమైన అభిప్రాయాలను స్వాగతించే లక్షణం**: నిజాయితీగా ఇచ్చే అభిప్రాయం (ప్రత్యేకంగా వినడానికి కష్టం కలిగించే విధమైనది అయినప్పటికీ) వీటిని స్వీకరించడం ద్వారా పొరపాట్లను సవరించుకొనే అవకాశం కలుగుతుంది. కావున నాయకుడుకి భిన్నమైన అభిప్రాయాలను స్వాగతించే లక్షణం కలిగియుండాలి.
4. **నాయకులు తప్పులను/పొరపాట్లను అంగీకరించడం**: నాయకుడు వివిధ సందర్భాలలో వారి నిర్ణయం వల్ల జరిగిన తప్పులను / పొరపాట్లను స్వీకరించి, వాటి నుండి గుణపాఠాలు నేర్చుకుని, మరింత స్పష్టతతో, ఆత్మవిశ్వాసంతో ముందుకు వెళ్ళాలి.
5. **పరిస్థితులకు అనుగుణంగా నిర్ణయాలు తీసుకునే లక్షణం**: సమకాలీన పరిస్థితులపై అవగాహన కలిగియుండి వేగంగా పరిష్కారాలు కనుగొనడంతో పాటు, ప్రతికూల పరిస్థితులలో కూడా తన లక్ష్య సాధనకు కావలసిన ప్రత్యామ్న్యాయ మార్గాలను కనుగొనేటటువంటి లక్షణం కలిగియుండాలి.
6. **సంస్థ యొక్క లక్ష్యాలను సాధించాలనే దృఢ సంకల్పం** : నాయకునికి తన సంస్థ యొక్క లక్ష్యాలను సాధించాలనే దృఢ సంకల్పంతో సభ్యుల అభివృద్ధికి తోడ్పడడంతో పాటు వారిని బలమైన బృందాలుగా తయారుచేసి, సమిష్టి కృషి తో లక్ష్యాలను సాధించే విధంగా ప్రయత్నించాలి.
7. **నాయకుడు పారదర్శకంగా వ్యవహరించాలి**: నాయకుడు తమ నిర్ణయాలు, ఉద్దేశాలు స్పష్టంగా సభ్యులకు వివరించడం ద్వారా బృందానికి సక్రమమైన అవగాహన ఏర్పడుతుంది. ఈ ప్రక్రియలో నాయకుడు పారదర్శకంగా వ్యవహరించాలి.

8. **సమయానుకూల ప్రతిస్పందన**: నాయకుడు నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి ముందు, పరిస్థితిని పరిశీలించి, అవకాశాలను విశ్లేషించి ప్రణాళికబద్ధంగా ప్రతిస్పందించాలి.
9. **జ్ఞాన నవీకరణ**: నాయకుడు తన విషయ పరిజ్ఞానాన్ని నవీకరించుకుంటూ ముందుకు నడవాలి. ఈ ప్రక్రియలో భాగంగా వివిధ రూపాలలో సమచారాన్ని పొందే ప్రక్రియలో భాగంగా నిరంతం ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను, నియమ నిబంధనలను తెలుసుకోవడం, వివిధ శిక్షణా కార్యక్రమాలల్లో పాల్గొనడం, మెంటర్లను సంప్రదించడం మరియు స్వీయ ఆలోచనలను హేతుబద్ధీకరించుకోవడం ద్వారా నిరంతర ప్రక్రియగా జ్ఞాన నవీకరణ చేసుకోవాలి.

పై లక్షణాలతో పాటు నాయకుని ప్రవర్తన, స్వీకరించి స్పందించే విధానం, భాష మరియు భావవ్యక్తీకరణ, హావభావాలు తను నాయకత్వం వహిస్తున్న సమాజ / సంస్థ లోని సభ్యుల ప్రవర్తన మరియు పనితీరుపై తీవ్ర ప్రభావం చూపెడుతుంది. కావున ఈ విషయాలలో నాయకుడు సభ్యుల యొక్క గౌరవాన్ని పొందేవిధంగా ఉండాలి.

‘‘చిరునవ్వుకు విలువ లేదు, కానీ అది మీ ముఖ విలువను పెంచుతుంది’’

భావ ప్రసారం

(కమ్యూనికేషన్) (communication)

నాయకులుగా ఎన్నుకోబడ్డ వారు తమ లక్ష్యాలను సాధించటానికి ప్రజల సహకారం ఎంతో అవసరం. అందుకు గాను వారు తమ నాయకత్వ లక్షణాలను మరింత మెరుగు పరుచు కోవటానికి కృషి చేయవలసి ఉంటుంది. అందులో భాగంగా వారు తమలోని వివిధ నైపుణ్యాలను పదును పెట్టుకోవటం పై దృష్టి సారించాలి. ముఖ్యంగా నాయకత్వం పటిష్టం చేసుకోవటానికి ప్రజలలో అనుకూలతలను పెంచుకోవటం, విశ్వాసాన్ని పొందటం, సృజనాత్మకతను కలిగి ఉండటం మరియు భావ ప్రసార (Communication) సామర్ధ్యం పెంచుకోవటం అత్యంత ఆవశ్యకత గల అంశాలుగా చెప్పవచ్చు.

ప్రతిభావంతమైన నాయకులుగా ఎదగటానికి అవసరమైన అంశాలు: అందరినీ సమానంగా ఆదరించటం, ప్రజల అభిప్రాయానికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వటం, స్నేహపూర్వకమైన వాతావరణం కల్పించటం, ప్రజల సమస్యల పరిష్కారానికి కృషి చేయటం, అందరి విషయాలనూ శ్రద్ధగా వినటం, ప్రేరణ కలిగించేలా ఉండటం, ఆత్మ గౌరవం కాపాడుకోవటం, సరియైన వ్యక్తులకు పనిని అప్పగించటం, సానుకూల దృక్పథాన్ని కలిగి ఉండటం, విషయాన్ని సూటిగా క్లుప్త సుందరంగా చెప్ప గలగటం, నైతికత, బాధ్యత కలిగి ఉండటం, నిబద్ధత, సమయానికి తగినట్లు ఉండటం, సమన్వయ లోపాలు లేకుండా చూచుకోవడం. ఈ అంశాలు అన్నింటికీ మూలమైనది భావ ప్రసారం (Communication). ఏ విషయాన్నైనా స్పష్టంగా తెలియజేయ గలగటం వల్ల కావలసిన పనులను చేయించ గలగటం, సత్ ఫలితాలను రాబట్టటం సులభతరం అవుతుంది.

భావప్రసారం వివిధ రూపాల్లో ఉండవచ్చు. అవి : శ్రద్ధగా వినటం, బాడీ లాంగ్వేజ్, సంజ్ఞలు, మాటలు, రాతలు, చేతలు.

1. శ్రద్ధగా వినటం: వినటం కూడా భావ ప్రసారంలో భాగమే! నాయకుడికి/నాయకురాలికి ఎదుటి వారు చెప్పే విషయాన్ని శ్రద్ధగా విని ఆకళింపు చేసుకున్న తర్వాత నే స్పందించటం మంచిది. వినేటప్పుడు ఏమాత్రం ఏకాగ్రత పోగొట్టుకోరాదు. ఎటువంటి భావోద్వేగాలకు లోనవ్వకుండా విషయాన్ని ఆలకించటం మంచి నాయకత్వ లక్షణం.
2. బాడీ లాంగ్వేజ్: ప్రజల మధ్యలో ఉన్నప్పుడు గానీ, సభలూ సమావేశాలలో గానీ నాయకుడి శరీర భాష (బాడీ లాంగ్వేజ్) ఎంతో సహజంగా, మర్యాద పూర్వకంగా, ఉన్నతంగా ఉండాలి. అలా కాక, దర్పాన్ని ప్రదర్శించేలా కనిపించటం వల్ల ప్రజలకు అనవసర అపోహలు కలిగించే అవకాశం ఉంటుంది.
3. సంజ్ఞలు : ఎవరికైనా సైగల ద్వారా విషయాన్ని చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు సులభంగా అర్థం అయ్యే రీతిలో చెప్పే ప్రయత్నం చేయాలి. లేని యెడల అపార్థాలకు తావు ఇవ్వవచ్చు, లేదా కావలసిన పని చేయలేకపోవచ్చు.
4. మాటలు : మాటల ద్వారా తెలియజేసే సమయంలో సూటిగా, స్పష్టంగా, క్లుప్తంగా తెలియజేసే ప్రయత్నం చేయాలి. మాటల్లో అధికార దర్పం కానీ, అనకూడని పదజాలం కానీ రాకుండా జాగ్రత్త పడాలి. మాట్లాడే సమయంలో మన స్వరం లో ఏ విధమైన భావోద్వేగాలు కనిపించ కుండా ఉండాలి. మాటలూ, ముఖంలోని భావాలూ ఒకే విధమైన భావాన్ని పలికించాలి. మాటలు దురుసుగానూ, వేగంగానూ ఉండకుండా చూసుకోవాలి. అందరికీ అర్థం అయ్యే రీతిలో భావ ప్రకటన ఉండాలి. ఎంచుకున్న మాధ్యమం సక్రమమైనదిగా, అందరికీ అందుబాటులో ఉండేదిగా చూసుకోవాలి.

5. రాతలు : వ్రాత పూర్వక సమాచారం ఇవ్వ వలసి వచ్చినప్పుడు ఆయా సందర్భాలను బట్టి, ఏ విధమైన లేఖలు వ్రాయ వలసి ఉంటుందో అందుకు గల అధికారుల సహాయం పొందటం వల్ల కొన్ని ఇబ్బందులను తప్పించుకొన వచ్చు.
6. చేతలు : అందరికీ అందుబాటులో ఉంటూ, ప్రజలందరికీ అవసరమైన విషయాల పట్ల శ్రద్ధను చూపాలి. పూర్తి చేసిన లక్ష్యాలన్నీ అందరిలో సానుకూలతను కలిగించాలి.

బహిరంగ ఉపన్యాసం

నాయకులుగా ఎన్నిక కాబడ్డ వారికి బహిరంగ ఉపన్యాసం ఇవ్వటం దాదాపు దైనందిన కార్యక్రమాలలో భాగంగా ఉంటుంది. కానీ అందరికీ ఉపన్యాసానుభావం ఉండకపోవచ్చు. అందువల్ల వారిలో భయాందోళనలు కలగటం చాలా సహజం. వాటిని అధిగమించటానికి కావలసిన అంశాలను ఇక్కడ చర్చిద్దాం.

మొదటగా ఉపన్యాసం ఇవ్వటానికి జంకు కలగటం కొన్ని కారణాల వల్ల జరుగుతుంది. ఆ కారణాలను తెలుసుకున్నట్లయితే, వాటిని అధిగమించే మార్గాలను అన్వేషించటం సులభం అవుతుంది.

1. ఇంతకు ముందు ఎప్పుడూ స్టేజి మీద మాట్లాడకపోవడం.
2. ఇతరుల లాగా ఆకట్టుకునే ప్రసంగాలు చేయలేననే అనుమానం.
3. ఉపన్యాసం చేసే లాంటి భాష రాదన్న భయం.
4. ప్రసంగ పాఠం ఆసాంతం గుర్తు ఉండదేమో ననే సందేహం.
5. ప్రత్యర్థులు సభలో ఏపైనా అవాంతరాలు కల్పిస్తారనే ఆందోళన.
6. అంతమంది ప్రజలను ఎదురుగా చూస్తే నోట మాట రాదేమో ననే చింత.

7. ఎవరైనా ప్రశ్నిస్తే జవాబు తెలిసినా చెప్పలేమన్న బెదురు.

ఈ విధమైన సందేహాల వలన సభలూ సమావేశాలలో ఉపన్యాసం ఇవ్వటానికి వెనుకాడటం సహజం. అయినప్పటికీ, వీటిని అధిగమించటానికి కావలసిన మార్గాలను అన్వేషించటం, ఆకళింపు చేసుకొని, ఆచరించటం వల్ల జటిలం అనిపించిన ఉపన్యాసాలను సైతం సులభంగా జనరంజకంగా పూర్తి చేయవచ్చు. మొదటిగా గమనించవలసిన అంశం, పైన తెలిపిన సందేహాలన్నీ ఊహాత్మకమైనవి. యదార్ధ అనుభవం కన్నా ఈ ఊహాత్మక భయం అత్యంత ప్రభావం చూపి, మనిషిని నిస్తేజ పరుస్తుంది. సానుకూల దృక్పథం తో ఆలోచిస్తూ, ఆత్మ విశ్వాసంతో ముందుకు సాగటం వల్ల మంచి వక్తలుగా రాణించవచ్చు. చరిత్రలో గొప్ప వక్తలుగా చెప్పబడే వారు కూడా ప్రారంభంలో భయాందోళనలకు లోనైనా వారే! తమ భయాలకు చక్కటి పరిష్కార మార్గాలను తెలుసుకొని, ఆచరించి, గొప్ప వక్తలుగా పేరు పొందారు. అందరూ అదే బాటలో నడిచి మంచి వక్తలుగా రాణించవచ్చు.

మంచి వక్తలుగా ఎదగటానికి తెలుసుకోవలసిన, ఆచరించదగ్గ 10 సలహాలు:

1. ఏ విధమైన సభలో మాట్లాడుతున్నామో, మన శ్రోతలు ఎవరో తెలిసి ఉండాలి. దీనివల్ల, సభలో ఉన్నవారి పట్ల గల సందేహాలు తీరిపోతాయి.
2. మైకు ముందు నిలబడి , 5 సెకండ్లు మౌనంగా ఉండి, అప్పుడు ఉపన్యాసం ప్రారంభించాలి.
3. ముందుగా అందరికీ నమస్కారాలతో ప్రారంభించాలి. సందర్భానికి తగిన మంచి కొటేషన్ తో ప్రారంభిస్తే అందరిలో కొంత కుతూహలం కలుగుతుంది.
4. సభ ఉంటుందనే విషయం ముందుగా తెలిసిన సందర్భాలలో, ముందుగానే ఉపన్యాసానికి కావలసిన విషయ సేకరణ చేసుకొని, ఇంటివద్దనే సాధన చేయాలి. ముఖ్యమైన అంశాలను ఒక కాగితంపై వ్రాసుకుని, పునశ్చరణ చేసుకోవాలి. కానీ ఉపన్యాసాన్ని బట్టీ పెట్టరాదు.

5. ఉపన్యాస అనుభవం పెరిగే కొద్దీ, శ్రోతల అభిప్రాయ సేకరణ కూడా చేసుకోవాలి. దానికి అనుగుణంగా ఉపన్యాసంలో మార్పులు చేసుకోవాలి.
6. భాష సహజంగా ఉండేలా జాగ్రత్త పడాలి. ఎక్కువమంది ఎదురుగా ఉన్నప్పుడు, తెలియ కుండానే వేగంగా మాట్లాడటం కద్దు. అలా జరగకుండా జాగ్రత్త పడాలి.
7. మన స్వరం స్పష్టంగా ఉండే లాగా చూసుకోవాలి. భావోద్వేగాలు నియంత్రణలో ఉంచుకోవాలి.
8. విషయానికి తగ్గట్టుగా మన స్వరంలో హెచ్చు తగ్గులు ఉండాలి.
9. ముఖ్యమైన అంశాలు ప్రస్తావించే ముందు మూడు క్షణాల మౌనం పాటించండి. అందువల్ల అందరికీ కుతూహలం పెరుగుతుంది. ఆ తరువాత చెప్పే అంశాన్ని శ్రద్ధగా వినే ప్రయత్నం చేస్తారు.
10. ఉపన్యాసంలోని అంశంపై చక్కటి అవగాహన కలవారిలా స్థిరమైన బాడీ లాంగ్వేజ్ ఉండాలి.
11. చెప్పవలసిన అంశం మీదనే ధ్యాస ఉండాలి. మరి ఏ ఇతర అంశాల పైనా దృష్టి పోకుండా జాగ్రత్త పడాలి.
12. ఉపన్యాసం ఇచ్చే తొలి నాళ్లలో - సభికులలో ఉన్నవారిని చూస్తున్నట్లుగా ఉండాలి. అంతే కానీ ఎవరు ఉన్నారో బాగా గమనించటం వల్ల కొంత భీతి కలుగ వచ్చు.
13. సభికులు ఎవరైనా పెద్దగా అరవటం, కేకలు వేయటం లాంటివి జరిగినా, వాటి వైపు దృష్టి పోనివ్వక పోవటమే మంచిది. (అది పెద్ద గలాటా కానంతవరకు)
14. ప్రసంగించవలసిన అంశానికి సంబంధించిన డేటా ఉన్నట్లయితే, దానిని ఉదహరించ వచ్చు. కానీ, ఆ డేటా అధీకృతమైనది అయి ఉండాలి. దినపత్రికలలో సమాచారాన్ని ఉదహరించక పోవడమే మంచిది.
15. ఆయా సందర్భాలకు తగిన ఉదాహరణలను ఇవ్వటం వల్ల సభికులకి మరింత బాగా అర్థం అవుతుంది.

16. ఆఖరుగా చెప్పే మాటలు బాగా స్పష్టంగా, స్థిరంగా ఉండాలి. అందరినీ ఆకట్టుకునే విధంగా మంచి ఉత్సాహ పూరితమైన మాటతో ముగించాలి.
17. ముగింపులో అవకాశం ఇచ్చిన వారికి, సభికులకి కృతజ్ఞతలు తెలిపి, అభినందించ వలసిన వారు ఉన్నట్లయితే అభినందించటం ఆనవాయితీ.

ఉపన్యాసం ముగిసిన వెంటనే వేగంగా మీ స్థానానికి చేరే ప్రయత్నం చేయకుండా, నిదానంగా వెళ్ళాలి. అక్కడ కూర్చొన్న వెంటనే పక్కనున్న వారు అభినందిస్తే చిరు నవ్వుతో స్వీకరించాలి తప్ప మన మనసులో కలిగిన భయాందోళనలు, వాటితో ఉపన్యాసం చెప్పిన వైనం వారితో అక్కడే చర్చించరాదు. ప్రతి ఉపన్యాసం తరువాత సమీక్ష చేసుకొని, మరింత ప్రభావంతంగా ఉపన్యసించేందుకు సిద్ధం కావాలి.

***